

# Collectieve zelfhulp in financieel onzekere tijden.

Een historische vergelijking tussen achttiende- en negentiende eeuwse friendly societies en eigentijdse Broodfondsen.

MA Thesis

Masterprogramma: Politiek en maatschappij in historisch perspectief

Student: Jonathan Fink-Jensen

Studentnummer: 3483649

Scriptiebegeleider: prof. dr. Tine De Moor

Datum: 17-5-2014

## Inhoud

Inleiding .....	4
Methodologie .....	8
1. Friendly societies.....	12
1.1 Waarom friendly societies? .....	12
1.2 Wat is een friendly society? .....	16
1.3 Wie waren de leden van friendly societies?.....	20
1.4 Recapitulatie .....	23
2. Broodfondsen.....	24
2.1 Waarom Broodfondsen? .....	24
2.2 Wat is een Broodfonds?.....	29
2.3 Wie zijn de leden van Broodfondsgroepen? .....	34
2.4 Recapitulatie .....	38
3. Zijn friendly societies en Broodfondsen vergelijkbaar? .....	39
3.1 <i>Mutual societies</i> , coöperaties en instituties voor het duurzaam beheer van gemeenschapsgoederen .....	39
3.2 Waarom: doel en context.....	44
3.3 Wat: organisatie.....	46
3.4 Wie: de leden .....	48
3.5 Recapitulatie .....	49
4. Friendly societies in de negentiende eeuw.....	50
4.1 Friendly societies als alternatief voor armenzorg: 1780-1815 .....	51
4.2 Toenemende ledenaantallen en de weg naar institutionalisering: 1815-1911 .....	52
4.3 Interne ontwikkelingen: de Order of Odd Fellows, Manchester Unity .....	57
4.4 <i>Size matters</i> : de relevantie van friendly societies voor Broodfondsen.....	59
Conclusie.....	62
Bijlagen.....	65
Bijlage 1: Enquête .....	66
5.1 Representativiteit.....	66

5.2 Broodfondsdeelnemers en Nederlandse zelfstandigen .....	67
5.3 Verschuiving in achtergrond.....	72
5.4 Drijfveren en betrokkenheid.....	75
Bijlage 2: Interviews .....	81
6.1 Interview André Jonkers, Utrecht 11-2-2014 .....	82
6.2 Diepte-interviews .....	91
Bijlage 3: Gevalstudies .....	121
Literatuurlijst.....	128

## Inleiding

Zowel journalisten als wetenschappers hebben in de afgelopen jaren veel interesse getoond in het Broodfonds. NRC, Volkskrant, het Parool, Trouw, de Groene Amsterdammer, Metro, Financieel Dagblad, Algemeen Dagblad, Reformatorisch Dagblad en Elsevier hebben in de afgelopen drie jaar in één of meerdere artikelen melding gemaakt van het Broodfonds. De lijst met regionale kranten en bladen voor zelfstandig ondernemers is nog langer. Onder andere BNR Nieuwsradio, VARA, TROS, Radio 1, IKON Radio, Sleutelstad FM, Omrop Fryslân, RTV Oost, Radio Schouwen-Duivenland, RTV Drenthe en RTL Nieuws berichtten in dezelfde periode over het Broodfonds op lokale en nationale radio en televisie. Het idee dat zelfstandig ondernemers middels een Broodfonds elkaar kunnen ondersteunen in tijden van arbeidsongeschiktheid blijkt veel aandacht te trekken.

Een deel van de verklaring voor deze hoeveelheid aandacht is wellicht gelegen in de timing van het naar buiten brengen van het concept. In deze tijden van bezuinigingen van overheidswege wordt elk burgerinitiatief toegejuicht, ook in de media. De zich terugtrekkende overheid is verwickeld in een zoektocht naar mogelijkheden voor afnemende publieke rechten en een toename van private bijdragen.<sup>1</sup> Burgers die zelf verantwoordelijkheid nemen om met elkaar het heft in eigen handen te nemen om problemen op te lossen: dat is het ideaal. Wetenschappelijke publicaties hebben zich in de afgelopen jaren dan ook verdiept in vragen als wie er deelnemen aan burgerinitiatieven, hoe deze initiatieven tot stand komen, welke rol de overheid kan spelen in het stimuleren van initiatieven en waarom burgers besluiten om aan initiatieven deel te nemen.

Binnen het onderzoek naar burgerparticipatie worden verschillende termen gebruikt om groepen van actieve burgers te duiden. Onder anderen historica Tine De Moor spreekt van 'instituten voor collectieve actie' of 'burgercollectieven': zelfbeherende en zelfregulerende instituten waarbinnen groepen burgers samenwerken om een probleem langdurig op te lossen.<sup>2</sup> Huygen, Van Marissing en Boutellier maken gebruik van de term 'zelforganisatie'; een vorm van sociaal ondernemen die bij zou moeten dragen aan de continuïteit van de samenleving.<sup>3</sup> Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak onderscheidden in 2006 vier categorieën burgerinitiatieven: lichte initiatieven, netwerkende initiatieven, coöperatieve initiatieven en

---

<sup>1</sup> Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonke van Noije, Cock Vrooman, *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012) 23.

<sup>2</sup> Tine De Moor, *Homo Cooperans: Instituten voor collectieve actie en de solidaire samenleving* (Utrecht, 2013) 6-8.

<sup>3</sup> Astrid Huygen, Erik van Marissing, Hans Boutellier, *Conditie voor zelforganisatie* (Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2012) 36.

federatieve initiatieven.<sup>4</sup> Het onderscheid tussen de initiatieven wordt grotendeels op twee kenmerken gebaseerd: veel of weinig intern contact en veel of weinig extern contact. Tot slot maken Van den Berg, De Hart en Van Houwelingen onderscheid tussen formele en informele groepen. Hun onderzoek richt zich vooral op informele groepen die – zonder formele organisatiestructuur – bepaalde doelen na willen streven of liefhebberijen uit willen oefenen.<sup>5</sup>

Het concept achter Broodfondsen is bijzonder innovatief; het idee van een schenkring waarbinnen zelfstandig ondernemers elkaar verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid is in de praktijk niet alleen transparanter dan een reguliere verzekering, het is ook goedkoper. Deelnemers schrijven een vast bedrag per maand over op hun eigen Broodfondsrekening, waarvan alleen geld wordt afgeschreven om de contributie te betalen (€10, - per maand) en wanneer een andere deelnemer ziek is. Wanneer het maximale bedrag op de rekening is bereikt (36 keer de maandinleg), wordt het overige bedrag aan het eind van het jaar teruggestort. Als een deelnemer besluit uit de Broodfondsgroep te stappen, neemt hij/zij het resterende saldo bovendien mee.

Hoe innovatief het concept ook is, de combinatie van onderlinge solidariteit en collectieve zelforganisatie kent natuurlijk een rijke geschiedenis. Burgers die de handen ineen slaan om – (in eerste instantie) buiten de overheid en bestaande instituten om – oplossingen te vinden voor actuele noden vormen zeker geen noviteit in de geschiedenis. Marken, gilden, waterschappen, begijnhoven en coöperaties zijn voorbeelden van Europese burgerinitiatieven die al vanaf de middeleeuwen en de (vroeg)moderne tijd werden opgezet en soms eeuwenlang bleven functioneren.<sup>6</sup> Ook de afweging van de overheid om een balans te vinden tussen interveniëren en de vrije hand laten is daarmee niet nieuw; overheidsbeleid heeft in het verleden zowel aan de wieg als aan het graf van collectieven gestaan.

Deze historische constatering is om meerdere redenen belangwekkend voor het huidige onderzoek naar burgerinitiatieven. Allereerst kan een historische benadering van meerwaarde zijn in het bredere onderzoek naar burgerinitiatieven, simpelweg omdat er meer data voorhanden zijn waarmee de eerder geformuleerde vragen van wetenschappelijk onderzoek naar eigentijdse burgerinitiatieven beantwoord kunnen worden. Onderzoek naar de achtergrond en motivaties van deelnemers van vroegere collectieven kan verrijkend zijn, omdat het ons wat kan vertellen over de vraag waarom en onder welke omstandigheden collectieven

---

<sup>4</sup> Menno Hurenkamp, Evelien Tonkens, Jan Willem Duyvendak, *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgercollectieven* (Amsterdam, 2006) 33.

<sup>5</sup> Esther van den Berg, Joep de Hart en Pepijn van Houwelingen, *Informele groepen. Verkenning van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011) 25.

<sup>6</sup> Zie ook: 'Types of institutions for collective action', [www.collective-action.info](http://www.collective-action.info) Laatst geraadpleegd op 13-5-2014.

opgezet worden en al dan niet succesvol zijn in het bereiken van hun doelen. De consequenties van overheidsbeleid kunnen ook geanalyseerd worden, evenals de wisselwerking tussen de publieke opinie en de ontwikkelingen in ledenaantal en interne organisatie van collectieven.

Historisch onderzoek kan echter ook bijdragen aan een antwoord op de vraag wat de vraag of nood van (groepen) burgers is en hoe de gewenste oplossing vormgegeven kan worden. Eigentijdse burgercollectieven delen ongetwijfeld veel kenmerken, maar vertonen ook belangrijke verschillen. Het brede palet aan nieuwe collectieven wijst er wellicht op dat er een brede ontwikkeling gaande is, maar het feit dat deze initiatieven zich op specifieke diensten (energie, arbeidsongeschiktheid, zorg, veiligheid etc.) richten kan onderlinge vergelijking ook in de weg staan. Dit onderscheid in diensten is ook van belang voor de overheid, aangezien de verschillen in organisatie ook in verschillende verwachtingen richting de overheid resulteren.<sup>7</sup> Verschillende hedendaagse collectieven bieden een (alternatief) antwoord op een vraag die in het verleden vaker is gesteld; een historische vergelijking kan bijdragen aan het onderscheiden van deze vraag, maar ook aan het onderscheiden van het gewenste antwoord op deze specifieke vraag.

In lijn met bovenstaande redenering is de centrale vraag van dit onderzoek waarom burgers in het heden en verleden besloten om zich onderling te verzekeren, hoe ze deze collectieve verzekering vorm hebben gegeven en wat de (gewenste) rol van de overheid in dit proces was. Om een antwoord te vinden op deze vragen zullen twee voorbeelden van collectieve verzekeringsvormen worden besproken: eigentijdse, Nederlandse Broodfondsen en achttiende- en negentiende-eeuwse Britse friendly societies.

Om dit onderzoek van meerwaarde te kunnen laten zijn binnen het actuele debat rondom burgercollectieven is het logisch om een hedendaags voorbeeld te zoeken; de keuze voor Broodfondsen is dan snel gemaakt. Met hun arbeidsongeschiktheidsvoorziening voor zelfstandig ondernemers hebben de BroodfondsMakers een goedlopend concept op de markt gebracht dat, zoals we zagen, aan aandacht geen gebrek heeft. Waarom is dit concept in eerste instantie ontwikkeld? Hoe verhoudt het Broodfonds zich tot andere, hedendaagse burgercollectieven? Wie zijn de deelnemers en wat drijft hen tot en in hun lidmaatschap? Deze vragen zullen in hoofdstuk 2 besproken worden.

De keuze voor Britse friendly societies vraagt wellicht om meer uitleg. Er zijn immers meer historische voorbeelden van collectieve waarborgfondsen te bedenken, ook dichterbij huis. In vergelijking met Broodfondsen richtten friendly societies zich op een andere doelgroep (arbeiders in plaats van zelfstandig ondernemers), begaven ze zich in een ander land (Groot-

---

<sup>7</sup> Zie bijvoorbeeld: Hurenkamp, *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgercollectieven*. De auteurs gaan hier uitgebreid in op de verschillen tussen collectieven, ook wat betreft de verwachtingen richting de overheid.

Brittannië in plaats van Nederland), schreven ze een belangrijkere rol toe aan ceremonie en symboliek, verzekerden ze hun leden tegen meer verschillende levensrisico's (Broodfondsen vormen alleen een arbeidsongeschiktheidsvoorziening) en waren de groepen groter: individuele groepen konden soms wel uit honderden leden bestaan (terwijl Broodfondsen maximaal 50 leden hebben). Juist deze verschillen stellen ons echter in staat om een zinnige vergelijking te trekken tussen de twee collectieven, omdat een historische schets van de friendly societies kan helpen onderscheiden wat de succesfactoren waren en welke consequenties overheidsbeleid teweeg bracht op het gebied van collectieve verzekeringen. De bestaande verschillen bieden ons de mogelijkheid om een bredere groep burgers vertegenwoordigd te zien in antwoord op de centrale vraag hoe en waarom burgers besluiten om zich onderling te gaan verzekeren. Ook met betrekking tot friendly societies zal daarom gezocht worden naar antwoorden op de vragen waarom de groepen zijn opgericht, hoe friendly societies zich verhielden tot andere burgercollectieven en wie er deelnamen (hoofdstuk 1). Daarnaast zal bovendien een historische ontwikkeling van de friendly societies worden geschetst in hoofdstuk 4, waarin onderzocht wordt wie (deelnemers, overheden, buitenstaanders, etc.) en wat (fluctuaties in ledenaantallen, wetswijzigingen, publieke opinie, etc.) invloed hadden op de opkomst, groei en transformatie van friendly societies. Het vaststellen en beschrijven van de belangrijkste actoren en factoren zal ons in staat stellen om te bepalen of deze ontwikkelingen ook relevant zijn voor de huidige situatie van het Broodfonds.

Deze historische ontwikkeling is echter pas relevant wanneer we weten of (en hoe) Broodfondsen en friendly societies vergelijkbaar zijn (hoofdstuk 3). Verschillen friendly societies en Broodfondsen wezenlijk van elkaar in doel, context, ledenbestand en organisatie? Als de meerwaarde van historisch onderzoek voor het debat rondom burgerinitiatieven bestaat uit het bieden van relevant(er) vergelijkingsmateriaal, is het wel van belang dat de belangrijkste overeenkomsten en verschillen geïdentificeerd kunnen worden. Pas dan kunnen we concluderende antwoorden formuleren op de vraag waarom burgers zich onderling verzekeren, hoe ze die verzekering vorm geven en wat de (gewenste) rol van de overheid is.

Tot slot behoeven de uitgebreide bijlagen nog een korte verantwoording. In overeenstemming met de portfolio gids van het masterprogramma 'Politiek en maatschappij in historisch perspectief' behelst dit document twee onderdelen: het stageproduct dat het resultaat is van mijn onderzoeksstage bij de BroodfondsMakers en een academische analyse met historische inslag. Het doel van de onderzoeksstage was te achterhalen wie er deelnemen aan het Broodfonds en wat deze deelnemers drijft. De in de bijlagen opgenomen analyse van de enquête- en interviewresultaten gaat soms verder dan voor deze scriptie noodzakelijk was, voor de onderzoeksstage waren deze gegevens wel relevant.

## Methodologie

Om een antwoord te vinden op de vraag waarom en hoe burgers in het heden en verleden besloten hebben om een onderling verzekeringscollectief op te zetten zullen Broodfondsen en friendly societies niet alleen afzonderlijk van elkaar worden beschreven, maar zal een vergelijking tussen de collectieven getrokken worden. Deze vergelijking vindt op twee manieren plaats. In eerste instantie zullen beide collectieven aan de hand van dezelfde vragen besproken worden (hoofdstuk 1 en 2): waarom is het collectief opgezet? Welke vormen nam het collectief aan? Wie namen deel aan deze collectieven en waarom hebben leden daartoe besloten? Na deze beschrijvende hoofdstukken wordt in hoofdstuk 3 een vergelijkingsmatrix opgesteld aan de hand waarvan verdere vergelijkingen getrokken kunnen worden tussen het doel, de (maatschappelijke) context, de organisatie en het ledenbestand van de twee collectieven. Een systematische vergelijking op basis van theoretische principes en praktische realiteit kan helpen om in een overvloed aan regels, gebruiken, meningen en individuele drijfveren gedeelde principes en uitwerkingen te abstraheren. Vervolgens staat in hoofdstuk 4 de zoektocht naar verbanden tussen bestuurlijke besluiten (samenwerkingsverbanden, professionalisering), externe druk (publieke opinie, overheidsbeleid) en interne sociale cohesie (solidariteit) centraal. Eventuele verbanden worden eerst gezocht in de historische ontwikkeling van friendly societies, om vervolgens te kijken of deze verbanden ook relevant zijn voor hedendaagse Broodfondsen. De vergelijking tussen friendly societies en Broodfondsen kan ons zelfs in staat stellen om (voorzichtige) uitspraken te doen over de gevolgen die bepaalde vormen van overheidsbeleid eventueel kunnen hebben voor de ontwikkeling van Broodfondsen.

De bespreking van friendly societies vindt plaats op basis van secundaire literatuur. In zijn boek *British Friendly Societies, 1750-1914* onderscheidt Simon Cordery vijf groepen van historici die over friendly societies hebben geschreven.<sup>8</sup> De eerste groep schrijvers bestond uit leiders uit societies zelf, die tot doel hadden de onafhankelijkheid van de societies te benadrukken en de overheid te waarschuwen om vooral niet teveel te interveniëren. Deze lijn werd doorgezet door de tweede groep historici, eigentijdse antiquairs die de opkomst van friendly societies vooral beschreven als een logische reactie op maatschappelijke veranderingen. De derde en vierde groep historici waren sociaal- en politiekhistorici die in de loop van de twintigste eeuw probeerden aan te tonen dat friendly societies onderdeel uitmaakten van de klassenstrijd (sociaalhistorici) en de opkomst van de verzorgingsstaat (politiekhistorici). Met het werk van P.H.J.H. Gosden vormden friendly societies vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw voor het eerst een op zichzelf staand onderwerp voor onderzoek.

---

<sup>8</sup> Simon Cordery, *British Friendly Societies, 1750-1914* (Hampshire 2003), 2-4.



Simon Cordery zelf wordt echter in een andere traditie geplaatst. Penelope Gwynn Ismay schaart Cordery in haar dissertatie ‘Trust among strangers: securing British modernity ‘by way of friendly society,’ 1780s-1870s’ aan het eind van een rij Marxistische geschiedschrijvers.<sup>9</sup> Deze geschiedschrijving wordt gekenmerkt door een poging verschillende klassen aan te brengen in de Britse bevolking. Cordery spreekt van een radicalisering van de arbeidersklasse in de negentiende eeuw en beschrijft in zijn eerder genoemde boek welke rol friendly societies daarin speelden. Ismay zelf stelt een nieuwe insteek voor in het onderzoek naar friendly societies: zij beschouwt de societies niet als onderwerp van botsing tussen verschillende klassen, maar als ontmoetingsplek waarin deze verschillende klassen juist konden samenwerken. Deze insteek, friendly societies als coöperatieve vorm, is voor dit huidige onderzoek enorm behulpzaam aangezien resultaten van dergelijk onderzoek mooi vergeleken kunnen worden met de uitkomsten van het onderzoek naar Broodfondsen.

Bij de beschrijving van friendly societies zal verder voornamelijk gebruik worden gemaakt van twee auteurs die in de eerste door Cordery onderscheidde groep historici passen. Toen Sir Edward William Brabrook (1839-1930) zijn boek *Provident Societies and Industrial Welfare* (1898) schreef, was hij als *registrar* in dienst van de Britse overheid. Hoewel hij in dienst van de overheid stond – het was zijn taak om friendly societies te registreren, categoriseren en te adviseren – zag hij zijn werk ook als dienstverlening aan de friendly societies. Zijn werk toont ons inzicht in de registratie en categorisering van friendly societies door de overheid.

Charles Hardwick (1817-1889) was zelf lid en bestuurslid van de Order of Odd Fellows, Manchester Unity. Deze gelieerde orde van friendly societies zal uitgebreid besproken worden in dit onderzoek, Hardwicks *The history, present position, and social importance of friendly societies* (1859) is daarbij een belangrijke bron. Zoals we zullen zien was hij een groot voorstander van schaalvergroting en meer financiële stabiliteit gebaseerd op cijfermatige onderbouwingen. Juist omdat hij een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de Manchester Unity vormt zijn werk een belangrijke bron.

Logischerwijs is er minder secundaire literatuur over Broodfondsen zelf voorhanden. Zoals we zullen zien is er voldoende literatuur voorhanden waarin de toename van het aantal zelfstandig ondernemers in Nederland verklaard wordt, net zoals er voldoende relevante literatuur is over burgerinitiatieven in het algemeen. Past het Broodfonds binnen deze verschillende definities en categorieën? Om deze vraag te beantwoorden zullen we moeten

---

<sup>9</sup> Penelope Gwynn Ismay, ‘Trust among strangers: securing British Modernity ‘by way of friendly society,’ 1780s-1870s’ (Dissertation, 2010) 4-6.

kijken naar de organisatie van Broodfondsgroepen en naar de achtergrond en motivatie van de deelnemers van de bestaande groepen. Deze gegevens zijn achterhaald door middel van een enquête en diepte-interviews onder Broodfondsdeelnemers. Twee Broodfondsgroepen zijn bovendien nader onderzocht: Broodfonds Broodje Brumbeek uit Brummen en Broodfonds Tollentijn uit Utrecht. Laatstgenoemde was in juli 2011 de eerste Broodfondsgroep die opgestart werd na het naar buiten brengen van het Broodfondsconcept. Broodfonds Broodje Brumbeek is in februari 2013 opgericht en is daarmee een voorbeeld van een jongere groep buiten de Randstad. Dit nadere onderzoek bestaat uit een bespreking van de reglementen en (beknopte) ontstaansgeschiedenis van de twee groepen, de verslaglegging hiervan is als bijlage toegevoegd (zie: [Bijlage 3: Gevalstudies](#)).

De enquête is naar alle Broodfondsdeelnemers van Broodfondsen die voor 1 februari 2014 zijn opgestart verstuurd; in totaal waren dat 2.422 mensen. De enquête is gestart door 889 mensen, 827 enquêtes zijn voltooid. Dit betekent dat 34,1% van alle Broodfondsdeelnemers de enquête heeft voltooid. Van de respondenten is 45,3% man en 54,7% vrouw. Deze verhouding komt niet helemaal overeen met de man-vrouw verhouding onder alle Broodfondsdeelnemers, aangezien 53,3% van de leden man en 46,7% van de leden vrouw is (zie: [Geslacht](#)). Desalniettemin zijn beide groepen ruim vertegenwoordigd. De leeftijdsverhouding van de respondenten komt grotendeels overeen met de spreiding in leeftijd binnen de bestaande Broodfondsgroepen (zie: [Leeftijd](#)). De leeftijdsgroep 51-60 is enigszins oververtegenwoordigd, wat betekent dat alle andere leeftijdsgroepen iets ondervertegenwoordigd zijn.

Met een respons van 34,1% zijn de uitkomsten van de enquête betrouwbaar. De persoonskenmerken van de respondenten met betrekking tot geslacht en leeftijdsverdeling komen behoorlijk goed overeen met de persoonskenmerken van alle Broodfondsdeelnemers samen. Dat neemt niet weg dat volledige representativiteit niet gegarandeerd kan worden; minder betrokken leden zullen wellicht minder snel geneigd zijn een enquête in te vullen. Zo bekleedt 15,2% van de respondenten momenteel een bestuursfunctie, waarmee die groep dus oververtegenwoordigd is. Daarnaast is een algemeen nadeel van een enquête dat de antwoordruimte voor de respondenten beperkt is; de kans bestaat daarmee dat de gegeven antwoorden niet volledig de beleving en/of motivatie van deelnemers dekken.

Voor een verdieping van de antwoorden uit de enquête zijn daarom diepte-interviews gehouden met acht respondenten. In deze interviews is verder ingegaan op vragen met betrekking tot de motivaties om deel te nemen, de ervaring en beloning van het lidmaatschap en de verwachtingen voor de toekomst. De acht respondenten zijn afkomstig uit verschillende groepen, van de Broodfondsgroepen Broodje Brumbeek en Tollentijn zijn bewust meerdere deelnemers geïnterviewd. Verder is bij de selectie van de respondenten gekeken naar het

geslacht, de oprichtingsdatum van de groep, de fase waarin iemand zich heeft aangesloten bij de groep en de rol die de deelnemer nu heeft binnen de groep (zie: [Bijlage 2: Interviews](#)).

## 1. Friendly societies

Friendly societies vormden voor veel Britse arbeiders het antwoord op twee prangende vragen: de vraag naar financiële zekerheid en de vraag naar sociale interactie. Door lid te worden en aan de periodieke betaling te voldoen was men verzekerd van hulp in tijden van ziekte en dood, terwijl lidmaatschap ook toegang verschafte tot bijvoorbeeld jaarlijkse feesten en optochten, geheimzinnige inwijdingsceremonies, periodieke vergaderingen en informele avonden in een lokale kroeg. De afzonderlijke verenigingen werden in principe bestuurd door de leden zelf: bestuurders werden verkozen uit en door de algemene ledenvergadering. Deze combinatie van vrijwillige deelname, zelfbeheer, sociabiliteit en financiële stabiliteit bleek een succesvol en populair concept onder Britse arbeiders in de negentiende eeuw: in 1870 was 35-40% van de Britse mannelijke beroepsbevolking lid van een friendly society.<sup>10</sup>

In dit hoofdstuk zal de opkomst van friendly societies aan de hand van drie vragen worden besproken. De eerste vraag die beantwoord moet worden heeft betrekking op de oorsprong van het concept en de bredere context van de maatschappij: waarom werden friendly societies opgericht? Vervolgens richten we ons op de variëteit aan diensten en organisatiestructuren van de vele societies: wat waren friendly societies? Tot slot zullen we kijken naar de leden zelf: welke mensen besloten om lid te worden en wat was hun voornaamste drijfveer daartoe? Antwoorden op deze vragen stellen ons niet alleen in staat om een beter begrip van de friendly societies zelf te vormen, maar ook om ze in het vervolg van dit onderzoek op systematische wijze te vergelijken met hedendaagse Broodfondsgroepen.

### 1.1 Waarom friendly societies?

*The origin of the Order is of antique date. It was first established by the Roman soldiers in camp, after the Order of the Israelites, during the reign of Nero, the Roman emperor, in the year of grace 55, at which time they were called Fellow-citizens.*<sup>11</sup>

Ondanks verwoede pogingen van menig friendly society om aan te tonen dat hun vereniging terug te voeren was op belangrijke figuren uit de geschiedenis (waarbij niet geschroomd werd om te verwijzen naar de middeleeuwen of zelfs de oudheid) was men zich ook in de negentiende eeuw al bewust van de veel recentere oorsprong van de societies.<sup>12</sup> Opvallend genoeg is het gebruik om de ontstaansgeschiedenis van de eigen groep terug te leiden tot het verre verleden

---

<sup>10</sup>Cordery, *British Friendly Societies*, 68.

<sup>11</sup> Deze ontstaansgeschiedenis van de Odd Fellows is opgenomen in: Charles Hardwick, *The history, present position, and social importance of friendly societies* (Manchester, 1859), 8.

<sup>12</sup> Hardwick, *Friendly societies*, 6-8.

ook nu nog terug te vinden bij bestaande friendly societies.<sup>13</sup> Hoewel dergelijke beschrijvingen ons weinig kunnen leren over de daadwerkelijke oorsprong van de groepen, toont het wel een verlangen naar continuïteit. Dergelijke verhalen golden als bewijs dat het mogelijk is om als collectief te functioneren, een beweging die in moest gaan tegen het onpersoonlijke heden.<sup>14</sup>

De eerste friendly societies zijn waarschijnlijk aan het eind van de zeventiende eeuw opgericht in Londen. In navolging van deze groepen, die doorontwikkeld zijn vanuit de onderlinge waarborgmaatschappijen (*mutual aid societies*) die in eerdere eeuwen door Hugenoten waren opgericht, werden vervolgens in de achttiende en (vooral) de negentiende eeuw ook in de rest van Groot-Brittannië en enkele kolonies friendly societies opgericht.<sup>15</sup> Deze opkomst valt door ten minste twee factoren te verklaren: bestaande tradities van collectieve zelfhulp en eigentijdse ontwikkelingen. Eigentijdse ontwikkelingen veroorzaakten de vraag naar financiële zekerheid en collectiviteit, terwijl bestaande tradities doorwerkten in de manier waarop er naar antwoorden werd gezocht op deze vragen.

Urbanisatie en industrialisatie konden drastische veranderingen teweeg brengen in het dagelijks leven van een achttiende- of negentiende-eeuwse Brit. Verhuizen naar de stad resulteerde niet alleen in een kans op een nieuwe baan, het betekende ook dat je in een nieuwe en andere sociale omgeving terecht kwam. Deze transitie resulteerde onvermijdelijk in een vraag naar nieuwe sociale structuren en verbanden. Commercialisering en urbanisering hadden met name een problematiserende uitwerking op relaties tussen verschillende sociale klassen en tussen vreemdelingen.<sup>16</sup> En dat terwijl bestaande sociale structuren in de vorm van bijvoorbeeld religieuze broederschappen en gilden in een periode van verval zaten.<sup>17</sup> Dit verval is deels te verklaren door het overheidsbeleid: in Groot-Brittannië baseerde de overheid haar beleid op liberale principes. De Engelse socioloog en politicoloog Colin Crouch stelt zelfs dat alleen hier het vrije marktliberalisme in zuivere vorm werd toegepast in het streven om premoderne organisaties op te heffen.<sup>18</sup> Dit liberale beleid betekende dat de ruimte voor bestaande instituties voor collectieve actie afnam. Een voorbeeld hiervan vormen de gilden: het aantal gilden begon al voor 1750 af te nemen, maar in 1835 werden gilden officieel afgeschaft.<sup>19</sup>

---

<sup>13</sup> Zie bijvoorbeeld: 'History', [www.friendlysocieties.co.uk](http://www.friendlysocieties.co.uk) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>14</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 19.

<sup>15</sup> Ibidem, 20.

<sup>16</sup> Penelope Gwynn Ismay, 'Trust among strangers: securing British Modernity 'by way of friendly society,' 1780s-1870s' (Dissertation, 2010) 2.

<sup>17</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 13.

<sup>18</sup> Colin Crouch, *Industrial Relations and European State Traditions* (Oxford 1993), part III. Economic Organizations and Political Space (295-350) 326

<sup>19</sup> Crouch, *Industrial Relations*, 315.

Naast deze groeiende vraag naar nieuwe sociale verbanden, was er ook een meer financiële reden om elkaar op te zoeken. Vooral in de steden was armoede in toenemende mate een probleem: interne migratie, seizoensgebonden arbeid en het instorten van lokale markten brachten steeds meer armen en armoede naar de steden.<sup>20</sup> Ook op dit vlak bleken bestaande voorzieningen tekort te schieten. Vanaf 1700 was de armenzorg officieel in handen van lokale parochies, zij kregen de vrijheid om lokale problemen op te lossen. Deze financiële steun was vaak echter vooral op de korte termijn gericht. Daarnaast werd in de loop van de achttiende eeuw op morele basis onderscheid gemaakt tussen hen die het wel en niet verdienden om steun te ontvangen.<sup>21</sup> Bovendien werd menig nieuwkomer hulp geweigerd in de steden. Het ontvangen van steun was een gunst waarvan je van tevoren nooit zeker wist of je in aanmerking kwam om die te ontvangen.

De onzekere werkgelegenheid, armoede en hoge sterfteaantallen in steden noodzaakten arbeiders ertoe om zelf op zoek te gaan naar oplossingen. In de loop van de achttiende en negentiende eeuw ontstonden ten minste drie vormen van zelfhulp onder arbeiders: friendly societies, vakbonden en de coöperatieve beweging.<sup>22</sup> Van deze collectieven hadden vooral de vakbonden te maken met weerstand van de overheid. Friendly societies werden als minder schadelijk voor de economie beschouwd en zorgden er bovendien voor dat de overheid minder kosten had aan de armenzorg. Zolang collectieven geen bedreiging vormden voor de vrije markt hadden ze weinig van de overheid te duchten.<sup>23</sup>

Hoewel friendly societies dus een nieuwe vorm van zelfhulp vormden, neemt dat niet weg dat er wel degelijk sprake was van een zekere vorm van continuïteit. Onderzoek van de Britse historicus Martin Gorsky naar friendly societies in Bristol heeft bijvoorbeeld aangetoond dat er veel overeenkomsten te vinden zijn tussen de reglementen van de eerste friendly societies en vroegere gilden. Het bezoeken van zieken om frauduleuze praktijken tegen te gaan, het opleggen van boetes om regels te handhaven, de verplichtingen die kwamen kijken bij het bekleden van een functie, de (verplichte) aanwezigheid bij bijeenkomsten en begrafenissen, het verkiezen van functionarissen, het belang dat werd gehecht aan een fatsoenlijke begrafenis en de nadruk op gezelligheid vallen allemaal terug te leiden op regels en gebruiken van gilden. Naast directe regels en formele procedures werd echter ook de voorliefde voor ceremonies en

---

<sup>20</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 16.

<sup>21</sup> Ibidem, 21.

<sup>22</sup> Eric Hopkins, *Working-class self-help in nineteenth-century England. Responses to industrialization* (Londen, 1995) 2-3.

<sup>23</sup> Hopkins, *Working-class self-help*, 4. Zie ook: Brabrook, *Provident societies and industrial welfare*, 46.

symbolen overgenomen.<sup>24</sup> Deze voorliefde kwam onder andere naar voren in geheimzinnige inwijdingsceremonies van nieuwe leden, jaarlijkse optochten en het gebruik van symbolen en specifieke kleding. Door middel van gedeelde geheimen en exclusieve toegang tot bijeenkomsten werd een collectief saamhorigheidsgevoel opgebouwd. Ook dit was niet nieuw: soortgelijke tradities waren al langer in gebruik in politieke clubs en vrijmetselaarsloges.<sup>25</sup>

Naast deze erfenis van gilden en vrijmetselaarsloges zijn er ook meer culturele wortels van friendly societies terug te vinden die teruggaan tot de vroegmoderne tijd.<sup>26</sup> De term 'friendly society' werd pas vanaf het eind van achttiende eeuw gebruikt door wetshervormers, maar het concept van leden van een specifieke groep die elkaar wederzijdse verplichtingen opleggen kwam al vanaf de zestiende eeuw voor. Twee belangrijke voorbeelden waren de zogenaamde lokale kredietnetwerken en het gebruik van de *charity brief*. Vroegmoderne kredietnetwerken boden mensen de mogelijkheid om op lokale schaal geld te lenen. De werking van dergelijke netwerken was gebaseerd op onderling vertrouwen en de kracht van sociale uitsluiting. Door middel van goed gedrag – vooral gastvrijheid werd in dit verband hoog aangeslagen – kon men aantonen kredietwaardig te zijn. Dit verband tussen ethiek en financiën sloot naadloos aan bij de bredere economische praktijk van die tijd, waarin bezit en reputatie onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. De Canadese historicus in sociale en economische geschiedenis Craig Muldrew spreekt in dit verband van de cultuur van krediet (*culture of credit*): krediet als publiek middel voor sociale communicatie en het uiten van waardeoordelen over het gedrag van andere leden van de gemeenschap.<sup>27</sup> Vanaf het einde van de zeventiende eeuw kwam dit systeem echter onder druk te staan, omdat urbanisatie en industrialisatie onderlinge banden complexer maakten en het netwerk meer regionaal of nationaal van aard werd. Op een dergelijke schaal was het niet mogelijk om iedereen persoonlijk te kennen, waardoor kredietwaardigheid ook minder goed gecontroleerd kon worden. Een van de oplossingen voor dit probleem werd ontwikkeld door Quakers. Binnen deze groepen werd gehamerd op wederzijdse afhankelijkheid en werden geestelijke en morele betrouwbaarheid meegewogen bij financiële transacties. Bij verhuizing kon een lid bovendien relatief makkelijk overstappen naar een andere groep Quakers in een ander gebied. Een bewijs van bekering en van betrouwbaarheid, opgesteld door de huidige groep, was vaak al voldoende.

De zogenaamde *charity brief* was al vanaf de middeleeuwen in gebruik: wanneer er kosten gemaakt moesten worden ten behoeve van de gemeenschap (schade aan een

---

<sup>24</sup> Martin Gorsky, 'Mutual aid and civil society: friendly societies in nineteenth-century Bristol' in: *Urban History* 25, 3 (December 1998) 306-307.

<sup>25</sup> Hardwick, *Friendly societies*, 11.

<sup>26</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 10-19.

<sup>27</sup> Craig Muldrew, *The economy of obligation: the culture of credit and social relations in Early Modern England* (Londen, 1998) 2.

kerkgebouw, gijzeling van inwoners door piraten, de bouw van een publiek gebouw) werd er een door de koning verzegelde brief opgesteld. Met deze brief werd vervolgens geld opgehaald in de lokale gemeenschap om de kosten te dekken. Ook dit systeem kwam aan het eind van zeventiende eeuw in opspraak, voornamelijk omdat het bijzonder fraudegevoelig bleek te zijn. Brieven werden vervalst, valse claims werden ingediend en bij schade werden claims soms opgekocht en met winst doorverkocht. In 1666, na de grote brand in Londen, kwam een zekere Henry Spelman met een innovatieve oplossing. Hij richtte een brandverzekeringsgroep op, genaamd *The Friendly Society*. Leden van deze groep betaalden een periodiek bedrag en verzekerden elkaar zo tegen brandschade. De werking van dit systeem werd gewaarborgd door de namen en beroepen van alle leden te publiceren; bij misbruik stonden reputaties op het spel.

## 1.2 Wat is een friendly society?

*The original objects proposed to be attained in these societies were doubtless merely conviviality and good-fellowship. Social intercourse, however, almost invariably enlarges the human sympathies. The men who met together simply to crack jokes or sing songs over their pipes and beer, began gradually to feel some interest in the happiness and prosperity of each other.<sup>28</sup>*

De twee grote doelen van friendly societies, sociabiliteit en financiële zekerheid, konden op veel verschillende manieren bereikt worden. Sociale interactie werd gefaciliteerd door periodieke bijeenkomsten: maandelijks of wekelijkse vergaderingen en informele bijeenkomsten in de lokale herberg, jaarlijkse feestdagen en optochten door de stad, regelmatige inwijdingsrituelen van nieuwe leden en vaste begrafenisrituelen vormden allemaal mogelijkheden om vriendschappen op te bouwen en te cultiveren. Deze rituelen hadden naast de sociale doelstelling ook een pedagogische uitwerking: zichtbare symboliek werd toegepast om bepaalde waarden te benadrukken. Waarden en deugden als matigheid, solidariteit en zelfs geheelonthouding konden gepromoot worden middels verenigingsliederen en begrafenis- en inwijdingsrituelen.<sup>29</sup> Daarbij moet overigens niet gedacht worden dat er niet gedronken werd tijdens bijeenkomsten van friendly societies, in veel groepen was juist de *social pint* een belangrijk onderdeel van de ontmoeting.<sup>30</sup> De kosten voor dergelijke diners, optochten en andere formele en informele ontmoetingen werden, tot ergernis van overheden en andere buitenstaanders, vaak betaald uit dezelfde pot als waar de kosten van het bestuur en uitkeringen bij ziekte en dood uit werden betaald.<sup>31</sup>

---

<sup>28</sup> Hardwick, *Friendly societies*, 1.

<sup>29</sup> Arthur M. Downing, *The friendly planet: friendly societies in the English speaking world and Australia in the long nineteenth century*, (MA thesis, 2012) 67-68.

<sup>30</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 13.

<sup>31</sup> Hardwick, *Friendly societies*, 155.



Waar het al per groep kon verschillen hoe vaak en in welke vorm men samenkwam, waren de verschillen nog groter in de organisatiestructuur en de risico's waartegen men zich kon verzekeren. E.W. Brabrook noemt in zijn overzichtboek van friendly societies vijf diensten die binnen de wettelijke definitie van een friendly society vielen:<sup>32</sup>

1. het helpen of onderhouden van leden en hun directe familie in tijden van ziekte of andere gebreken – zowel lichamelijk als mentaal –, ouderdom (boven de 50 jaar) of weduwschap, danwel het helpen of onderhouden van weeskinderen van overleden leden zolang ze minderjarig zijn;
2. het uitkeren van verzekeringsgeld bij de dood van een lid of het kind van een lid, voor het betalen van begrafenis kosten van de echtgeno(o)t(e) of van een kind van een lid. Bij leden met een Joodse overtuiging hoort ook het uitkeren van een bepaald bedrag gedurende de periode van voorgeschreven rouw;
3. het helpen of onderhouden van leden wanneer ze op reis zijn op zoek naar werk, wanneer ze in noodlijdende situaties verkeren of bij schipbreuk of schade aan boot of netten;
4. schenkingen aan leden of door leden voorgedragen personen wanneer ze een bepaalde leeftijd bereiken;
5. verzekering tegen schade van gereedschap bij brand (maximaal 15 pond).

In de praktijk kwam het echter nauwelijks voor dat al deze diensten werden aangeboden binnen één en dezelfde groep: het merendeel van de societies bood alleen een verzekering tegen ziekte en de uitkering van een van tevoren bepaald bedrag in geval van overlijden.<sup>33</sup> Ten opzichte van de bestaande armenzorg was dit echter al een grote vooruitgang: zorg was niet langer een gift maar een recht.<sup>34</sup>

Omdat de Britse overheid de voordelen van deze friendly societies voor het beperken van overheidsuitgaven inzag, werden er vanaf 1793 pogingen ondernomen om de bestaande friendly societies te registreren en te categoriseren. Hoewel registratie juridische en fiscale voordelen op kon leveren, weigerden veel friendly societies zich daadwerkelijk te laten registreren. Deze weigering kwam deels voort uit een algemeen wantrouwen in de staat en deels uit het gegeven dat de overheid sociale activiteiten ontmoedigde.<sup>35</sup> Met de privileges werd bovendien ook het aantal voorwaarden waar een groep aan moest voldoen uitgebreid in de loop van de negentiende eeuw. In 1896 werden bijvoorbeeld 27 regels opgesteld waar een nieuwe aan groep aan moest voldoen, variërend van het opstellen van regels met betrekking tot

---

<sup>32</sup> E. W. Brabrook, *Provident societies and industrial welfare* (Londen, 1898) 41-42.

<sup>33</sup> Brabrook, *Provident societies*, 42.

<sup>34</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 22.

<sup>35</sup> *Ibidem*, 90.

uitkering tot de vastlegging van democratische principes en de aanstelling van functionarissen. Voor de overheid was een dergelijk algemeen model waar elke groep aan moest voldoen een mooi middel tot uniformering. In de praktijk was het echter nog steeds niet verplicht om geregistreerd te zijn als friendly society.<sup>36</sup>

In 1874 werden alle op dat moment geregistreerde friendly societies gecategoriseerd door de Royal Commission on Friendly Societies (zie tabel 1.1). Deze categorieën werden ook door de toenmalige *registrar* E.W. Brabrook gehanteerd in zijn in 1898 verschenen boek *Provident societies and industrial welfare*. Toen hij zijn boek publiceerde waren er 23.998 societies geregistreerd, met in totaal 4.203.601 leden.<sup>37</sup> Evenals in de wettelijke definitie van wat een friendly society is, werd bewust geen rekening gehouden met de sociale activiteiten van de verenigingen bij deze categorisering. In de ogen van de overheid vormden sociale activiteiten alleen maar een afleiding van het wezenlijke doel: voorkomen dat mensen onder de armenzorg van de overheid vielen.<sup>38</sup>

**Tabel 1.1** Overzicht van de 17 klassen van friendly societies<sup>39</sup>

#	Naam klasse	Omschrijving
1	Affiliated societies or orders	Gelieerde groepen of ordes. Vaak geëvolueerd vanuit lokale groepen die binnen districten samengevoegd werden om financiële fluctuaties op te vangen.
2	Ordinary (or large general) societies	Grote groepen die in de praktijk vaak veel weg hadden van normale verzekeringsmaatschappijen, weinig nadruk op sociale contacten.
3	County societies and other non-local patronized groups	Provinciale groepen en andere niet-lokaal gepatroneerde groepen. Vaak lokale groepen die samengevoegd waren.
4	Local town societies	Stedelijke groepen. Qua grootte vaak gelijk aan provinciale groepen, maar geen patronage.
5	Local village and country societies	Dorps- en landelijke groepen. Dit was de oudste vorm met de meest eenvoudige structuur: elk lid betaalde evenveel contributie. Financiële

<sup>36</sup> Brabrook, *Provident societies*, 48-53.

<sup>37</sup> Ibidem, 55.

<sup>38</sup> Ibidem, 67.

<sup>39</sup> Zie ook: Cordery, *British Friendly Societies*, 67 en Brabrook, *Provident societies*, 56-71.

		problemen traden op zodra de groep begon te vergrijzen.
<b>6</b>	Particular trade societies	Groepen verbonden aan een specifieke beroepsgroep.
<b>7</b>	Dividing societies	Groepen waarin de overgebleven fondsen aan het eind van elk jaar werden verdeeld onder de leden.
<b>8</b>	Deposit friendly societies	Een combinatie van spaarbanken en friendly societies. Leden ontvingen rente over het geld dat ze inlegden, bij ziekte maakten ze alleen aanspraak op het geld dat ze zelf hadden ingelegd.
<b>9</b>	Collecting societies and burial societies generally	Groepen waar alleen begrafeniskosten verzekerd werden en professionals werden ingehuurd om de inleg te verzamelen.
<b>10</b>	Annuity societies	Groepen gericht op het opbouwen van een pensioen
<b>11</b>	Societies of females	Groepen waar alleen vrouwen lid waren.
<b>12</b>	Societies authorized under friendly society legislation by the Secretary of State	Groepen die onder een specifieke wetgeving vielen.
<b>13</b>	Cattle insurance societies	Groepen waar vee verzekerd kon worden.
<b>14</b>	Societies depositing rules but not registering	Groepen waarvan de reglementen wel bekend waren, maar die zich niet hadden laten registreren.
<b>15</b>	Benevolent societies	Charitatieve groepen
<b>16</b>	Societies enrolled under pre-1855 Acts	Groepen die al voor 1855 geregistreerd waren.
<b>17</b>	Unregistered societies	Niet geregistreerde (en daardoor niet gecategoriseerde) groepen.

Naast de verschillen in doelgroep of in (verzekerings)diensten varieerde het ook per groep hoe groot het ledenaantal was. Charles Hardwick, in 1859 een van de prominente figuren bij de gelieerde orde van Odd Fellows, geeft in zijn boek een weergave van de discussie die gevoerd werd over de ideale grootte van een groep. In 1845 waren er gemiddeld 66 leden per loge in de Manchester Unity, maar in de praktijk bleek dat ze met dat aantal in grote problemen kwamen

zodra er meer dan twee leden ziek waren. Om een efficiënte manier van besturen te handhaven waren er voorstanders van groepen die niet meer dan 300 leden hadden, maar in Hardwicks ogen was dat nog te weinig. Hijzelf stelde dat het algemeen bekend was dat het merendeel van de leden de zakelijke bijeenkomsten toch niet bezocht, ondanks de sociale aantrekkingskracht van deze samenkomsten. Omdat het moeilijk was om leden te vinden die bereid waren een functie te bekleden was het in zijn ogen een voordeel om veel leden te hebben, om financiële redenen was het bittere noodzaak. Zijn aanbeveling was dan ook om niet tevreden te zijn met minder dan 500 leden en idealiter toe te groeien naar groepen van 1000 leden.<sup>40</sup>

Ondanks deze verschillen waren er ook duidelijke overeenkomsten in organisatie van friendly societies. Zelfbeheer was een belangrijk begrip in elke groep: de algemene ledenvergadering was het hoogste orgaan en bestuursleden waren zelf ook lid van de groep. In sommige groepen werd bovendien van elk lid verwacht dat hij tenminste één keer een officiële functie bekleedde binnen de groep.<sup>41</sup> Wettelijk gezien was het wel mogelijk om het stemrecht binnen een groep te beperken tot bepaalde klassen.<sup>42</sup> Bij gelieerde ordes was er een centraal orgaan waarbinnen elke lokale groep in relatieve autonomie functioneerde.<sup>43</sup> Op centraal niveau was er ook een algemene ledenvergadering, waar delegaties van elke lokale groep optraden als representanten. Het dagelijks bestuur was in handen van de voorzitter en zijn bestuur, maar de administratie bleef in handen van elke afzonderlijke loge.<sup>44</sup>

### 1.3 Wie waren de leden van friendly societies?

Omdat veel friendly societies lange tijd weigerden zich te laten registreren, is het moeilijk om harde cijfers te vinden over de groei van het aantal friendly societies. Wel is het duidelijk dat friendly societies al snel bekend werden en veel leden aantrokken. Al in de achttiende eeuw was er in bijna elke Britse stad tenminste één friendly society. We hebben al geconstateerd dat meer dan 35% van de mannelijke beroepsbevolking lid was van een friendly society in 1870, maar reeds in 1815 was 8-9% van de totale bevolking van Engeland en Wales lid van een friendly society.<sup>45</sup> In Bristol viel in 1803 al een derde van alle families onder de verzekering van een friendly society.<sup>46</sup> Ondanks deze forse aantallen was lidmaatschap geen vanzelfsprekendheid. Friendly societies formuleerden strikte vereisten waaraan men moest voldoen om lid te worden,

---

<sup>40</sup> Hardwick, *Friendly societies*, 79-99.

<sup>41</sup> Downing, *The friendly planet*, 60.

<sup>42</sup> Brabrook, *Provident societies*, 48-49.

<sup>43</sup> Downing, *The friendly planet*, 26.

<sup>44</sup> Brabrook, *Provident societies*, 61.

<sup>45</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 24.

<sup>46</sup> Gorsky, 'Mutual aid and civil society', 310.

voorwaarden die een drempel moesten vormen om mensen met te weinig geld, geen vaste baan of een gebrek aan interesse buiten de deur te houden.<sup>47</sup>

De voorwaarden voor lidmaatschap konden per groep verschillen, maar hadden vaak betrekking op de leeftijd, gezondheid, arbeidssituatie en morele status van een potentieel nieuw lid. Vanuit praktisch oogpunt werd vaak vereist dat leden in de directe omgeving woonachtig waren.<sup>48</sup> In veel groepen was het bovendien gebruikelijk dat geïnteresseerde buitenstaanders alleen lid konden worden wanneer ze geïntroduceerd werden door iemand die al lid was. Om de betrouwbaarheid van nieuwe leden te waarborgen en frauduleuze praktijken te voorkomen moesten potentiële nieuwe leden altijd door één lid (de *proposer*) worden voorgesteld. Dat voorstel moest vervolgens door een ander lid (de *seconder*) gesteund worden.<sup>49</sup> Indien een nieuw lid toch immoreel bleek te zijn had dat niet alleen gevolgen voor zijn eigen status in de gemeenschap, ook de persoon die hem had voorgesteld liep een deuk op in zijn imago.

Hoewel er zowel mannen- als vrouwengroepen en zelfs enkele gemengde societities bestonden, was het overgrote deel van de leden man. De voornaamste reden hiervoor was dat de mogelijkheden om zich aan te sluiten bij bestaande groepen voor mannen veel groter waren dan voor vrouwen. Mannen werden door velen nog beschouwd als de voorbestemde kostwinnaars voor hun huishoudens, wat een beperking in bewegingsruimte voor vrouwen tot gevolg had. Getrouwde vrouwen konden wettelijk gezien geen eigendommen bezitten, waardoor ook de uitkeringen niet gegarandeerd konden worden. Echtgenoten zelf konden ook een hindernis tot lidmaatschap vormen voor hun vrouwen, door hun inkomen op te eisen of hen simpelweg te verbieden lid te worden.<sup>50</sup>

Ook leeftijd kon een beperkende factor vormen voor arbeiders om lid te worden. In de meest oorspronkelijke vorm van friendly societities was het vaak zo dat de inleg van elk lid even hoog was. Deze groepen kwamen vroeger of later in de problemen: zodra de leden ouder werden bleken ze vaker en langduriger aanspraak te maken op de fondsen. Jongere arbeiders kozen logischerwijs minder snel voor groepen waar de gemiddelde leeftijd hoog was, waardoor er meer leeftijdsspecifieke groepen ontstonden.<sup>51</sup> Een van de oplossingen om vergrijzing op te vangen was het instellen van een getrappt inlegstelsel: hoe ouder je was, hoe hoger je bijdrage. Het kon zelfs voorkomen dat oudere arbeiders (soms al vanaf 40 jaar) toegang tot het lidmaatschap werd verboden.<sup>52</sup>

---

<sup>47</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 18.

<sup>48</sup> Ibidem, 26.

<sup>49</sup> Downing, *The friendly planet*, 63.

<sup>50</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 25.

<sup>51</sup> Brabrook, *Provident societies*, 57.

<sup>52</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 70.

De professionele en financiële achtergrond van de leden van friendly societies is onderwerp van historisch debat. Het gegeven dat leden in staat moesten zijn een periodiek bedrag te betalen en zich bovendien te organiseren in zelfbeherende groepen is reden geweest voor menig historicus om te veronderstellen dat grote groepen arbeiders buiten de boot vielen. De Britse socioloog Johnston Birchall, bekend om zijn onderzoek naar coöperaties en mutualiteiten, stelt bijvoorbeeld dat friendly societies afhankelijk waren van arbeiders met een inkomen dat in meer dan enkel elementair levensonderhoud kon voorzien en die voldoende onderwezen waren en zelfdiscipline bezaten om de groep te beheren.<sup>53</sup> Het feit dat de allerarmsten niet in staat waren om lid te worden van een friendly society was ook voor de Britse overheid een van de redenen om in 1911 een nationaal verzekeringsfonds in te voeren waar alle arbeiders verplicht aan deel moesten nemen.<sup>54</sup> Ondanks financiële drempels waren er echter wel degelijk ook ongeschoolde en arme arbeiders lid van friendly societies. Lidmaatschap van friendly societies was lang niet altijd enkel voorbehouden aan de rijkere en opgeleide arbeiders; verschillende groepen vormden juist een ontmoetingsplek voor arbeiders met verschillende professionele en financiële achtergronden.<sup>55</sup> Desalniettemin blijft het gegeven staan dat het armste en minst geschoolde deel van de arbeidersbevolking ook het slechtst vertegenwoordigd was in friendly societies.<sup>56</sup> Daarbij moet bovendien opgemerkt worden dat het leiderschap van de groepen vaak in handen was van geschoolde arbeiders met relatief hoge inkomens.<sup>57</sup>

De reden dat arbeiders lid wilden worden van een friendly society had alles te maken met de eerder genoemde behoeftes aan sociale contacten en financiële zekerheid. Voor arbeiders, die vaak in constante financiële onzekerheid verkeerden, vormden friendly societies een ideale en betaalbare uitkomst. Lid worden was een relatief kleine investering aangezien de periodieke inleg slechts 2-5% van hun inkomen besloeg. Afwegingen om deel te nemen werden niet zozeer beslist door de hoogte van de vereiste inleg, maar door de hoogte en zekerheid van het inkomen van de individuele arbeider.<sup>58</sup> Voor arbeiders die het geld eigenlijk niet konden missen werden zogenaamde *Dividing societies* opgericht. In deze groepen werd het volledige bedrag dat aan het eind van het jaar in bezit van de society was verdeeld onder alle leden. Gedurende het jaar was men wel verzekerd tegen de gevolgen van ziekte en dood, maar op de lange termijn werd er geen reservefonds opgebouwd.<sup>59</sup> Zelfbeheer, tot slot, was geen

---

<sup>53</sup> Johnston Birchall, *Co-op: the people's business* (Manchester, 1994) 4.

<sup>54</sup> Hopkins, *Working-class self-help*, 70.

<sup>55</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 73.

<sup>56</sup> Downing, *The friendly planet*, 30.

<sup>57</sup> Hopkins, *Working-class self-help*, 221.

<sup>58</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 75.

<sup>59</sup> *Ibidem*, 77.

onbelangrijk onderdeel van de aantrekkingskracht van friendly societies, het op afstand houden van de overheid was een voortgaande strijd en groepen waarin lokale geestelijken of (lagere) edellieden inspraak hadden waren duidelijk minder populair.<sup>60</sup>

#### 1.4 Recapitulatie

In dit hoofdstuk hebben we gekeken naar de vormen die friendly societies aannamen, naar redenen waarom deze vormen werden aangenomen en naar de leden van de societies. Friendly societies vormden een nieuwe vorm van collectieve verzekering, maar stonden zeker niet los van bestaande tradities. De breed gedragen en urgente vraag naar sociale verbanden en financiële zekerheid werd op verschillende manieren beantwoord, maar de principes van solidariteit, zelfbeheer en sociale controle stonden overal hoog in het vaandel. Financiële zekerheid was een groot voordeel, maar stond zeker niet op zichzelf. Dat deze nieuwe vorm van collectieve verzekering zwaar leunde op voorgaande vormen als gilden, broederschappen, vrijmetselaarsloges en kredietnetwerken zegt veel over het belang van sociale cohesie, solidariteit en zelfbeheer. Bestaande vormen van financiële steun boden vaak niet afdoende hulp, terwijl deze hulp bovendien lang niet altijd gegarandeerd was. Lidmaatschap van een friendly society verschaftte arbeiders een gevoel van financiële zekerheid, sociale verwantschap en het recht op inspraak.

---

<sup>60</sup> Zie bijvoorbeeld: Brabrook, *Provident societies*, 66.

## 2. Broodfondsen

Broodfondsen vormden de afgelopen jaren een geliefd item voor geschreven en gesproken media. Deze media-aandacht is enerzijds een gevolg van het goedlopende concept, maar ook een oorzaak van de snelle groei: per 1 april 2014 zijn er 80 bestaande Broodfondsen met in totaal 2715 deelnemers. Daarnaast zijn er nog eens 25 groepen in oprichting.<sup>61</sup> Daarmee lijken de BroodfondsMakers met hun alternatieve arbeidsongeschiktheidsvoorziening voor zelfstandig ondernemers een gat in de markt te hebben gevonden.<sup>62</sup>

In lijn met het eerste hoofdstuk, waar friendly societies centraal stonden, zullen het concept en de opkomst van Broodfondsen aan de hand van dezelfde drie vragen besproken worden. Bij de beantwoording van de vraag waarom Broodfondsen worden opgericht zullen we ons richten op het toenemend aantal zelfstandig ondernemers in Nederland en op de vraag of Broodfondsen thuishoren in de retoriek rondom burgerinitiatieven. Deze laatste vraag komt vervolgens ook weer naar voren bij het bespreken van de vraag wat een Broodfonds precies is. Naast een uiteenzetting van het concept en de reglementen zal hierbij besproken worden of het Broodfonds vergelijkbaar is met andere hedendaagse burgerinitiatieven in Nederland. Tot slot zullen we ons richten op de vraag wie er lid worden van een Broodfonds en waarom zij daartoe besluiten. Door middel van een enquête onder alle Broodfondsdeelnemers en diepte-interviews onder een geselecteerde groep kunnen we achterhalen wat de meest (opvallende) gedeelde persoonskenmerken zijn en welke motivaties een doorslaggevende rol spelen om lid te worden van een Broodfondsgroep. Twee Broodfondsgroepen zijn, na afname van de enquête, geselecteerd voor een meer gedetailleerd onderzoek: Broodfonds Tollentijn (Utrecht) en Broodfonds Broodje Brumbeek (Brummen).

### 2.1 Waarom Broodfondsen?

In reactie op verschillende ontwikkelingen begon de Nederlandse overheid vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw een zogenaamd marktwerkingsbeleid: het was de taak van de overheid om eigendomsrechten te garanderen, orde en veiligheid te handhaven en te zorgen voor financiële en monetaire stabiliteit, maar in principe moest de overheid pas ingrijpen als de markt faalde.<sup>63</sup> In plaats van uitvoerende taken zelf op te pakken, moest de overheid zich richten

---

<sup>61</sup> 'Broodfondsen: de stand van zaken', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>62</sup> Het Broodfonds is niet alleen toegankelijk voor zzp'ers, ook zelfstandigen met personeel, vennoten van een VOF, maten in een maatschap en directeuren-groootaandeelhouders (DGA's) van een BV kunnen lid worden. Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt van zelfstandig ondernemers zal van deze brede categorisering uitgegaan worden. Zie: 'Hoe het werkt', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>63</sup> Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Publieke zaken in de marktsamenleving* (Amsterdam, 2012) 26.



op een regulerende en faciliterende functie. Dit beleid was een gevolg van de toenemende budgettaire problemen waar Westerse overheden in de jaren zeventig mee kampten, maar vormde ook een zoektocht naar een oplossing voor het gegeven dat uniforme diensten en producten in de praktijk niet bleken aan te sluiten bij de behoeften van burgers en consumenten.<sup>64</sup> Hoewel de overheid zich nooit helemaal heeft teruggetrokken en er de laatste jaren regelmatig vraagtekens worden gezet bij de gevolgen van het marktwerkingsbeleid, lijkt de uitwerking van dit beleid aan twee ontwikkelingen te hebben bijgedragen die voor dit onderzoek uiterst belangrijk zijn: een sterke toename in het aantal zelfstandig ondernemers en een golf aan nieuwe burgerinitiatieven.

Sinds 1987 is het aantal zelfstandig ondernemers toegenomen van 600.000 tot zo'n 1,1 miljoen in 2011.<sup>65</sup> Deze groei is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de toename van het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers): waar het aandeel van zelfstandigen met personeel tussen 2001 en 2011 is gedaald van 5,7 naar 4,7% van de totale beroepsbevolking, is het aandeel van zzp'ers in dezelfde periode gestegen van 6,8 naar 9,8%.<sup>66</sup> Onderzoek heeft aangetoond dat deze groei voor een beperkt deel valt toe te schrijven aan ontwikkelingen binnen industrieën en huishoudens. Digitalisatie heeft bijvoorbeeld bijgedragen aan de mogelijkheden om arbeid te flexibiliseren, waardoor het in bepaalde bedrijfssectoren gebruikelijker is geworden om zelfstandigen in te huren.<sup>67</sup> Bij mannen draagt ook de veroudering van de beroepsbevolking bij aan de toename van het aantal zelfstandig ondernemers: het grotere aandeel van oudere arbeidskrachten heeft geleid tot een toename van 1,5% van het aantal mannelijke zelfstandig ondernemers tussen 1992 en 2006.<sup>68</sup> Ondanks deze demografische en technische ontwikkelingen vormt overheidsbeleid de grootste en meest bepalende verklaring voor de sterke groei in het aantal zelfstandig ondernemers.<sup>69</sup> Het versoepelen van de Vestigingswet in 1996 heeft bijvoorbeeld geleid tot lagere toetredingsdrempels voor zelfstandigen in specifieke bedrijfstakken. Daarnaast zijn de administratieve lasten voor zelfstandig ondernemers verlaagd, is de faillissementswetgeving hervormd in het voordeel van zelfstandigen, zijn er fiscale voordelen opgesteld en is er beleid gevormd om werklozen te stimuleren om een eigen onderneming te starten.<sup>70</sup> De belangrijkste fiscale voordelen voor zelfstandig ondernemers ten

---

<sup>64</sup> Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Publieke zaken*, 25.

<sup>65</sup> Erik Stam, 'De Nederlandse ondernemerschap paradox. Arbeidsmarktregulering en ondernemerschap in Nederland', in: *TPEdigitaal* 7:4 (2013) 24.

<sup>66</sup> Daniel van Vuuren, 'De fiscale behandeling van zelfstandigen: een kritische blik', CPB Policy Brief (Den Haag, 2012), 3-4.

<sup>67</sup> F. van Es en D. J. van Vuuren, 'A decomposition of the growth in self-employment', *Applied Economics Letters* 18:17 (2011), 1666.

<sup>68</sup> Van Es, 'A decomposition', 1667.

<sup>69</sup> Zie: Van Es, 'A decomposition', 1668. En: Van Vuuren, 'De fiscale behandeling van zelfstandigen', 4.

<sup>70</sup> Stam, 'De Nederlandse ondernemerschap paradox', 27-28.

opzichte van werknemers zijn de zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling: waar eerstgenoemde aftrek in 2012 €7280,- per jaar vormde, is de winstvrijstelling afhankelijk van de fiscale winst.<sup>71</sup>

De Nederlandse Econoom Daniel van Vuuren betoogt dat deze fiscale voorkeursbehandeling van zelfstandig ondernemers niet valt te verantwoorden op basis van economische argumenten, gezien het gegeven dat een toename van het aantal ondernemingen niet heeft geleid tot een groeiende werkgelegenheid. Daarentegen zou het wel te verantwoorden zijn om deze fiscale voordelen te beperken tot specifieke groepen die een beperkte kans hebben op het vinden van een baan: langdurig werklozen, arbeidsgehandicapten, laagproductieve werknemers en oudere werkzoekenden. Voor deze groepen geldt wel dat fiscale voordelen de kansen op betaalde arbeid toe doen nemen.<sup>72</sup> Deze vooronderstelling wordt bevestigd door het onderzoek dat het onderzoeksbureau Ecorys in 2011 in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft uitgevoerd. Uit dit onderzoek blijkt dat de Bijstand voor zelfstandigen (Bbz) ten opzichte van de normale Wet werk en bijstand (Wwb) een stimulerende invloed heeft op ondernemerschap en op de duurzame uitstroom uit de uitkering.<sup>73</sup> Daarnaast levert de Bbz op de lange termijn ook financiële voordelen op: het netto resultaat bedraagt €18.900,- per Bbz-starter bij een verdiscontering van 24 jaar.<sup>74</sup> Met andere woorden: zelfstandig ondernemerschap is een reële mogelijkheid om werkloosheid tegen te gaan en levert de overheid op de lange termijn zelfs geld op.

Zelfstandig ondernemerschap brengt echter niet alleen fiscale voordelen met zich mee, het levert ook sociale risico's op.<sup>75</sup> Zelfstandig ondernemers hoeven geen pensioenpremie te betalen, maar hebben dan ook geen regeling voor hun oude dag. Op dezelfde manier hoeven ze geen arbeidsongeschiktheidsverzekering (AOV) af te sluiten, maar betekent dat dus ook dat ze geen inkomsten hebben wanneer ze daadwerkelijk arbeidsongeschikt zijn. Het is wel mogelijk om een AOV af te sluiten, maar een dergelijke verzekering is vaak zo duur dat minstens de helft van alle zzp'ers in Nederland niet verzekerd is tegen inkomensverlies bij langdurige ziekte.<sup>76</sup> Deze onverzekerde status van veel zelfstandig ondernemers heeft zowel in de media als in de

---

<sup>71</sup> Van Vuuren, 'De fiscale behandeling van zelfstandigen', 5-6.

<sup>72</sup> Ibidem, 9.

<sup>73</sup> Deze bijstand is bedoeld ter ondersteuning van ondernemers en kan bijvoorbeeld bestaan uit een renteloze lening, een starterskrediet of een aanvulling op het inkomen tot het bijstandsniveau. Zie ook: 'Bijstand voor zelfstandigen (Bbz)', [www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>74</sup> Martin van der Ende, Margaret Chotkowski, Nick van der Lijn en Vincent Thio, 'Bbz 2004: uit het startblok', Rapport voor Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ecorys (Rotterdam, 2011) 17-18.

<sup>75</sup> Stam, 'De Nederlandse ondernemerschap paradox', 28.

<sup>76</sup> Stichting ZZP Nederland, 'Zorgelijke situaties rondom onverzekerde zzp'ers', [www.zzp-nederland.nl](http://www.zzp-nederland.nl) (2013) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

landelijke politiek tot veel vragen geleid.<sup>77</sup> In het nieuwjaarsartikel van 2014 van het economenblad ESB betoogde Maarten Camps, secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken, dat zelfstandig ondernemers zich verplicht zouden moeten verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid.<sup>78</sup> Camps constateert dat het aantal zelfstandig ondernemers toe blijft nemen, waarmee er dus ook een steeds grotere groep is die niet verzekerd is tegen arbeidsongeschiktheid. Evenals 'normale' werknemers moeten zelfstandig ondernemers in het systeem dat hij voorstelt een vaste premie betalen waarmee ze aangesloten zijn bij een collectief stelsel. De manier waarop dit systeem georganiseerd zou moeten worden wordt niet verder uitgewerkt in het artikel. Wel wordt er een bepaalde basisvoorziening voorgesteld:

Concreet kan hierbij gedacht worden aan een basisvoorziening voor alle werkenden op een lager niveau (met een verzekeringsplicht), waarbij op individueel en sectorniveau aanvullende afspraken gemaakt kunnen worden.<sup>79</sup>

Ondanks de roep van politici en ambtenaren om een herziening van de huidige situatie, heeft de huidige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Lodewijk Asscher onlangs besloten om de keuze om zich al dan niet te verzekeren aan zelfstandig ondernemers zelf over te laten.<sup>80</sup>

Naast een sterke stijging in het aantal zelfstandig ondernemers, heeft het marktwerkingsbeleid van de overheid ook geleid tot een zogenaamde golf aan nieuwe instituties voor collectieve actie. Historica Tine De Moor stelt dat er aan een golf van nieuwe instituties voor collectieve actie in Nederland telkens een fase van versnelde ontwikkeling van de vrije markt vooraf is gegaan.<sup>81</sup> De Moor constateert dat er de afgelopen 1000 jaar drie golven van nieuwe instituties voor collectieve acties in Nederland hebben plaatsgevonden. De ontwikkeling van markten in de middeleeuwen, de golf van liberaal denken en privatisering in de negentiende eeuw en het neoliberalisme in de laatste decennia van de twintigste eeuw resulteerden allen in nieuwe of hernieuwde burgercollectieven. Zelfregulerende collectieven blijken een effectief en populair middel om gaten die de overheid al dan niet bewust laat vallen op te vullen. Ook politici haasten zich om het belang van deze ontwikkeling te benadrukken en burgers er toe aan te moedigen zich te blijven organiseren in de zogenaamde instituties voor collectieve actie. Burgercollectieven vormen in de ogen van politici een welkome aanvulling op de huidige

---

<sup>77</sup> Voorbeelden van berichten uit de media zijn: Kees Kraaijeveld, 'Zzp'ers verzekeren zich onvoldoende', *Vrij Nederland* (29 januari 2011). Kamilla Hensema, 'Vangnet voor zieke zzp'er', *Financieel Dagblad* (5 november 2011). 'Veel zelfstandigen zijn niet verzekerd', *NRC* (17 maart 2006). 'Kamer: verzekering voor zelfstandigen zonder personeel', *NRC* (13 maart 2008). 'Wiegel: Schrap verplichte verzekering zzp'er', *Volkscrant* (13 januari 2014).

<sup>78</sup> Maarten Camps, 'Sturen op de toekomst' in: *ESB Jaargang: 99, vol. 4676* (10 januari 2014) 6-9.

<sup>79</sup> Camps, 'Sturen op de toekomst', 9.

<sup>80</sup> Lodewijk Asscher, 'Brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid' nr. 512 (3 april 2014).

<sup>81</sup> De Moor, *Homo Cooperans*, 21.

verzorgingsstaat, terwijl de burgers zelf het als prettig ervaren om, tegen de professionalisering in, meer betrokken te zijn bij zaken als zorgverlening en energielevering. Waar de Nederlandse overheid om financiële redenen bezig is om taken af te stoten, wordt er steeds meer verantwoordelijkheid gelegd bij en geëist door de burger.<sup>82</sup> Als gevolg hiervan nemen burgers steeds vaker het heft in eigen handen en worden initiatieven ontwikkeld op het gebied van zorg, energie, veiligheid, leefbaarheid en dus ook arbeidsongeschiktheid. Deze zogenaamde instituties voor collectieve actie worden volgens historica Tine De Moor gekarakteriseerd door samenwerking en zelfregulering: leden stellen zelf de regels op met betrekking tot toegang tot lidmaatschap, het gebruik van gemeenschappelijke goederen en diensten en het beheer daarvan. Instituties voor collectieve actie ontstaan vanuit de ambitie om een probleem langdurig op te lossen, het beheer blijft hierbij in handen van de leden.<sup>83</sup>

Vanaf 2005 heeft het aantal burgerinitiatieven een vlucht genomen.<sup>84</sup> Wat dat betreft past het Broodfonds uitstekend binnen de retoriek rondom burgercollectieven: de eerste Broodfondsgroep is in 2006 opgericht door leden van het landelijke samenwerkingsverband Vereniging Solidair. Onder de leden van deze vereniging bevonden zich ook meerdere zelfstandig ondernemers, waarvan de meesten onverzekerd waren. In een zoektocht hoe men elkaar kon ondersteunen in tijden van arbeidsongeschiktheid werd gekeken naar een structurele oplossing, in plaats van het ad hoc bij elkaar brengen van geld wanneer de nood aan de man was.<sup>85</sup> Naar aanleiding van aanvragen om deel te nemen aan deze groep van buitenaf zijn Biba Schoenmaker, Haiko Liefmann en André Jonkers in 2010 begonnen met het uitwerken van plannen om naar buiten te treden. In eerste instantie was het doel om in drie jaar tijd tien groepen op te zetten, maar onder andere door de grote media-aandacht zijn er op dit moment (mei 2014) in totaal al 80 groepen opgericht. Vanaf het moment dat de BroodfondsMakers in maart 2011 een eerste persbericht naar buiten brachten hebben de meeste nationale kranten, veel regionale bladen en ook enkele nieuwszenders op radio en televisie aandacht besteed aan het Broodfonds.<sup>86</sup> Net als bij friendly societies lijkt de opkomst van Broodfondsen in te spelen op een actuele en dringende vraag om financiële zekerheid, waarbij een antwoord wordt geformuleerd door gebruik te maken van bestaande tradities van collectieve zelfhulp. In tegenstelling tot friendly societies lijkt de vraag om sociale structuren echter veel minder ten grondslag te liggen aan deze opkomst.

---

<sup>82</sup> Zie bijvoorbeeld: Veldheer, *Een beroep op de burger*, 11.

<sup>83</sup> Tine De Moor, *Homo Cooperans*, 6-8.

<sup>84</sup> Ibidem, 7.

<sup>85</sup> Interview met BroodfondsMaker Andre Jonkers, Utrecht (11-2-2014).

<sup>86</sup> Zie voor een overzicht van alle gepubliceerde artikelen en uitzendingen: 'In het nieuws', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

## 2.2 Wat is een Broodfonds?

Broodfondsgroepen bieden zelfstandig ondernemers de mogelijkheid zich onderling te verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid, in plaats van een relatief dure arbeidsongeschiktheidsverzekering af te sluiten bij een reguliere verzekeringsmaatschappij. Broodfondsgroepen bestaan uit 20 tot 50 deelnemers die maandelijks een van tevoren afgesproken bedrag op een eigen Broodfondsrekening storten. Bij ziekte van een van de deelnemers schenken de overige deelnemers maximaal twee jaar lang elke maand een totaalbedrag dat in overeenstemming is met de maandelijkse storting van de zieke deelnemer. Wanneer een lid arbeidsongeschikt is en aangeeft aanspraak te willen maken op een schenking, schenken alle andere leden afzonderlijk van elkaar een maandelijks bedrag aan het zieke lid. Dit principe van een schenkring (in plaats van een verzekering) brengt ook fiscale voordelen met zich mee. In Nederland mag iedereen maximaal €2.092,- per jaar van een persoon geschonken krijgen zonder daar belasting over te betalen. Aangezien elke deelnemer afzonderlijk de schenking verricht, hoeft hierover dus geen belasting te worden betaald door de ontvangende partij. Bij ziekte van een deelnemer is een groep van twintig personen groot genoeg om op jaarbasis onder het belastingvrije schenkbedrag te blijven.<sup>87</sup> Het geld dat elke deelnemer op zijn/haar Broodfondsrekening heeft staan blijft in eigen bezit; bij opzegging van het lidmaatschap wordt het geld dat op dat moment op de rekening staat meegenomen.

De werking van een Broodfonds is gebaseerd op vertrouwen.<sup>88</sup> Om aanspraak te maken op een schenking moet een lid zich ziekmelden bij het bestuur, de eerste schenking wordt vervolgens na de afgesproken termijn van het ondernemersrisico gedaan.<sup>89</sup> Hoewel de BroodfondsMakers de besturen van Broodfondsgroepen adviseren om de zieke persoon altijd te bellen, is er geen formeel bewijs van arbeidsongeschiktheid nodig om aanspraak te maken op een schenking.<sup>90</sup> Om het onderlinge vertrouwen op te bouwen en te waarborgen worden jaarlijks meerdere (informele) bijeenkomsten georganiseerd en is er een maximum aantal van vijftig deelnemers per groep opgesteld.<sup>91</sup>

Elke Broodfondsgroep heeft de juridische status van een vereniging waarin de leden zelf het beleid vormen. Het bestuur wordt benoemd door de algemene ledenvergadering en bestaat enkel uit leden van de groep. Broodfondsgroepen maken bij het opstellen van de statuten en

---

<sup>87</sup> 'Meest gestelde vragen', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>88</sup> 'Hoe het werkt', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>89</sup> Deze periode van ondernemersrisico kan per groep verschillen. In de praktijk wordt altijd een keuze gemaakt tussen een periode van twee of vier weken. Een schenking wordt nooit met terugwerkende kracht gedaan: alleen wanneer men zich binnen de periode van ondernemersrisico ziek meldt kan men direct na die periode aanspraak maken op een schenking. Wanneer een lid zich later ziek meldt gaat de schenkingsperiode vanaf het moment van melding in.

<sup>90</sup> Tijdens de trainingsdag 'Hoe bestuur je een Broodfonds?' op 30 januari 2014 gaven Biba Schoenmaker en André Jonkers enkele praktische tips in geval van een ziekmelding, waaronder de tip om telefonisch contact op te nemen met de zieke.

<sup>91</sup> 'Meest gestelde vragen', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

reglementen wel altijd gebruik van het concept dat door de BroodfondsMakers is ontwikkeld, waarbij enkel kleine wijzigingen worden aangebracht met betrekking tot bijvoorbeeld de eigen risico periode en de voorwaarden tot lidmaatschap. In de statuten staat onder andere vermeld dat de algemene ledenvergadering minimaal één keer per jaar bijeen moet worden geroepen. Hoe vaak de groep verder bijeenkomt is aan de leden zelf om te bepalen, hoewel er wel geadviseerd wordt (door de BroodfondsMakers) om elkaar door het jaar heen een aantal keer op informele wijze te ontmoeten.

Hoe verhouden Broodfondsen zich tot andere burgerinitiatieven? Naast de door De Moor gehanteerde begrippen 'institutie voor collectieve actie' en 'burgercollectief' worden ook andere termen gebruikt om burgerinitiatieven te definiëren en categoriseren. Huygen, Van Marissing en Boutellier spreken in dit verband van zelforganisatie:

*Zelforganisatie is een vorm van sociaal ondernemen die zich kenmerkt door intrinsieke motivatie, samenhang met de omgeving door verbinding en afstemming, autonomie en creativiteit met het doel een sociale dynamiek te creëren die bijdraagt aan de continuïteit van de samenleving.<sup>92</sup>*

Op basis van literatuurstudie en praktijkonderzoek (ook het Broodfonds is onderzocht) onderscheiden de auteurs vier kenmerken en vijf condities van zelforganisatie. Zelforganisatie (1) komt voort uit een intrinsieke motivatie, (2) wordt gekenmerkt door licht leiderschap en organisatie door middel van afstemming, (3) kent een autonome, niet-institutionele manier van organiseren en (4) komt op spontane en creatieve wijze op zonder dat er vanzelfsprekend een op te lossen probleem aan vooraf gaat.<sup>93</sup> De condities voor zelforganisatie zijn in lijn met deze kenmerken.<sup>94</sup> Allereerst is er een context nodig waarbinnen handelingsruimte is om de visie uit te bouwen en aan de vooraf opgestelde waarden en principes vast te houden. Vervolgens is het cruciaal dat anderen kunnen aanhaken, onder andere om draagvlak, kennis, kunde en menskracht toe te kunnen voegen. Deze nieuwe deelnemers moeten het gevoel hebben erbij te horen en van meerwaarde te zijn wil de organisatie succesvol zijn. Zelforganisatie vereist vervolgens een zekere (morele) begrenzing waarbinnen correctie plaatsvindt op tendensen die schadelijk zijn. Tot slot is er vertrouwen nodig, zowel in elkaar (wederkerigheid) als in de meerwaarde van de organisatie (geloof dat het er toe doet).

Past het Broodfonds binnen deze begrenzing? De intrinsieke motivatie, het gevoel erbij te horen (gemeenschapsgevoel) en het (onderlinge) vertrouwen van deelnemers zullen tijdens de bespreking van de enquête en de diepte-interviews nog ter sprake komen. De intrinsieke motivatie van de BroodfondsMakers valt moeilijk te betwijfelen en ook het lichte leiderschap is

---

<sup>92</sup> Huygen, *Conditie voor zelforganisatie*, 36.

<sup>93</sup> Ibidem, 12-14.

<sup>94</sup> Ibidem, 33-35.

herkenbaar. Hoewel elke Broodfondsgroep een officieel bestuur heeft, vormen 'optimale samenwerking', 'betrokkenheid van leden (niet achterover gaan leunen)' en het tegengaan van 'institutionalisering' belangrijke doelen van het concept van het Broodfonds.<sup>95</sup> Zelfs de spontaniteit en creativiteit van het Broodfonds valt vanuit de BroodfondsMakers te verdedigen. Het Broodfonds is weliswaar een (alternatief) antwoord op de vraag hoe zelfstandig ondernemers financiële zekerheid op kunnen bouwen, maar komt uitdrukkelijk ook voort uit een verlangen naar solidariteit en transparantie.<sup>96</sup> Hiermee lopen we wel direct tegen de beperktheid van de formulering van het Broodfonds als voorbeeld van zelforganisatie op. Kort gezegd kunnen we van drie mogelijke definities uitgaan bij 'het' Broodfonds: (1) het concept Broodfonds zoals dat hierboven staat beschreven, (2) de BroodfondsMakers Coöperatie en (3) elke individuele Broodfondsgroep. Het concept Broodfonds voldoet wellicht aan alle vier de kenmerken, maar geldt dat ook voor elke Broodfondsgroep? Kunnen we zeggen dat elke Broodfondsgroep 'autonoom' opereert, of moeten we de BroodfondsMakers Coöperatie toch als centrale, geïnstitutionaliseerde instantie beschouwen? Hoeveel bewegingsruimte heeft een individuele Broodfondsgroep? Is de groei van het aantal Broodfondsen niet juist toe te schrijven aan een 'probleem': sociale onzekerheid voor onverzekerde zelfstandig ondernemers door een ontoereikend regulier aanbod? Anderzijds kan beargumenteerd worden dat de BroodfondsMakers Coöperatie juist de (morele) begrenzing aangeeft die zo hard nodig is; onderdeel uitmaken van de bredere beweging van Broodfondsgroepen behoedt een Broodfondsgroep voor een wildgroei aan ideeën en diensten die het voortbestaan van de groep zou kunnen bedreigen. Afgaande op deze laatste lijn van argumentatie is het voor dit onderzoek vooral interessant om te onderzoeken in hoeverre leden enerzijds het idee hebben 'erbij te horen' en 'van meerwaarde te zijn' en anderzijds vertrouwen hebben in elkaar en in hun groep. Wordt aan deze condities voldaan?

Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak onderscheidden in 2006 vier categorieën burgerinitiatieven: lichte initiatieven, netwerkende initiatieven, coöperatieve initiatieven en federatieve initiatieven.<sup>97</sup> Het onderscheid tussen de initiatieven wordt grotendeels op twee kenmerken gebaseerd: veel of weinig intern contact en veel of weinig extern contact. Uiteraard kan het per Broodfondsgroep verschillen hoe vaak men onderling afspreekt en/of hoeveel contact onderhouden wordt met de buitenwereld. Uitgaande van één algemene ledenvergadering en enkele informele ontmoetingen per jaar lijkt het in het algemeen echter veilig om Broodfondsen als losse (weinig intern contact) en zwevende (weinig extern contact)

---

<sup>95</sup> Zie: Interview met Andre Jonkers, een van de BroodfondsMakers. 11-2-2014.

<sup>96</sup> Ibidem.

<sup>97</sup> Hurenkamp, *Wat burgers bezielt*, 33.

groepen te duiden. In dat geval valt het Broodfonds onder de categorie lichte initiatieven, gekenmerkt door een sociaal maar niet scherp afgebakend doel:

*Men wil wat goeds doen voor de medemens (..) Het burgerschap wordt veelal geuit in activiteiten waar de betrokkenen wel een warm hart voor hebben, maar waar ze tegelijkertijd niet de allerhoogste urgentie aan verbinden.<sup>98</sup>*

Leden van lichte initiatieven zijn vaker middelbaar en lager opgeleiden dan in andere initiatieven. De grootste behoefte die wordt uitgesproken is meer betrokkenheid van de overheid. Deze kwalificaties lijken echter helemaal niet terug te komen bij Broodfondsgroepen, zoals we later ook zullen zien. Op basis van de omschreven kenmerken lijken Broodfondsen veeleer te passen binnen de categorieën coöperatieve initiatieven (hechte organisatie, solidariteit, weinig externe gerichtheid) en/of federatieve initiatieven (goede inbedding in omgeving, verweven met andere instantie(s), grotere omvang). Categoriseren blijkt echter lastig: ook leden van coöperatieve initiatieven zijn vaker middelbaar en lager opgeleid en verwachten meer betrokkenheid van de overheid, terwijl federatieve initiatieven veel contact met de buitenwereld hebben en subsidie van de overheid verwachten.<sup>99</sup>

Tot slot maken Van den Berg, De Hart en Van Houwelingen onderscheid tussen formele en informele groepen. Broodfondsen passen duidelijk niet binnen de definitie van informele groepen:

*(..) kleine gezelschappen, die regelmatig samenkomen of contact met elkaar hebben om een bepaald doel na te streven of een liefhebberij uit te oefenen. Ze hebben vaak geen institutioneel kader en onderscheiden zich van verenigingen, stichtingen en instellingen door hun kleinschaligheid, nadruk op persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur.<sup>100</sup>*

Desalniettemin is het belangrijk om te onderkennen dat het verschil tussen formele en informele groepen niet altijd duidelijk is, wat onder meer veroorzaakt kan worden door het feit dat veel informele groepen zich (onder andere door schaalvergroting) in de loop der jaren kunnen ontwikkelen tot formele groepen.<sup>101</sup> Dit is een belangrijke constatering, omdat ook Broodfondsen op lang niet alle kenmerkende punten eenduidig als formele groepen gezien kunnen worden. Wanneer we het door bovenstaande auteurs geformuleerde ideaaltypische onderscheid tussen formele en informele groepen overnemen, zien we eens te meer hoe lastig

---

<sup>98</sup> Ibidem, 41.

<sup>99</sup> Ibidem, 51-56.

<sup>100</sup> Van den Berg, *Informele groepen*, 25.

<sup>101</sup> Ibidem, 265.



het is om het Broodfonds scherp te categoriseren. Voor zowel formele als informele kenmerken geldt dat het merendeel toepasbaar is op Broodfondsgroepen (11 informele kenmerken en 10 formele kenmerken). Ter verduidelijking zijn alle kenmerken die betrekking hebben op het Broodfonds rood gemarkeerd:<sup>102</sup>

**Tabel 2.1: Ideaaltypisch onderscheid tussen informele en formele groepen<sup>103</sup>**

	<b>Informele groep</b>	<b>Formele groep</b>
	kleine omvang	grote omvang
<b>organisatiestructuur:</b>		
<b>lid worden</b>	langs informele wegen, vaak een vorm van ballotage	leden/donateurswerving, externe promotie
<b>doelen</b>	vaak niet uitgewerkt of impliciet	expliciete doelstellingen (statuten, jaarboeken e.d.)
<b>focus</b>	primair gericht op interesses deelnemers	gericht op breed publiek, samenleving, politiek, publiciteit
<b>gezag</b>	egalitair, democratisch, persoonlijk, interne autonomie	hiërarchisch, afdelingsstructuur
<b>rollen</b>	informele taakverdeling, afspraken, korte lijnen	formele rollendifferentiatie (directie/bestuurslid, vrijwilliger, ingeschrevene, donateur, abonnee enz.)
<b>contacten buitenwereld</b>	incidenteel, autonoom	regelmatige contacten met overheden, subsidiërende/faciliterende instanties
<b>financieel</b>	ad hoc, informeel en incidenteel	financiële verantwoording (begroting, contributies, donaties, penningmeester)

<sup>102</sup> De inhoud van de tabel is woordelijk overgenomen uit: Van den Berg, *Informele groepen*, 28. De markeringen zijn van mij.

<sup>103</sup> Hoewel sommige kenmerken elkaar uit lijken te sluiten, komen veel kenmerken in beide hoedanigheden naar voren binnen Broodfondsgroepen. Zo is er bijvoorbeeld een formeel bestuur, maar kunnen taken ook op informele wijze verdeeld worden. Hetzelfde geldt voor handelingsvrijheid: eigen initiatief wordt aangemoedigd, maar er zijn handelingen die voor iedereen verplicht zijn.

---

**handelen/deelnemen:**

<b>organisatie van activiteiten</b>	'amateuristisch', zelforganiserend	geprofessionaliseerd, gediplomeerden, betaalde krachten
<b>initiatieven</b>	vanuit de groep zelf	bestuurlijk geïnitieerd/gefiatteerd
<b>intensiteit</b>	alle deelnemers in principe actief	overwegend passieve deelnemers
<b>individueel handelen samen handelen</b>	autonoom en vrijwillig informele afspraken, omgangsvormen, sociale druk, gewoontes, individualiteit	genormeerd en verplicht regels, voorschriften, uniformiteit
<b>sociale relaties/banden</b>	persoonlijke verbondenheid, gedeelde belangstelling, face-to-facecontacten van alle deelnemers	ideologie, geformaliseerd, gedeelde belangen, clubgevoel

---

Voor dit onderzoek vormen de genoemde associaties en persoonskenmerken binnen informele groepen interessant vergelijkingsmateriaal. Onderzoek naar informele groepen in Dordrecht en Asten bracht naar voren dat informele groepen door deelnemers geassocieerd worden met gezamenlijkheid, ontwikkeling, ontspanning, sociabiliteit en netwerkvorming. De deelnemersgroepen bestonden uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Verder is de leeftijdsgroep 35-54 jaar het vaakst vertegenwoordigd en doen hoogopgeleiden vaker mee dan anderen. Tot slot zijn er drie soorten motieven die het vaakst genoemd worden om deel te nemen: sociale (mensen leren kennen), educatieve (dingen leren) en psychologische (emotionele steun, groei).<sup>104</sup>

### 2.3 Wie zijn de leden van Broodfondsgroepen?

Elk Broodfonds heeft dezelfde voorwaarden voor lidmaatschap: je moet zelfstandig ondernemer zijn en je hoofdkomen uit je eigen onderneming halen. Bovendien moet je onderneming al minimaal een jaar bestaan. De verschillen tussen groepen treden vooral op het gebied van geografische voorwaarden op. Broodfonds Broodje Brumbeek (Brummen) stelt bijvoorbeeld als voorwaarde dat je een sociaaleconomische binding met de gemeente Brummen moet hebben, terwijl Broodfonds Tollentijn (Utrecht) geen melding van een dergelijke voorwaarde maakt. De

---

<sup>104</sup> Van den Berg, *Informeel groepen*, 13.

laatste groep is wel weer veel specifiek over de voorwaarde dat elk nieuw lid aangedragen moet worden door een reeds bestaand lid (zie: [Bijlage 3: Gevalstudies](#))

Op basis van de gegevens die bij de BroodfondsMakers bekend zijn kunnen we enkele algemene conclusies trekken over de leden van Broodfondsgroepen (zie: [Wie zijn de respondenten?](#)). De man-vrouw verhouding onder Broodfondsdeelnemers is redelijk gelijk verdeeld: 53,3% van de leden is man en 46,7% vrouw. Wat betreft de leeftijd van deelnemers komen de cijfers gedeeltelijk overeen met deelnemers aan informele groepen: 72,8% van de Broodfondsdeelnemers is 35-55 jaar. Ook bij informele groepen zagen we dat deze leeftijdsgroep het grootst is, maar daar is deze groep maar 'iets' groter dan andere leeftijdsgroepen.<sup>105</sup> Tot slot blijkt uit de enquête dat Broodfondsdeelnemers hoog opgeleid zijn: 86,4% van de respondenten is hoog opgeleid. Ook deze groep is daarmee veel ruimer vertegenwoordigd dan in informele groepen. Indien we Broodfondsen als lichte of coöperatieve initiatieven willen categoriseren komt het opleidingsniveau in ieder geval niet overeen; federatieve initiatieven hebben wel overwegend hoog opgeleide deelnemers.

Wanneer we de persoonsgegevens van Broodfondsdeelnemers afzetten tegen alle zelfstandigen in Nederland treden er interessante verschillen op, die er op lijken te wijzen dat het concept van Broodfondsen tot nu toe vooral een specifieke groep zelfstandigen heeft aangetrokken. (zie: [5.2 Broodfondsdeelnemers en Nederlandse zelfstandigen](#)). Van alle zelfstandigen in Nederland in 2013 was 33,1% vrouw, terwijl we zojuist hebben geconstateerd dat 46,7% van de Broodfondsdeelnemers vrouw is. Met betrekking tot de leeftijd valt op dat er vooral relatief weinig 'jonge' zelfstandig ondernemers lid worden van een Broodfonds: waar 47,1% van alle zelfstandigen jonger dan 45 is, geldt dat voor 35,7% van de Broodfondsdeelnemers. Andere belangrijke verschillen komen naar voren wanneer we kijken naar de opleidingsachtergrond, de beroepssector waarin men werkzaam is, het inkomen, de politieke oriëntatie en de activiteit op het gebied van vrijwilligerswerk. Zo is 86,4% van de Broodfondsdeelnemers hoger opgeleid, tegen 38,9% van alle zelfstandigen (zie: [Opleidingsachtergrond](#)). Waar er in vergelijking met alle zelfstandigen weinig Broodfondsleden werkzaam zijn in de sectoren landbouw, bosbouw en visserij en nijverheid en energie, zijn er juist relatief veel Broodfondsleden werkzaam in de niet-commerciële dienstverlening (74,1% van de Broodfondsdeelnemers om 39% van alle zelfstandigen; zie: [Bedrijfssector](#)).

Zowel het geslacht van Broodfondsdeelnemers als de bedrijfssector waarin ze werkzaam zijn, zijn mogelijke voorspellers van de hoogte van het inkomen van de respondenten. Uit onderzoek blijkt dat het inkomen van vrouwelijke zelfstandigen op driekwart van dat van

---

<sup>105</sup> Ibidem, 13.

mannelijke zelfstandigen ligt. Bij zelfstandigen zonder personeel is dat verschil minder groot, maar daar geldt dat zzp'ers die in de niet-commerciële dienstverlening werkzaam zijn een lager inkomen hebben dan zzp'ers in andere bedrijfssectoren.<sup>106</sup> Dit biedt een mogelijke verklaring voor het gegeven dat ruim een derde van de Broodfondsdeelnemers een inkomen heeft dat beneden modaal is (zie: [Inkomen](#)). Ruim 60% van de deelnemers heeft een inkomen dat lager dan of gelijk is aan het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in 2009/2010. De verschillen zijn wel kleiner wanneer we kijken naar het inkomen van het hele huishouden.

In vergelijking met zowel alle Nederlanders als alle zelfstandigen in 2010 zijn Broodfondsdeelnemers bijzonder actief als het op vrijwilligerswerk aankomt: 75,1% van de respondenten gaf aan op de een of andere manier betrokken te zijn bij vrijwilligerswerk of verenigingsleven buiten het Broodfonds om (zie: [Vrijwilligerswerk](#)). Op zichzelf is dit niet direct verassend; meerdere publicaties hebben aangetoond dat vooral hoog opgeleide mensen die ouder dan 35 jaar oud zijn veel vrijwilligerswerk verzetten.<sup>107</sup>

Met betrekking tot de politieke oriëntatie, tot slot, kan gesteld worden dat Broodfondsdeelnemers overwegend meer links georiënteerd zijn dan andere zelfstandigen: waar 56,5% van de respondenten aangaf zich links in het politieke spectrum te plaatsen, bleek uit een peiling van ZP Barometer onder zelfstandig ondernemers in 2012 dat de VVD de meeste stemmen zou krijgen van de respondenten (zie: [Politieke oriëntatie](#)).<sup>108</sup>

Gezien de eerder genoemde hoge kosten die voor zelfstandig ondernemers verbonden zijn aan het afsluiten van een AOV, zal het niet verbazen dat financieel voordeel een doorslaggevende motivatie vormt om lid te worden van een Broodfonds (zie: [Motivatie](#)). Solidariteit speelt echter een vergelijkbaar grote rol in de keuze om lid te worden, terwijl ook de mogelijkheid krijgen om iets voor anderen te kunnen betekenen in moeilijke tijden vaak wordt genoemd. Ontevredenheid over de reguliere AOV heeft niet alleen betrekking op de hoge lasten, ook de vele randvoorwaarden wekken veel ergernis op (zie bijvoorbeeld interview #7: [Motivatie](#)). Deel uitmaken van een Broodfonds wordt dan ook gezien als een mogelijkheid om bij te dragen aan een nieuwe ontwikkeling (zie bijvoorbeeld interview #1: [Motivatie](#)).

De genoemde motivaties betalen zich ook uit in de beloning die Broodfondsdeelnemers ondervinden door hun deelname: financieel voordeel, het bijdragen aan een betere samenleving en het helpen van anderen vormen de grootste beloningen (zie: [Beloning](#)). Opvallend is verder

---

<sup>106</sup> Linda Moonen, 'Inkomen verklaard? Het inkomen van werknemers en zelfstandigen nader bekeken', *Sociaaleconomische trends* 2<sup>e</sup> kwartaal 2012 (Centraal Bureau voor de Statistiek) 26.

<sup>107</sup> Zie bijvoorbeeld: Van den Berg, *Informele groepen*, 29.

<sup>108</sup> Zie: 'Peiling ZP Barometer: VVD en D66 grote winnaars, Rutte premier bij zzp-verkiezingen', (5 september 2012), website: <http://zzpbarometer.nl> Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

dat versterking van het gemeenschapsgevoel evenzeer een grote beloning vormt. Zeventien respondenten hebben in de enquête aangegeven dat er in hun motivatie een verschuiving heeft plaatsgevonden, tien daarvan gaven aan dat het deel uitmaken van een groep een grotere rol is gaan spelen in hun motivatie. Omdat ook in de interviews naar voren kwam dat het leren kennen van nieuwe mensen vaak deel uitmaakte van de beloning, lijkt het veilig om te stellen dat het bieden van nieuwe sociale structuren wel degelijk een rol kan spelen in de werking en verspreiding van Broodfondsen (zie Box 2.1). Daarbij moet wel gelijk een voetnoot geplaatst worden: hoewel het leren kennen van nieuwe mensen een beloning vormt voor velen, zijn er ook leden die weinig of geen behoefte hebben aan warme contacten binnen hun Broodfonds. Zij baseren hun vertrouwen in medeleden op het feit dat het ook zelfstandig ondernemers zijn, maar vinden het opbouwen van warme banden niet nodig of zelfs niet wenselijk.

### **Box 2.1 Interviews: deel uitmaken van een groep als beloning?**

*“Bij het Broodfonds gaan ze er van uit dat wanneer je de groep klein houdt en elkaar ook kent of bekend met elkaar bent, je bij ziekmelding ook echt ziek bent. De controle vindt plaats door mede-Broodfondsleden. Overigens vind ik dat wel en niet leuk, dat heeft duidelijk twee kanten. Ik kan nu niet anoniem ziek zijn. (..) Ik vind het ook niet nodig om van anderen te weten wanneer ze ziek zijn; ik ga er van uit dat zelfstandig ondernemers ook echt ziek zijn wanneer ze zich ziek melden.”*

Interview deelnemer Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 27-3-2014

*“Een groot netwerk is voor mij de grootste beloning, dat is voor mij ook belangrijker dan de arbeidsongeschiktheidsvoorziening.”*

Interview deelnemer Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 2-4-2014

*“Voor mij is de belangrijkste beloning dat ik al die mensen heb leren kennen, dat ik ze ook op straat tegenkom en kan begroeten. Het sociale aspect is dus ook de belangrijkste beloning.”*

Interview deelneemster Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 4-4-2014

*“Mensen leren kennen en contacten opbouwen is secundair zeker wel een beloning. Daarvoor zit je niet in eerste instantie bij een Broodfonds, maar het is wel een leuke bijkomstigheid. (..) Wij zijn allemaal zzp'ers, we willen allemaal dingen zelf in de hand nemen en zijn eigenwijs. Tegelijkertijd voelen we de verantwoordelijkheid en hebben we een bepaald sociaal gevoel, dat onderscheidt ons weer van andere zzp'ers.”*

Interview deelneemster Broodfonds Tollentijn, Utrecht 14-4-2014

*“Je komt mensen uit je groep opeens overal tegen, ook in mijn werk. (..) Vooraf heb je natuurlijk geen idee waar je lid van wordt, je kent nog lang niet iedereen. Langzamerhand leer je gewoon steeds meer mensen kennen. Zo zijn er nieuwe manieren om mensen te leren kennen uit je eigen stad.”*

Interview deelneemster Broodfonds Tollentijn, Utrecht 24-4-2014

## 2.4 Recapitulatie

Evenals friendly societies bieden Broodfondsen een nieuwe, alternatieve vorm van collectieve verzekering. De ontwikkeling van het concept achter Broodfondsen heeft te maken met de financiële onzekerheid die zelfstandig ondernemerschap met zich mee kan brengen, maar vooral ook met ontevredenheid over bestaande verzekeringen. Reguliere verzekeringen zijn duur, niet transparant en de uitbetaling laat vaak op zich wachten. Ook hier geldt dat financiële zekerheid een belangrijk motief vormt, maar dat de gekozen vorm eveneens duidt op een vraag naar solidariteit en transparantie. Sociale cohesie blijkt bovendien een belangrijke beloning te vormen, zelfs als het niet de primaire drijfveer vormde om lid te worden. Het Broodfonds als collectieve verzekering valt dan ook goed te duiden als burgerinitiatief, waarbinnen zelfbeheer en -regulering centraal staan. Dat neemt echter niet weg dat het moeilijk is om het Broodfonds te plaatsen binnen de bestaande categorieën, wellicht ook omdat (direct) financieel voordeel een belangrijkere rol speelt dan bij de meeste collectieven. De vergelijking met friendly societies kan in dit licht meer opleveren dan een vergelijking met eigentijdse collectieven, zeker voor de beantwoording van de centrale vraag van dit onderzoek hoe en waarom burgers zich onderling verzekeren.

### 3. Zijn friendly societies en Broodfondsen vergelijkbaar?

Zoals we bij de beschrijving van het Broodfonds in hoofdstuk 2 al hebben kunnen zien, valt het lang niet mee om een dergelijk initiatief in een bredere categorie te plaatsen. De persoons- en organisatiekenmerken van Broodfondsleden komen het meest overeen met informele groepen, maar de gehanteerde definitie van informele groepen heeft weinig raakvlakken met het concept Broodfonds. Het onderscheid tussen lichte, netwerkende, coöperatieve en federatieve initiatieven is in dit verband eerder verwarrend dan verhelderend, aangezien het Broodfonds met elk van deze categorieën aanwijsbare raakvlakken en belangrijke verschillen vertoont. De term zelforganisatie lijkt het meest bruikbaar, maar biedt weinig ruimte voor het gegeven dat de groei van Broodfondsen voor een groot deel voortkomt uit een prangende vraag naar financiële zekerheid.

Voor zowel het Broodfonds als friendly societies geldt bovendien dat we te maken hebben met drie mogelijke begrippen: het concept, de lokale groep en het overkoepelende orgaan waar de lokale groep deel van uitmaakt. Voor de vergelijking tussen Broodfondsen en friendly societies is deze moeizame categorisering echter eerder een voordeel dan een nadeel. Het geeft ons de mogelijkheid om verschillende termen, groepen en labels nader te onderzoeken en aan de hand van dit onderzoek een zinnige lijst met kenmerken op te stellen. Aan de hand van deze lijst kunnen we een gestructureerde vergelijking trekken tussen friendly societies en Broodfondsen, waarin het doel, de organisatie, de leden en de bredere context aan bod zullen komen. Na het opstellen van deze lijst zullen friendly societies en Broodfondsen daadwerkelijk met elkaar worden vergeleken.

#### 3.1 Mutual societies, coöperaties en instituties voor het duurzaam beheer van gemeenschapsgoederen

In opdracht van de commissie Werkgelegenheid en sociale zaken van het Europees Parlement is in 2011 het onderzoek *The role of mutual societies in the 21st century* gepubliceerd. In het onderzoek wordt de volgende definitie van onderlinge waarborgmaatschappijen gehanteerd:

*(..) voluntary groups of persons (natural or legal) whose purpose is primarily to meet the needs of their members rather than achieve a return on investment. These kinds of enterprise operate according to the principles of solidarity between members, and their participation in the governance of the business (...) (they) are governed by private law.<sup>109</sup>*

---

<sup>109</sup> Douwe Grijpstra, Simon Broek, Bert-Jan Buiskool, Mirjam Plooi, *The role of mutual societies in the 21st century* (Brussel, Europees Parlement, 2011) 19.

De onderzoekers onderscheiden op basis van de door de organisaties ontplooiende activiteiten twee soorten onderlinge waarborgmaatschappijen.<sup>110</sup> De eerste groep bestaat uit onderlinge verzekeringsmaatschappijen (*insurance mutuals*): organisaties die in feite een specifieke vorm van verzekeringsmaatschappijen vormen. De aangeboden verzekeringen variëren van bezits- en levensrisico's tot gezondheidszorg en pensioensregelingen. De tweede groep van onderlinge waarborgmaatschappijen wordt gevormd door mutualiteiten die gezondheidszorg, sociale diensten en verzekeringen aanbieden om ziekte, arbeidsongeschiktheid en ouderdom op te vangen (*mutual benefit societies*). Deze groepen bieden vaak een breder palet aan activiteiten aan waarmee gestreefd wordt de kwaliteit van leven te bevorderen. Van friendly societies wordt overigens expliciet benoemd dat ze niet binnen deze twee groepen geplaatst kunnen worden, omdat ze een breder scala aan activiteiten ontplooiën. Dat neemt echter niet weg dat een aantal algemene principes volgens dit onderzoek door de meeste mutualiteiten worden gedeeld:<sup>111</sup>

- *Afwezigheid van aandelen*: de groep bestaat uit personen die lid zijn, niet uit aandeelhouders die in de middelen voorzien;
- *Vrij lidmaatschap*: vrije toegang tot en opzegging van het lidmaatschap voor iedereen die aan de in het reglement opgestelde voorwaarden voldoet en zich houdt aan de principes van de mutualiteit;
- *Solidariteit tussen de leden*: hoofdelijke aansprakelijkheid van de leden, geen discriminatie onder de leden en de risico's worden gelijk verdeeld;
- *Democratisch bestuur*: elke persoon heeft één stem, bestuursleden zijn vrijwilligers;
- *Onafhankelijkheid*: mutualiteiten zijn private en onafhankelijke organisaties die niet door overheidsfunctionarissen worden bestuurd noch gefinancierd worden door publieke subsidies;
- *Beperkte winstdeling*: de winst kan gedeeld worden tussen de eigenaren/leden, maar het grootste deel wordt geïnvesteerd in de organisatie zelf.

De BroodfondsMakers vormen een officiële coöperatie, terwijl elke afzonderlijke Broodfondsgroep een vereniging is. Ook friendly societies worden geklasseerd als coöperaties.<sup>112</sup> De International Co-operative Alliance (ICA), opgericht in 1895, heeft zich tot doel gesteld om coöperaties wereldwijd te verenigen, te representeren en tot dienst te zijn.<sup>113</sup> Deze organisatie heeft zeven principes opgesteld waaraan coöperaties in hun ogen aan zouden moeten voldoen:<sup>114</sup>

---

<sup>110</sup> Grijpstra, *The role of mutual societies*, 16.

<sup>111</sup> Ibidem, 19.

<sup>112</sup> Zie bijvoorbeeld: Johnston Birchall, *Co-op: the people's business* (Manchester, 1994), 4.

<sup>113</sup> 'The Alliance', [www.ica.coop](http://www.ica.coop) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>114</sup> 'Co-operative identity, values & principles', [www.ica.coop](http://www.ica.coop) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.



- *Vrijwillig en open lidmaatschap*: open voor alle personen die in staat zijn de diensten te gebruiken en bereid zijn om de verantwoordelijkheden van het lidmaatschap te dragen; zonder discriminatie op basis van geslacht, sociale achtergrond, ras, politieke overtuiging of religie;
- *Democratische controle leden*: democratische controle door de leden, die actief participeren in de beleids- en besluitvorming. Personen die als verkozen vertegenwoordigers optreden moeten verantwoording af kunnen leggen aan de leden. In primaire coöperaties heeft elk lid één stem;
- *Economische participatie leden*: leden dragen bij aan het kapitaal van de organisatie en beheren dat op democratische wijze. Economische baten worden herverdeeld onder de leden, geïnvesteerd in de organisatie of gebruikt om diensten aan de leden te verzorgen;
- *Autonomie en onafhankelijkheid*: coöperaties zijn autonome, zelfbesturende organisaties die door de leden worden beheerd;
- *Onderwijs, training en informatie*: coöperaties verzorgen onderwijs en training voor de leden, verkozen vertegenwoordigers, managers en werknemers zodat ze op effectieve wijze kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de coöperatie. De buitenwereld – in het bijzonder jonge mensen en opinieleiders – wordt op de hoogte gebracht van de aard en voordelen van de coöperatie;
- *Samenwerking tussen coöperaties*: coöperaties dienen hun leden het meest effectief en versterken de coöperatieve beweging door samen te werken middels lokale, nationale, regionale en internationale structuren;
- *Zorg voor de gemeenschap*: coöperaties werken aan de duurzame ontwikkeling van hun gemeenschappen door middel van beleid dat door de leden is goedgekeurd.

Daarnaast wordt betoogd dat bij coöperaties, in tegenstelling tot ondernemingen met aandeelhouders en non-profit organisaties, het bestuur wordt gevormd door leden van de coöperatie die tot de functie verkozen zijn en op vrijwillige basis hun werkzaamheden verrichten. Het bestuur moet directe verantwoording aan de leden af kunnen leggen. Ook het doel verschilt van andere organisaties: niet winstmaximalisatie maar het maximaliseren van klanttevredenheid vormt het doel dat wordt nagestreefd.<sup>115</sup>

Tot slot spreekt de politiek-econome Elinor Ostrom van instituties voor het duurzaam beheer van gemeenschapsgoederen. Arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen als gemeenschapsgoederen kwalificeren is natuurlijk een discutabele onderneming, maar de principes die Ostrom opstelt zijn wel goed bruikbaar voor dit onderzoek. De invulling van deze

---

<sup>115</sup> 'ICA Factsheet', [www.ica.coop](http://www.ica.coop) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

principes is er op gericht om onderling vertrouwen op te wekken en overeenstemming te bereiken, een doelstelling die in hoge mate gedeeld wordt door de organisatie van Broodfondsen en friendly societies.<sup>116</sup> Op basis van haar onderzoek naar het beheer van gemeenschapsgoederen heeft Ostrom acht ontwerpprincipes voor instituties voor het duurzaam beheer van gemeenschapsgoederen geformuleerd:<sup>117</sup>

- *Duidelijk afgebakende grenzen*: het is duidelijk welke individuen of groepen toegang hebben tot het gemeenschapsgoed en wat dat gemeenschapsgoed is;
- *Congruentie tussen regels van levering en gebruik en van lokale omstandigheden*: regels omtrent tijd, plaats, technieken en hoeveelheden van gebruik zijn afgestemd op lokale omstandigheden en op het werk, de materialen en de financiële middelen van betrokkenen;
- *Arrangementen voor collectieve besluitvorming*: personen op wie de regels van toepassing zijn hebben een stem in het opstellen en wijzigen van de regels;
- *Monitoring*: toezichthouders op de condities en het gebruik van het gemeenschapsgoed zijn ter verantwoording te roepen door gebruikers of zijn zelf gebruikers;
- *Proportionele sancties*: overtreders van de regels kunnen op gepaste wijze gestraft worden door andere gebruikers, hun vertegenwoordigers of beiden;
- *Conflictoplossingsmechanismen*: gebruikers en hun vertegenwoordigers hebben toegang tot arena's waar onderlinge conflicten kunnen worden beslecht;
- *Minimale erkenning van het recht tot zelforganisatie*: het recht om eigen instituties te ontwikkelen wordt door overheidsinstellingen gerespecteerd;
- *Genestelde instituties*: bij gemeenschapsgoederen die onderdeel zijn van een groter systeem worden er op meerdere lagen van het systeem instituties gevormd.

Een samenvoeging van deze principes biedt ons de mogelijkheid om een lijst met kenmerken op te stellen aan de hand waarvan we de friendly societies en Broodfondsen met elkaar kunnen vergelijken. Al deze principes hebben echter voornamelijk betrekking op het reglement van organisaties; het zijn allen theoretische voorwaarden. Om de vergelijking verdere diepgang te verschaffen moeten we ook wat kunnen zeggen over de praktijk. In dat licht zijn dan ook kenmerken toegevoegd waarin uitgedrukt kan worden hoe de collectieven er in de praktijk uitzagen of uitzien. In het vervolg van dit hoofdstuk zal aan de hand van onderstaande matrix een vergelijking worden getrokken met betrekking tot de vragen waarom de initiatieven tot

---

<sup>116</sup> De schrijvers van het WRR-rapport *Publieke zaken in de marktsamenleving* bespreken dezelfde principes in hun bespreking van het proces van maatschappelijk ordenen, een proces waarmee publieke belangen het best gediend zouden zijn. Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, *Publieke zaken*, 143.

<sup>117</sup> Elinor Ostrom, *Understanding institutional diversity* (Princeton, 1993), 259.

stand kwamen (wat is hun doel en wat de bredere context), wat het collectief behelst (hoe ziet de organisatie eruit) en wie er lid zijn of waren.

Vergelijksmatrix 3.1	Friendly societies	Broodfonds
<b>Doel (waarom?)</b>		
- <b>Maximaliseren klanttevredenheid</b>	++	++
- <b>Geen winstoogmerk</b>	++	++
- <b>Financiële zekerheid bieden</b>	++	++
- <b>Sociabiliteit bieden</b>	+(+)	+
<b>Context (waarom?)</b>		
- <b>Autonomie en onafhankelijkheid; erkenning recht zelforganisatie</b>	+(+)	++
- <b>Bestaan van alternatieven</b>	(+)	+
- <b>In lijn met bestaande tradities van collectieve zelfhulp</b>	++	+(+)
<b>Organisatie (wat?)</b>		
- <b>Democratisch bestuur</b>	+(+)	++
o <b>Eén man, één stem</b>	+(+)	++
o <b>Bestuur uit leden</b>	+(+)	++
o <b>Monitoring</b>	++	++
- <b>Economische participatie leden</b>	++	++
- <b>Conflictoplossingsmechanismen en proportionele sancties</b>	++	++
- <b>Controle</b>	++	+(+)
o <b>Sociaal</b>	++	++
o <b>Institutioneel</b>	++	+
- <b>Ceremonie</b>	++	-
o <b>Inwijdingsrituelen</b>	++	-
o <b>Gebruik symbolen</b>	++	-
o <b>Jaarlijkse feesten, optochten</b>	++	-
<b>Leden (wie?)</b>		
- <b>Vrijwillig en open lidmaatschap</b>	+	++
o <b>Geen discriminatie</b>	+	++

○ <b>Lage financiële drempel</b>	+(+)	++
- <b>Ledenbestand representatief voor doelgroep</b>	+	+
- <b>Solidariteit</b>	++	++
- <b>Onderwijs, training, informatie</b>	+	+(+)
- <b>Breed gedeelde motivaties</b>	++	++
○ <b>Financieel voordeel</b>	++	++
○ <b>Sociabiliteit</b>	++	+

### 3.2 Waarom: doel en context

In haar dissertatie 'Trust among strangers: securing British Modernity 'by way of friendly society,' 1780s-1870s' stelt de Amerikaanse historica Penelope Gwynn Ismay dat historici in het verleden opvallend weinig aandacht hebben besteed aan friendly societies. Een van de redenen die zij hier voor aandraagt is het feit dat coöperatie tussen burgers nog maar recent onderwerp is van historisch onderzoek.<sup>118</sup> Waar samenwerking voorheen werd gezien als een door eigenbelang gedreven bijwerking van liberalisme (samenwerking als zelfverrijking), heeft de falende marktwerking in Oost-Europa na 1989 aangetoond dat onderling vertrouwen en samenwerking juist belangrijke voorwaarden vormen voor een succesvolle markt; succesvolle markten en sociale samenwerking gaan hand in hand. In vroegmoderne samenlevingen werd dit onderlinge vertrouwen gewaarborgd door kleinschalige en lokale verbanden, maar zoals we hebben gezien brachten urbanisatie en industrialisatie daar verandering in. Omdat onderling vertrouwen een noodzakelijke voorwaarde is voor het functioneren van complexe sociale systemen, moesten Britse arbeiders op zoek naar nieuwe mogelijkheden om onderling vertrouwen op te bouwen en te waarborgen. Friendly societies boden, al dan niet bewust, naast financiële zekerheid en sociabiliteit ook een plek waar onderling vertrouwen kon worden opgebouwd. Ongetwijfeld had dit ook een weerslag op het leven van alledag van de leden.<sup>119</sup>

Het zou een te dramatische voorstelling van zaken zijn wanneer we de stap van loondienst naar zelfstandig ondernemerschap gelijkstellen aan deze achttiende- en negentiende-eeuwse transitie. De stijging van het aantal zelfstandigen in Nederland valt moeilijk op één lijn te stellen met de verregaande binnenlandse migratie en industrialisatie in het toenmalige Groot-Brittannië. Toch is het ontegenzeggelijk waar dat zowel de vraag (een financieel vangnet in economisch zware tijden voor financieel kwetsbare groepen) als het antwoord (onderlinge verzekering gebaseerd op onderling vertrouwen) opvallende overeenkomsten vertonen. Huidige zelfstandig ondernemers hebben, in tegenstelling tot Britse arbeiders uit de negentiende eeuw,

<sup>118</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 7-9.

<sup>119</sup> Ibidem, 10.

ook andere alternatieven om zich in te dekken, maar financiële drempels en onaantrekkelijke randvoorwaarden resulteren in veel onverzekerde zelfstandigen die hoge financiële risico's lopen. Waar grote, onpersoonlijke verzekeringsmaatschappijen veel wantrouwen oproepen, lijken Broodfondsen een plek te vormen waar onderling vertrouwen opgebouwd kan worden en in de praktijk beoefend wordt. In de woorden van een van de deelnemers zelf:

*(..) het is toch wel fijn om te weten bij wie het geld terecht komt. Je weet dat het geld goed terecht komt. Ik vertrouw deze mensen meer dan de aandeelhouders en een Raad van Bestuur van een verzekeringsmaatschappij.<sup>120</sup>*

Waar beide collectieven dus gebaseerd zijn op onderling vertrouwen en tegelijkertijd vertrouwen opbouwen, stonden friendly societies duidelijker in lijn met voorgaande tradities rondom collectieve zelfhulp. We hebben al geconstateerd dat in structuur, cultuur en terminologie friendly societies voort leken te borduren op gilden, vrijmetselaarsloges, kredietnetwerken en het gebruik van de *charity brief*. In tegenstelling tot andere eigentijdse voorbeelden van collectieve zelfhulp onder arbeiders werden friendly societies bovendien officieel goedgekeurd en werd lidmaatschap zelfs aangemoedigd door de nationale overheid. Daar staat tegenover dat de overheid, zeker in de loop van de negentiende eeuw, in toenemende mate pogingen ondernam om de financiële stabiliteit van friendly societies middels toezicht en regulering te waarborgen. Met betrekking tot Broodfondsen is deze overheidsbemoeienis niet zichtbaar; zoals we zagen heeft minister Asscher onlangs besloten vast te houden aan de keuzevrijheid voor zelfstandig ondernemers. Broodfondsen staan in zoverre in de lijn van bestaande tradities van zelfhulp op collectieve schaal dat ze deel uitmaken van de nieuwe golf aan burgerinitiatieven. Coöperatieve vormen van onderlinge waarborging hebben eerder bestaan in Nederland, maar er zijn minder tradities en gebruiken die aanwijsbaar terugvoeren op vroegere vormen.

Wat betreft de doelstelling van de organisaties overheersen de overeenkomsten. Het grootste verschil betreft de doelstelling rond sociabiliteit. Hoewel het vinden van nieuwe sociale structuren en contacten wellicht een minder grote rol speelt in de keuze om lid te worden voor Broodfondsdeelnemers, hebben we ook gezien dat het opbouwen van een netwerk wel degelijk als belangrijke beloning wordt gezien. Overigens valt niet te ontkennen dat, waar de algemene doelen grotendeels gedeeld worden, er verschillen optreden wanneer we kijken naar meer specifieke diensten die friendly societies en Broodfondsen aanbieden. Broodfondsen beperken zich immers tot arbeidsongeschiktheid, terwijl friendly societies een veel breder pakket aan verzekering tegen inkomstenderving aanboden. Deze verschillen traden echter ook al op tussen

---

<sup>120</sup> Interview deelnemer Broodfonds Casino, Amsterdam (29-4-2014).

friendly societies zelf: veel societies verzekerden alleen ziekte- en begrafenis kosten terwijl andere groepen een veel breder pakket aan verzekeringen aanboden. Begrafenis kosten kunnen tegenwoordig verzekerd worden middels zogenaamde uitvaartverzekeringen, die iedereen persoonlijk af kan sluiten. Hierbij bestaan geen verschillen tussen zelfstandig ondernemers en mensen in loondienst, in tegenstelling tot de regeling van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. Voor negentiende-eeuwse Britse arbeiders bestond dit alternatief niet, terwijl de kosten van een eerbare begrafenis wel een serieuze of zelfs onoverkomelijke aanslag konden doen op het budget van de nabestaanden.

Hoewel het niet voor de hand ligt dat Broodfondsen in een later stadium wel een uitvaartverzekering aan zullen bieden, is het belangrijk om te realiseren dat Broodfondsen nog maar relatief kort geleden het eerste levenslicht zagen. In veel interviews kwam naar voren dat deelnemers zeker openstaan voor de mogelijkheid dat er op soortgelijke wijze ook voorzieningen worden opgebouwd rondom bijvoorbeeld pensioenregelingen. Ook de vertegenwoordiging van zelfstandig ondernemers behoort tot de mogelijkheden:

*Het Broodfonds begint nu bekend te worden, dat zal alleen maar toenemen. (...) Als je met meer mensen bent kan je ook mensen landelijk afvaardigen, dan kan je ook meer namens mensen spreken. Als je iets op de agenda wilt zetten kan dat makkelijk als je namens heel veel Broodfondsgroepen spreekt. Als er bepaalde onderwerpen zijn die uit lokale groepen naar voren komen dan is het goed als dat op de agenda gezet kan worden van de nationale politiek of vakbewegingen.<sup>121</sup>*

*Er zouden meer initiatieven als het Broodfonds opgezet kunnen worden. Misschien een soort van collectieve pensioenvoorziening. Het Broodfonds heeft mij wel de ogen doen openen dat het ook goedkoper kan.<sup>122</sup>*

Dergelijke ontwikkelingen vallen natuurlijk niet te voorspellen en zijn bovendien afhankelijk van andere initiatieven, bijvoorbeeld vanuit bestaande vakbondsorganisaties.<sup>123</sup>

### 3.3 Wat: organisatie

De grootte en de structuur van friendly societies kon onderling sterk verschillen, maar gezien de centrale rol van de BroodfondsMakers vormen vooral gelieerde orden van friendly societies interessant vergelijkingsmateriaal. De grootste groep gelieerde friendly societies waren de zogenaamde Odd Fellows, waarbinnen de Manchester Unity weer de grootste orde vormde.<sup>124</sup> Hoewel deze orde zich zelfs over de koloniën verspreidde, hield het vast aan een federale structuur met een centraal bestuur. Lokale loges fungeerden in principe autonoom (ook op

---

<sup>121</sup> Interview deelnemster Broodfonds Tollentijn, Utrecht (24-4-2014).

<sup>122</sup> Interview deelnemer Broodfonds Casino, Amsterdam (29-4-2014).

<sup>123</sup> Interview met BroodfondsMaker Andre Jonkers, Utrecht (11-2-2014).

<sup>124</sup> Downing, *The friendly planet*, 19.

financieel terrein), maar het centrale orgaan verzorgde en ondersteunde de infrastructuur voor het opzetten van nieuwe groepen. Naast de voordelen van een uniform en reeds uitgewerkt reglement en een gestandaardiseerde administratie, bracht het deel uitmaken van deze orde ook naamsbekendheid met zich mee.<sup>125</sup> Andere voordelen waren de relatief eenvoudige overschrijving van een deelnemer van de ene naar de andere groep in geval van verhuizing (waarbij ook het opgebouwde krediet van de deelnemer meeverhuisde), de adviserende rol van het centrale orgaan en de toegang tot een centrale, gemeenschappelijke bron van betrouwbare informatie.<sup>126</sup>

De overeenkomsten met de BroodfondsMakers zijn treffend: de coöperatie ondersteunt en begeleidt nieuwe Broodfondsen, levert een gestandaardiseerd reglement, adviseert bestaande groepen, beheert een eigen website met relevante en betrouwbare informatie en faciliteert de mogelijkheid voor leden om over te stappen naar een andere groep in geval van verhuizing (waarbij ook het opgebouwde krediet van de deelnemer meeverhuist).<sup>127</sup> Ook Broodfondsgroepen functioneren autonoom, maar kunnen wel hun naam ontlenen aan de BroodfondsMakers. Een verschil is wel dat de BroodfondsMakers ook daadwerkelijk de administratie van lokale groepen verzorgen, in tegenstelling tot het centrale orgaan van de Manchester Unity. Ook was het zo dat de Manchester Unity bestond uit verschillende districten waarbinnen lokale groepen waren opgenomen, terwijl Broodfondsen geen soortgelijke federale structuur kennen: Broodfondsgroepen worden niet onderverdeeld in regio's.

Zowel voor Broodfondsen als voor friendly societies geldt dat de algemene vergadering als het hoogste orgaan fungeert, dat elk lid één stem heeft en bestuursleden in principe ook deelnemers zijn (uitzonderingen bij sommige friendly societies daargelaten, zie ook hoofdstuk 1), dat in de reglementen is opgenomen hoe conflicten beslecht kunnen worden en dat er commissies zijn die de financiën controleren. De economische participatie van de leden spreekt voor zich, aangezien elk lid een periodiek bedrag afdraagt en een eigen krediet opbouwt.

Organisatorisch treden de grootste verschillen tussen de collectieven op met betrekking tot controlemechanismen en het gebruik van ceremonie en symboliek. Controle kan nodig zijn om betalingsachterstanden te detecteren, fraude en valse claims te achterhalen en sociaal wenselijk gedrag te stimuleren. Voor beide collectieven speelt sociale druk een doorslaggevende rol: onacceptabel gedrag zal niet alleen zijn weerslag hebben op verhoudingen binnen de groep, maar kan ook tot reputatieschade leiden in de bredere woon- en werkomgeving. Voor Britse arbeiders was een dergelijke schade nadelig, juist omdat friendly societies de mogelijkheid

---

<sup>125</sup> Ibidem, 26.

<sup>126</sup> Ibidem, 27; 35; 46.

<sup>127</sup> Zie ook: 'Over ons', [www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

boden om nieuwe sociale contacten op te bouwen. Voor zelfstandig ondernemers is reputatie echter minstens zo belangrijk, aangezien persoonlijke (on)betrouwbaarheid zijn weerslag kan hebben op het vinden van opdrachtgevers.

Een andere vorm van controle is meer institutioneel van aard. In allebei de collectieven werd de administratie bijgehouden en konden achterstanden en frauduleuze praktijken zo opgespoord worden. Bij friendly societies werden deelnemers die ziek waren ook nog bezocht door functionarissen, ook om te controleren of er inderdaad sprake was van ziekte. Broodfondsen kennen bewust niet een dergelijk systeem van controle; elk contact dat vanuit het bestuur gezocht wordt met de zieke is in principe vooral ter bemoediging bedoeld.

Waar ceremonies, rituelen en symbolen rijkelijk uitgevoerd en gebruikt werden bij friendly societies, spelen al deze zaken een minieme rol bij Broodfondsen. Over het algemeen worden er wel jaarlijks activiteiten georganiseerd, maar die hebben weinig met rituelen of symboliek van doen.

### 3.4 Wie: de leden

Op het eerste gezicht zijn de verschillen in de doelgroep van friendly societies en Broodfondsen groot. Immers, waar friendly societies werden opgericht voor en door arbeiders, kan hetzelfde van Broodfondsen gezegd worden met betrekking tot zelfstandig ondernemers. Alleen al de huidige wetgeving in Nederland getuigt van het onderscheid dat we tegenwoordig maken tussen mensen in loondienst en mensen met een eigen bedrijf. Deze differentiatie in professionele achtergrond ten spijt, kunnen we ook belangrijke gemene delers aanwijzen. Voor beide groepen, Britse arbeiders uit de achttiende- en negentiende eeuw enerzijds en eigentijdse Nederlandse zelfstandigen anderzijds, geldt dat ze zich bewegen in (en misschien wel het gevolg zijn van) een tijd van maatschappelijke transitie waarbinnen de bestaande sociale voorzieningen voor hun eigen groep ontoereikend zijn. Voor beide groepen geldt bovendien dat de vraag naar financiële zekerheid in meer of mindere mate gepaard gaat met een vraag naar solidariteit en sociabiliteit.

Maar is het ledenbestand van beide collectieven wel representatief voor hun doelgroep? Friendly societies trokken een enorm deel van de toenmalige arbeidersbevolking aan en waren in principe ook breed toegankelijk, maar we hebben al geconstateerd dat de toegang voor vrouwelijke-, oudere-, niet-geschoolde- en arme arbeiders op verschillende manieren werd bemoeilijkt of zelfs belemmerd. Bij Broodfondsen zijn deze belemmeringen er in principe niet: er wordt niet gediscrimineerd en ondanks de maandelijkse inleg zijn er veel Broodfondsdeelnemers die op of onder het gemiddelde inkomen van een Nederlandse zelfstandige zitten. In de praktijk lijken Broodfondsen echter een vrij specifieke groep zelfstandigen aan te trekken: hoogopgeleid, maatschappelijk betrokken, van middelbare leeftijd



en werkzaam in de commerciële of niet-commerciële dienstverlening. Wat betreft de opleidingsachtergrond en de maatschappelijke betrokkenheid lijkt er een lichte verschuiving plaats te vinden waardoor het ledenbestand wat representatiever wordt voor alle zelfstandigen, wat zou kunnen betekenen dat Broodfondsen een bredere groep zelfstandigen beginnen te bereiken en aan te trekken (zie: [5.3 Verschuiving in achtergrond](#)). Hoe dan ook: voor zowel Broodfondsen als voor friendly societies geldt dat het ledenbestand (ondanks de open houding) niet volledig representatief is voor de doelgroep, waarbij bovendien het gemiddelde opleidingsniveau hoger ligt dan in de bredere doelgroep.

Tot slot kan van beide collectieven maar tot op zekere hoogte gesteld worden dat er onderwijs en training wordt aangeboden. Op bestuurlijk niveau is dat bij Broodfondsen wel het geval: de BroodfondsMakers organiseren bijvoorbeeld landelijke trainingsdagen voor lokale besturen en verschaffen informatie middels een informatieportal, de website en een periodieke nieuwsbrief. Wat betreft informatievoorziening naar buiten toe voldoen beide collectieven aan dit principe voor coöperaties. Op de website van de BroodfondsMakers zijn voordelen van lidmaatschap bijvoorbeeld overzichtelijk weergegeven.<sup>128</sup> Voor friendly societies gold dat ze een intensieve lobby voerden om aan de buitenwereld te verantwoorden dat hun fondsen niet gebruikt werden voor revolutionaire doeleinden en dat ze niet *rough*, maar *respectable* waren:

*This social dividing line differentiated between those who, by dint of hard work and personal exertion, deserved a lending hand to tide them over periodic misfortune, and those whose laziness and ignorance deservedly condemned them to a life of misery.*<sup>129</sup>

### 3.5 Recapitulatie

Al met al lijkt het veilig om te concluderen dat friendly societies en Broodfondsen op vergelijkbare wijze een antwoord boden op een gedeelde vraag naar financiële zekerheid. Beide collectieven ontstonden vanuit een vraag die bovendien werd gevoed door gebrekkige alternatieven met onbevredigende randvoorwaarden. Het antwoord op deze onvrede dient dan ook niet alleen financiële zekerheid te bieden, maar ook inspraak voor de leden, de ruimte om vertrouwen te schenken en op te bouwen en een transparante regeling waarbinnen solidariteit belangrijker is dan de uitsluiting van fraude. De grootste verschillen bevinden zich op het terrein van het aantal diensten dat wordt aangeboden, de grootte van de groepen, het (primaire) belang van sociale activiteiten en het gebruik van ceremonies en symboliek.

---

<sup>128</sup> Zie: '10 voordelen', [www.broodfondsen.nl](http://www.broodfondsen.nl) Laatste geraadpleegd op 9-5-2014.

<sup>129</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 99.

#### 4. Friendly societies in de negentiende eeuw

In het voorgaande hoofdstuk hebben we geconstateerd dat, ondanks de verschillen in bijvoorbeeld het gebruik van symboliek en ceremonie, de overeenkomsten tussen Britse achttiende- en negentiende-eeuwse friendly societies en eigentijdse Nederlandse Broodfondsen overheersen. De collectieven zijn uiteraard niet identiek en het Broodfonds is ook zeker geen eenentwintigste-eeuwse voortzetting van de friendly societies, maar de geformuleerde behoeftes en gezochte antwoorden vertonen onmiskenbaar gedeelde kenmerken.

Met de vaststelling dat friendly societies en Broodfondsen inderdaad vergelijkbaar zijn is dit onderzoek echter nog niet afgerond. Dit vierde en laatste hoofdstuk zal gebruikt worden om de historische ontwikkeling van de friendly societies vanaf het einde van de achttiende- tot het begin van de twintigste eeuw te schetsen. Bij het beschrijven van deze ontwikkelingen is het van belang om te kijken wie (arbeiders, overheden, buitenstaanders) en wat (fluctueringen in ledenaantallen, wetswijzigingen, publieke opinie) invloed hadden op de opkomst, groei en transformatie van friendly societies. Het vaststellen en beschrijven van de belangrijkste actoren en factoren zal ons in staat stellen om te bepalen of deze ontwikkelingen ook relevant zijn voor de huidige situatie van het Broodfonds.

De ontwikkeling van friendly societies in bovengenoemde periode zal aan de hand van de wisselwerking tussen friendly societies, de Britse overheid en de publieke opinie in twee periodes opgedeeld worden. Tot ongeveer 1815 kan de benadering van de publieke opinie en de overheid ten opzichte van het arbeiderscollectief worden gekarakteriseerd als een open en stimulerende houding. Na een kleine 'crisis' tussen 1815 en 1817 zette deze positieve houding zich voort, maar nam de overheid in toenemende mate een meer interveniërende rol op zich, daartoe gesteund door de publieke opinie. De hoogtijdagen van de friendly societies kwamen ten einde na 1911, toen er middels de Nationale Verzekeringswet een verzekeringsfonds in het leven werd geroepen waar arbeiders verplicht aan deel moesten nemen. Reguliere verzekeringsmaatschappijen namen al snel de verzekerende rol van de friendly societies over.<sup>130</sup> Voor de sociale componenten gold dat uiteraard niet, maar toch nam het aantal friendly societies snel af in de twintigste eeuw. Voor de eerder aangehaalde historicus Martin Gorsky is deze ontwikkeling reden om de friendly societies als wegbereider van het nationale verzekeringsfonds te beschouwen.<sup>131</sup> De centrale vraag van dit hoofdstuk is dan ook of deze ontwikkeling een onvermijdelijke weg van amateuristisch bestuurde, op solidariteit gebaseerde vrijwillige associaties naar professionele en gebureaucratiseerde instituten behelsde. Om een

---

<sup>130</sup> Hopkins, *Working-class self-help*, 68.

<sup>131</sup> Gorsky, 'Mutual aid and civil society', 322.

antwoord op deze vraag te vinden zullen we daarom nader kijken naar de ontwikkeling van de eerder genoemde Order of Odd Fellows, Manchester Unity. Tot slot zullen we kort reflecteren op de vraag of de genoemde factoren relevant zijn voor de huidige situatie van Broodfondsen in Nederland.

#### 4.1 Friendly societies als alternatief voor armenzorg: 1780-1815

Tot voor kort werd de ontwikkeling van friendly societies vanaf het eind van achttiende eeuw in grote lijnen als volgt omschreven: in een periode waarin de publieke opinie een groeiende onvrede met betrekking tot de toenmalige Armenwet ventileerde, werden friendly societies naar voren geschoven als goedkoop en uitvoerbaar alternatief.<sup>132</sup> Als gevolg van het gegeven dat friendly societies op de radar van de overheid verschenen, werd in 1793 de eerste Friendly Society Act uitgevaardigd. In een poging meer zicht te krijgen op bestaande groepen en deze groepen waar mogelijk te ondersteunen in het opzetten van een veilige financiële basis, werden meerdere privileges aangeboden in ruil voor registratie. Het bleef mogelijk om aan deze registratie voorbij te gaan, maar door juridische en fiscale voordelen aan te bieden hoopten overheidsfunctionarissen bestaande friendly societies te verleiden om zich te laten registreren. In de praktijk bleek deze aanpak niet heel succesvol: uit wantrouwen richting de staat weigerden veel societies om zich te laten registreren. De verplichte controle door boekhouders en zelfs het aanstellen van één centrale *registrar* in 1846 om de administratie van alle groepen bij te houden hadden dan ook niet de gewenste uitwerking op de financiële situatie van bestaande groepen, simpelweg omdat niet-geregistreerde groepen deze controle niet doorliepen. In de tweede helft van de negentiende eeuw begonnen friendly societies zich echter steeds meer tot professionele organisaties te ontwikkelen, wat onder meer tot uiting kwam in de toenemende politieke activiteiten en afnemende nadruk op sociabiliteit.<sup>133</sup> De tweede helft van de negentiende eeuw zal later aan bod komen, maar zoals het onderzoek van Ismay heeft aangetoond is het zinnig om de verandering in de houding van de staat te beschrijven die rond 1815 vorm begon te krijgen. Bemoeienis ter promotie van friendly societies was niet een voortgaande en vanzelfsprekende houding die de overheid vanaf het einde van de achttiende eeuw aannam.

De toenemende kritiek in de achttiende eeuw op de bestaande Armenwet was niet nieuw, maar het groeiende aantal armen dat aanspraak maakte op deze zorg maakte de discussie wel levendiger dan ooit. Dat de instandhouding van dit systeem steeds duurder werd naarmate er meer armen kwamen, leidde vooral tot kritiek op de universele toegankelijkheid

---

<sup>132</sup> Zie bijvoorbeeld: Cordery, *British Friendly Societies*. En Gorsky, 'Mutual aid and civil society'.

<sup>133</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 123.

van de zorg. Dit sociale vangnet zou mensen lui maken, omdat het de druk om te werken wegnam. Voorstanders van hervormingen stelden dan ook voor om een morele scheiding te maken tussen armen die steun verdienden (mensen die wel wilden werken maar buiten hun eigen schuld om die mogelijkheid niet hadden) en armen die deze steun niet verdienden.<sup>134</sup> Een volgende scheiding die werd aangebracht binnen de hulpbehoevende arbeiders was het onderscheid tussen arbeidsongeschikten en mensen die wel konden werken maar geen werk konden vinden. Dit onderscheid was zeker niet onbelangrijk, omdat men steeds meer begon in te zien dat onder de huidige wetgeving elke arbeider op den duur arbeidsongeschikt zou raken; als het niet werd veroorzaakt door een bedrijfsongeval dan wel door ouderdom.<sup>135</sup>

Friendly societies vormden om meerdere redenen een aantrekkelijk alternatief. Het feit dat arbeiders zelf geld afdroegen om elkaar te ondersteunen bracht bijvoorbeeld financiële voordelen met zich mee voor de staat. Leden waren per slot van rekening verzekerd tegen een hoogstwaarschijnlijke arbeidsongeschiktheid in de toekomst, zonder dat ze daarbij aanspraak maakten op de armenzorg. Onderzoek van de in die tijd bekende schrijver en onderzoeker Frederick Eden leek bovendien uit te wijzen dat leden van de friendly societies hun geld beter besteedden, een betere kwaliteit van leven kenden en minder aanspraak maakten op hulp van hun parochie.<sup>136</sup> Daarmee leken friendly societies dan ook direct in lijn te staan met de morele scheiding die werd aangebracht tussen armen die het al dan niet verdienden om steun te krijgen; lidmaatschap van een friendly society toonde immers de bereidheid aan om te werken.

Friendly societies boden hoop op een betere voorziening voor armen en het was de taak van de overheid om deze kans te grijpen. Frederick Eden en andere prominente figuren op het publieke toneel riepen hervormers er toe op om de voortzetting en uitbreiding van friendly societies te faciliteren en het lidmaatschap zo universeel toegankelijk als mogelijk te maken.<sup>137</sup> De Friendly Society Act van 1793 paste volledig in deze lijn, aangezien het beloningen in het vooruitzicht stelde voor zowel de friendly societies zelf als hun leden. Maar ondanks deze enthousiaste aanmoediging en promotie, was er nog geen sprake van een grootschalig overheidsstreven om de societies te controleren en te reguleren.

#### **4.2 Toenemende ledenaantallen en de weg naar institutionalisering: 1815-1911**

De proactieve rol die de Britse overheid in de loop van de negentiende eeuw op zou pakken met betrekking tot de friendly societies werd voorafgegaan door een kortstondige wending in de publieke opinie: tussen 1815 en 1817 werden niet friendly societies maar spaarbanken naar

---

<sup>134</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 29.

<sup>135</sup> Ibidem, 31.

<sup>136</sup> Ibidem, 38.

<sup>137</sup> Ibidem, 40.

voren geschoven als het ideale middel om armoede onder arbeiders te bestrijden. Met de terugkeer van grote groepen voormalige soldaten op de arbeidsmarkt na de beëindiging van de Napoleontische Oorlogen (1804-1815) nam ook de angst voor samenzweringen toe. In de toenmalig economisch zware tijden was de angst groot dat arbeidersbijeenkomsten zoals de friendly societies die organiseerden konden lijden tot radicalisering onder arbeiders. Deze angst voor georganiseerde ontmoetingen tussen groepen arbeiders werd bovendien gecombineerd met kritiek op friendly societies die meer financieel van aard was: het geld dat een deelnemer inlegde was hij per definitie kwijt, ook als hij nooit ziek werd.<sup>138</sup>

Spaarbanken boden een goed alternatief, omdat arbeiders zelf geld konden sparen voor financieel zware tijden zonder dat ze daarvoor bijeen hoefden te komen. Dit laatste punt was niet alleen een voordeel omdat het potentiële revolutionaire bijeenkomsten voorkwam, maar ook omdat het geld niet besteed zou worden aan 'zinloze' kostenposten als diners, drank, ceremonies en insignes. De voorstanders van spaarbanken uit de bovenklasse van de bevolking vreesden voor de morele ontwikkeling van de leden van friendly societies, maar ook voor de financiële stabiliteit van de collectieven.<sup>139</sup>

De praktijk was echter weerbarstig: spaarbanken waren financieel alleen haalbaar voor de bovenste laag van de arbeiders en zelfs voor hen bleken de spaarbanken niet het gewenste financiële vangnet te vormen. Juist spaarbanken bleken financieel kwetsbaar en boden niet voldoende zekerheid. De publieke opinie maakte in 1817 weer een wending terug ten faveure van de friendly societies, maar het gevolg van de discussies rondom spaarbanken was wel dat de nadelen van friendly societies duidelijk belicht waren. Het overheidsbeleid vanaf 1817 was er niet langer enkel op gericht om lidmaatschap van friendly societies te promoten, maar ook om financiële stabiliteit bij nieuwe en reeds bestaande groepen te waarborgen. Voor sociabiliteit was er dan ook steeds minder ruimte.<sup>140</sup>

De transitie van kleine, lokale groepen tot grote, bedrijfsmatige organisaties die friendly societies in de negentiende eeuw ondergingen had alles te maken met het overheidsbeleid, maar werd ook geholpen door interne ontwikkelingen. Deze transitie is om meerdere redenen belangrijk, niet in het minst omdat de professionalisering ten koste ging van sociabiliteit en de betrokkenheid van leden bij georganiseerde activiteiten.<sup>141</sup> Bij de beschrijving van de Odd Fellows, Manchester Unity zullen we uitgebreider stil staan bij de interne ontwikkelingen, in het vervolg van deze paragraaf zal vooral de wetgeving centraal staan.

---

<sup>138</sup> Ibidem, 51-52.

<sup>139</sup> Ibidem, 60-62.

<sup>140</sup> Ibidem, 68.

<sup>141</sup> Zie bijvoorbeeld: Downing, 'The friendly planet', 55-56.

De nadruk op financiële stabiliteit werd vrij snel naar voren gebracht middels de Friendly Society Act van 1819. Elke groep moest drie curators aanstellen, wiens belangrijkste taak bestond uit het aanstellen en controleren van de penningmeester. Friendly societies moesten hun actuariële tabellen bovendien laten controleren door ten minste twee actuarissen en drie raadsheren.<sup>142</sup> Vanaf 1829 waren er in de drie nationale hoofdsteden in Groot-Brittannië verschillende functionarissen die zich in dienst van de overheid bezig hielden met de friendly societies: advocaten werden belast met het verifiëren van de rechtsgeldigheid van bestaande groepen, raadsheren gaven praktisch advies en klerken verzorgden de registratie. In 1846 werden deze functies samengevoegd in de centrale rol van de *registrar*. Overigens bleef de macht van deze *registrar* beperkt tot het adviseren en al dan niet registreren van groepen; societies die zich weigerden te laten registreren kon hij ook niet dwingen om zich aan zijn regelgeving te onderwerpen.<sup>143</sup>

Naast het controleren en registreren richtte de overheid zich echter ook op het stimuleren van het aantal leden van friendly societies. Ismay karakteriseert de overheidsmaatregelen in deze periode als een *push and pull* beleid: terwijl er minder geld in de armenzorg werd geïnvesteerd en er bovendien verplichte werkhuizen werden opgericht voor mensen die aanspraak wilden maken op deze steun, ontvingen friendly societies wetmatige protectie en private patronage.<sup>144</sup> Simon Cordery stelt echter dat wetten die een toename van het aantal leden in de jaren 1830 veroorzaakten, niet altijd met die intentie waren uitgevaardigd.<sup>145</sup> Drie opeenvolgende wetten deden het wantrouwen van arbeiders in de staat alleen maar toenemen, waardoor zelforganisatie een steeds aantrekkelijker alternatief werd. In 1832 werd het kiesrecht uitgebreid, maar omdat bezit een voorwaarde bleef bracht deze uitbreiding een grotere scheiding tussen de middenklasse en de arbeiders teweeg. De arbeidersklasse leek daarmee nog meer dan voorheen op zichzelf aangewezen. De angst om in de armenzorg terecht te komen werd bovendien versterkt door de Anatomy Act van 1832, die medische opleidingen in staat stelde om overleden armen uit werkhuizen en ziekenhuizen te gebruiken voor anatomisch onderzoek. Vervolgens werd in 1834 besloten dat werkhuizen voortaan sekse gescheiden zouden zijn, waardoor alle armenzorg voortaan alleen buitenshuis verkregen kon worden. Deze 'straffen' voor armoede vergrootten de vraag naar uitvaartverzekeringen en collectieve steun, wat resulteerde in een zichtbare toename van het aantal leden van friendly societies in deze jaren.

---

<sup>142</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 69.

<sup>143</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 87.

<sup>144</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 50.

<sup>145</sup> Cordery, *British Friendly Societies*, 56-58.

Vanaf de jaren vijftig leek het overheidsstreven om meer gebruik te maken van statistiek en kansberekening eindelijk zijn vruchten af te werpen. In 1855 kregen geregistreerde friendly societies de verplichting opgelegd om actuariële cijfers te publiceren, terwijl het overgrote merendeel van de bestaande groepen zich inderdaad liet registreren in de daaropvolgende decennia.<sup>146</sup> Charles Hardwick speelde een grote rol in de promotie van het gebruik van deze cijfers. Met behulp van overzichtelijke tabellen toonde hij aan dat ouderen niet alleen minder levensjaren voor de boeg hadden, maar ook vaker en langer ziek waren. In zijn ogen was het dan ook onrechtvaardig om jonge leden evenveel te laten betalen als jongeren. Daarnaast hebben we al in het eerste hoofdstuk gezien dat hij fervent voorstander was van grote groepen die een solide financiële basis konden bieden.

De invloed van deze ontwikkeling op de gang van zaken binnen friendly societies kan moeilijk overschat worden. Naar aanleiding van Hardwicks adviezen werd bijvoorbeeld door veel friendly societies besloten om nieuwe leden niet langer te laten introduceren door twee huidige leden. In plaats daarvan moesten aspirant-leden een document overhandigen waarin onder andere hun geboortedatum, ziekteverleden en burgerlijke status vermeld stonden.<sup>147</sup> We hebben geconstateerd dat er in de jaren dertig een flinke groei in het ledenaantal plaatsvond, in de tweede helft van de negentiende eeuw nam die groei zeker niet af. Vooral de gelieerde societies groeiden snel. Waar de Independent Order of Odd Fellows, Manchester Unity tussen 1845 en 1875 groeide van 238.526 tot 496.529 leden (99,7% groei), groeide de Ancient Order of Foresters in dezelfde periode van 76.990 tot 491.196 leden (539% groei).

Meer nadruk op rationaliteit en financiële zekerheid ging ten koste van de sociabiliteit en bestaande rituelen. In 1872 werden friendly societies dan ook al vergeleken met verzekeringsmaatschappijen.<sup>148</sup> De groei en professionalisering van friendly societies had tot gevolg dat leden minder actief werden in het bezoeken van activiteiten, verzwakte onderlinge banden en lijkt bovendien ook een groei in het aantal claims in de hand te hebben gewerkt. Onderzoek van Downing naar de Manchester Unity in Australië toont aan dat er vijf factoren waren die effect konden hebben op het aantal ziekteclaims: de leeftijd van de deelnemers, de kennis die men had van de financiële situatie van de groep, de verhouding tussen kosten en baten, de sociale cohesie binnen de groep en externe factoren (aantal leden, mate van urbanisatie etc.). De verzwakking van onderlinge banden lijkt dan ook zijn weerslag te hebben gehad op de beleving van onderlinge solidariteit:

*(..) bigger lodges did have slightly higher sickness rates per member than smaller lodges. This supports the idea that bigger groups were less cooperative. (...) there is evidence of 'claims awareness'. As lodges aged sickness claims increased, and this was not the result of aging members,*

---

<sup>146</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 137.

<sup>147</sup> Ibidem, 136.

<sup>148</sup> Downing, 'The friendly planet', 73.

*but rather because members learned how far they could push their claims. More importantly, members who paid more claimed more. (...) Sickness claims, therefore, seem to have been influenced by the desire to get money back for cash invested.<sup>149</sup>*

Vanaf 1870 trad er ook een verandering op in de houding van de Britse overheid ten opzichte van sociale vraagstukken. Met de verdere uitbreiding van het stemrecht nam ook de druk op politici toe om de belangen van de gehele bevolking mee te laten wegen, ook die van arbeiders.<sup>150</sup> Vanaf 1866 werd er bovendien veel publieke aandacht besteed aan stedelijke armoede en andere negatieve sociale gevolgen van de industrialisatie. De sterke sociale reactie tegen het *laissez-faire* principe die hier op volgde resulteerde in sociale en economische hervormingen om dergelijke uitwassen te bestrijden. Daarnaast was het *laissez-faire* principe niet meer zo onbetwist als het geweest was omdat de Britse suprematie op industrieel vlak ten einde kwam na 1870. Landen als Duitsland, België en de Verenigde Staten dreigden Engeland voorbij te schieten, waardoor het conventionele economische beleid steeds vaker bekritiseerd werd. De imperiale rivaliteit uit deze periode, tenslotte, speelde ook een rol; overheden in heel Europa geloofden dat succes in de wereldarena alleen mogelijk was als de sociale- en arbeidersproblematiek was opgelost.<sup>151</sup>

Overheidsingrijpen was bovenal noodzakelijk omdat gebleken was dat de armste delen van de arbeidersklasse niet geholpen konden worden door bestaande burgercollectieven. Wie onvoldoende geld had kon ook geen lid worden van een friendly society of vakbond:

*Government aid had become unavoidable, because neither the problems of ill-health and old-age, nor the problem of unemployment, could be left to the friendly societies and the trade unions.<sup>152</sup>*

Met de toenemende staatsbemoeienis kwam ook een einde aan de hoogtijdagen van instituties voor collectieve actie onder arbeiders. De verzekeringsfunctie van de burgercollectieven werd steeds meer overgenomen door de staat. Door middel van de Nationale Verzekeringswet van 1911 werd een verzekeringsfonds in het leven geroepen met verplichte deelname. Alle mannen en vrouwen met een jaarinkomen van minder dan 160 pond moesten een bepaald bedrag per week afstaan. Ook werkgevers en de staat betaalden een (kleiner) bedrag per week. Vanuit dit fonds konden leden aanspraak maken op een uitkering in tijden van ziekte en gratis medische verzorging. De rol van de staat moest in de praktijk zo beperkt mogelijk blijven; de uitvoering

---

<sup>149</sup>Ibidem, 127.

<sup>150</sup> Stewart Jones en Max Aiken, 'Laissez-faire, collectivism and nineteenth-century companies legislation: a response to Walker (1996)', *British Accounting Review* (1999) 31, 92-93.

<sup>151</sup> Bruce D. Porter, *War and the rise of the state: the military foundations of modern politics* (New York 1994) 157.

<sup>152</sup> Hopkins, *Working-class self-help*, 227.



werd overgelaten aan verzekeringsmaatschappijen en de friendly societies. Op de lange termijn legden de friendly societies het echter af tegen de verzekeringsmaatschappijen, omdat laatstgenoemden meer ingangen hadden bij de regering.<sup>153</sup>

#### 4.3 Interne ontwikkelingen: de Order of Odd Fellows, Manchester Unity

Dat het hard kon gaan met de groei van friendly societies wordt mooi geïllustreerd door de Order of Odd Fellows, Manchester Unity. In 1814 kwamen de vertegenwoordigers van zes verschillende friendly societies in Manchester bijeen om in het vervolg nauwer samen te werken, in 1829 waren er 276 groepen uit heel Brittannië en twee uit de Verenigde Staten aangesloten bij de orde.<sup>154</sup> De verspreiding van deze orde beperkte zich niet tot de Britse eilanden: in 1887 waren niet minder dan 732 van de aangesloten societies gevestigd buiten Brittannië.<sup>155</sup>

Het besluit van losse friendly societies om te gaan samenwerken lag zeker niet voor de hand. In 1793 waren friendly societies weliswaar officieel gelegaliseerd, maar het zou tot 1850 duren voordat de gelieerde groepen de mogelijkheid kregen om zich als orde te laten registreren en daarmee een officiële status te verwerven. Daarnaast was er zeker geen sprake van een uniforme achtergrond van de leden: veel leden waren analfabeet en hadden slechts een bescheiden inkomen, maar de verschillen traden op in religieuze en politieke voorkeuren, alsmede het beroep dat werd uitgeoefend en de geografische afkomst.<sup>156</sup> Het initiatief om te gaan samenwerken werd veroorzaakt door het toenemend aantal migranten in de stad Manchester. Hoewel de reeds bestaande orde van Odd Fellows officieel was opgeheven in 1799, was het nog steeds gebruikelijk dat reizigers uit andere steden die lid waren van een aan de Odd Fellows gelieerde groep van elke andere gelieerde groep steun mochten verwachten. Gezien het toenemend aantal aanvragen dat zo werd neergelegd bij de societies in Manchester loonde het om een meer structurele samenwerking op te zetten.

Deze samenwerking ging gepaard met een proces van uniformering.<sup>157</sup> Regels en gebruiken werden gelijkgesteld, er kwam een centraal (informeel) bestuur en de data van alle groepen werden door één centrale functionaris beheerd. Steeds meer loges binnen en buiten Manchester begonnen niet alleen om advies te vragen aan deze Manchester Unity, ze vroegen ook of ze tot de orde toe mochten treden. Hoewel de initiatiefnemers er in eerste instantie weinig voor voelden om een nationaal leiderschap op zich te nemen, bleek het in de praktijk

---

<sup>153</sup> Ibidem 66-68.

<sup>154</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 76; 84-85.

<sup>155</sup> Downing, 'The friendly planet', 7.

<sup>156</sup> Ismay, 'Trust among strangers', 78.

<sup>157</sup> Ibidem, 80.

noodzakelijk om een sterker centraal bestuur op te zetten om uniformiteit te promoten en fraude tegen te gaan.<sup>158</sup> Officieel kon elke groep iemand aandragen voor een bestuursfunctie in het centrale orgaan, maar om praktische (logistieke) redenen waren het vrijwel altijd leden uit Manchester die deze functies bekleedden.

Aanvankelijk was de samenwerking gebaseerd op strikte voorwaarden. Wanneer een lid van groep A op reis aanspraak maakte op de hulp van groep B, moesten alle kosten bijgehouden en verrekend worden. Gelieerde groepen die niet (afdoende) meewerkten en steun verleenden werden vooral door middel van dreigementen bijgestuurd. Omdat dit beleid weinig effectief bleek, werd er vanaf 1823 een andere tactiek gekozen.<sup>159</sup> Eenheid, broederschap en solidariteit waren vanaf nu de sleutelwoorden: door rituelen, gebruiken en reglementen gelijk te stellen werd geprobeerd een gedeeld gevoel van saamhorigheid onder alle groepen te kweken. Door de jaarlijkse vergadering met vertegenwoordigers van elke friendly society elke keer in een andere stad te organiseren werd het gevoel van gelijkheid onder de groepen en nationale saamhorigheid verder uitgebouwd. Het ondersteunen van reizende arbeiders uit andere groepen was niet langer een verplichting maar een logisch gevolg van broederschap:

*The rituals, lectures, songs, toasts, processions, and the magazine all helped to generalize the local feeling of brotherhood in the lodge to a broader brotherhood across the nation. Even though the techniques varied greatly – from collective performances, face-to-face interactions, letters and printed media – the various reforms set in motion by the AMCs (Annual Moveable Committee) of the early 1820s led to the emergence of a social morality that began to encompass the entire Order.<sup>160</sup>*

Onder de eerde beschreven druk van de overheid begon ook binnen de Manchester Unity de discussie op te komen of er niet meer geprofessionaliseerd moest worden. Het gebruik van statistiek en actuariële cijfers kon echter op weinig enthousiasme rekenen onder de leden. Was een statistische kansberekening niet strijdig met het idee van onderlinge zorg en weldadigheid? Arbeiders hadden zich aangesloten om elkaar te ondersteunen wanneer het noodlot toesloeg, niet enkel om een risico af te dekken.<sup>161</sup> Daar stond tegenover dat, ondanks de enorme toename in het aantal leden, te grote weldadigheid groepen financieel instabiel maakte. Om de tekorten in bestaande fondsen tegen te gaan kwam het centrale bestuur van de Manchester Unity in 1846 dan ook met een tijdelijk compromis.<sup>162</sup> Elk loge moest vanaf nu een apart fonds voor uitkeringen in geval van ziekte en dood opzetten, terwijl alle andere zaken onder een ander fonds zouden vallen. Leden moesten daarnaast proportioneel gaan bijdragen: hoe meer geld ze wensten te ontvangen bij een uitkering, hoe hoger de periodieke bijdrage werd. Tot slot werd de

---

<sup>158</sup> Ibidem, 83.

<sup>159</sup> Ibidem, 90.

<sup>160</sup> Ibidem, 97.

<sup>161</sup> Ibidem, 120.

<sup>162</sup> Ibidem, 130.

samenwerking tussen bestaande groepen nog nauwer. Indien een aparte society zich aan de regels had gehouden maar toch failliet ging, zouden alle andere groepen bijspringen en financiële bijstand verlenen.

De officiële erkenning van de Manchester Unity als een gelieerde orde van friendly societies in 1850 bracht ook de noodzakelijke hervormingen met zich mee. Naast de eerder genoemde toenemende professionalisering, afnemende sociabiliteit, strengere keuring van het ziekteverleden van aspirant-leden en een op leeftijd gebaseerd getrappt systeem voor de periodieke bijdrage, werd er nu ook meer gestreefd naar groepen met grote ledenaantallen. Omdat in de praktijk bleek dat kleinere groepen financieel kwetsbaar waren, nam de bereidheid van grotere groepen om financieel bij te springen af.<sup>163</sup> De toename van het aantal leden resulteerde dus op meerdere manieren tot grotere groepen. In directe zin groeiden bestaande groepen door de toenemende bekendheid van de Manchester Unity. Deze groei bracht de Unity echter ook meer in het vizier van de overheid, die aandrongen op meer financiële stabiliteit en minder sociale activiteiten. Voor financiële stabiliteit bleek het ledenaantal echter doorslaggevend, waardoor er beleid werd gevoerd om de bestaande groepen groter te maken.

#### **4.4 Size matters: de relevantie van friendly societies voor Broodfondsen**

Toen de Britse overheid aan het eind van de Tweede Wereldoorlog een onderzoek initieerde naar de meest efficiënte en effectieve manier om een sociaal vangnet voor haar burgers op te bouwen vielen friendly societies al snel af: friendly societies konden niet de hele bevolking afdekken en brachten te hoge administratiekosten met zich mee.<sup>164</sup> Daarnaast bleek ook van de oorspronkelijke sociabiliteit en zelforganisatie weinig overgebleven: leden waren onwetend als het op het regelement aankwam, apathisch en niet-actief in de mogelijke participatievormen en kwamen zelden opdagen bij georganiseerde activiteiten. Daarmee voldeden friendly societies dus zowel niet (meer) aan de financiële als aan de sociale vraag. Was deze professionalisering en institutionalisering van friendly societies onvermijdelijk?

De historische schets in dit hoofdstuk toont aan dat er meerdere factoren waren die bijdroegen aan de specifieke ontwikkeling. Grote groepen brachten het voordeel met zich mee dat er meer diensten aangeboden konden worden terwijl financiële stabiliteit gewaarborgd kon blijven, maar de keerzijde was dat grote groepen ten koste gingen van de sociale cohesie en een professioneler bestuur vereisten. Waar friendly societies oorspronkelijk waren opgericht om arbeiders de mogelijkheid te geven sociale contacten op te bouwen en elkaar te helpen in tijden van nood, werd de nadruk in de loop van de negentiende eeuw verlegd naar het afkopen van

---

<sup>163</sup> Ibidem, 138.

<sup>164</sup> Johnston Birchall, 'The Big Society and the 'Mutualisation' of Public Services: A Critical Commentary', in: *The Political Quarterly* 82 (September 2011), 149.

financiële risico's op een rationele basis. Solidariteit werd daarmee minder belangrijk; ingelegd geld moest ook wat opleveren.

Paradoxaal genoeg resulteerde de schaalvergroting in eerste instantie wel tot meer solidariteit op nationale schaal. In het voortschrijdende proces van samenwerking bleek het opbouwen van sociale verbondenheid en een gevoel van saamhorigheid een efficiënter middel om gehoorzaamheid af te dwingen dan het dreigen met en opleggen van sancties. Deze solidariteit tussen verschillende groepen nam echter ook af toen het centrale orgaan verder professionaliseerde. Waarom zou je als grote, financieel gezonde groep financiële bijstand verlenen aan kleinere groepen wanneer het algemeen bekend was dat de grootte van je ledenbestand directe invloed had op je financiële situatie?

Deze ontwikkeling van friendly societies van collectief tot instituut is zeker relevant voor Broodfondsen, niet in het minst omdat institutionalisering juist indruist tegen de drijfveren van individuele leden:

*De vraag bij collectieven is altijd hoe lang het collectieven blijven; voor je het weet ben je een instituut. Dat zou voor mij een afhaak moment zijn. Stel dat de BroodfondsMakers de ambitie hebben om van alle losse collectieven een grote groep te maken en alle collectieven in een regio samen te voegen. Dat je niet meer met 20 maar misschien wel 500 bent, omdat de BroodfondsMakers hebben bedacht dat dat goed voor ons is. Dan zou ik afzwaaien, de kleinschaligheid is juist de kracht. Natuurlijk moet je wel voldoende slagkracht hebben, maar het moeten geen grote clubs worden.<sup>165</sup>*

Een combinatie van collectiviteit, solidariteit, zelfbeheer en sociabiliteit lijkt een antwoord op de vraag naar financiële zekerheid te zijn dat professionalisering, schaalvergroting en institutionalisering uitsluit. Friendly societies en Broodfondsen categoriseren als burgercollectieven helpt niet alleen om een vergelijking tussen de twee te trekken, het stelt ons ook in staat om hen te contrasteren met andere vormen van sociale vangnetten. De eis om solvabel te zijn en rationele beleidsvorming te voeren ging bij friendly societies op de lange termijn ten koste van de sociabiliteit en solidariteit, wat een transitie van burgercollectief tot verzekeringsinstantie tot gevolg had. Door van friendly societies te verwachten dat ze de zekerheid en stabiliteit konden bieden van een 'normaal' verzekeringsfonds, ontnam de Britse overheid friendly societies de mogelijkheid om zich als burgerinitiatieven te blijven manifesteren.

Daarmee is overigens niet gezegd dat een financieel gezond beleid en burgercollectieven elkaar uitsluiten. Het voordeel van Broodfondsen ten opzichte van friendly societies is dat ze zich beperken tot één voorziening (arbeidsongeschiktheid), wat de vorming van kleinere

---

<sup>165</sup> Interview deelnemer Broodfonds De Werkplaats, Den Haag (29-4-2014).

groepen mogelijk maakt. Maar als er iets is wat friendly societies hebben aangetoond, dan is het wel dat aantallen er toe doen. Broodfondsen en friendly societies zijn het bewijs dat onderlinge waarborg op kleine schaal haalbaar is, omdat solidariteit en sociabiliteit een afdoende onderpand vormen voor een onzekere toekomst. Het streven naar grotere ledenbestanden van friendly societies had een verschuiving in het 'soort' onderpand tot gevolg. Solidariteit en sociabiliteit werden vervangen door professionaliteit en massaliteit.

## Conclusie

Zijn Broodfondsen en friendly societies vergelijkbaar? In de eerste drie hoofdstukken hebben we kunnen zien dat beide collectieven een mogelijk antwoorde(n) op een vraag naar financiële zekerheid voor een groep die ontevreden is met bestaande vangnetten. Britse arbeiders konden wel aanspraak maken op zorg middels de Armenwet, maar de voorwaarden werden zo scherp geformuleerd en de baten waren zo gering dat elk alternatief welkom was. Eigentijdse zelfstandig ondernemers in Nederland kunnen zich wel verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid bij een reguliere verzekeringsmaatschappij, maar de kosten zijn hoog, de voorwaarden scherp en de uitbetaling is onzeker. Ook hier zijn alternatieve vormen dus meer dan welkom.

Niet alleen de vraag vertoont overeenkomsten, ook het geboden antwoord heeft gedeelde kenmerken. Beide collectieven zijn van onderop opgezet en zijn gebaseerd op zelfbeheer, solidariteit en transparantie. Bij friendly societies werd daarbij meer de nadruk gelegd op sociabiliteit, wat onder meer tot uitdrukking komt in de grotere rol die ceremonie en symboliek hier speelden. We hebben verder geconstateerd dat de gelieerde orden van friendly societies een verdere overeenkomst vertonen met huidige Broodfondsen, omdat in beide collectieven een centraal orgaan actief is dat zich bezighoudt met het opzetten van nieuwe- en adviseren van bestaande groepen.

Waar het moeilijk is om Broodfondsen op een zinnige manier te vergelijken met andere hedendaagse burgerinitiatieven, levert een vergelijking met friendly societies al veel meer op. Beide collectieven zijn per slot van rekening niet enkel opgericht om anderen een dienst te verlenen, het wederkerige karakter betekent dat er ook directe beloningen voor elk individueel lid tegenover de periodieke inleg staan. Niet iedereen zal aanspraak maken op een schenking vanuit de groep, maar iedereen deelt het gevoel van financiële zekerheid.

Een te groot benadrukken van dit financiële aspect kan echter wel grote gevolgen hebben voor de werking van het collectief. Omdat friendly societies de uitkomst moesten bieden in de strijd tegen armoede (waarbij de overheid zo min mogelijk kosten wilde maken), werd er ook meer financiële stabiliteit van de groepen verwacht of zelfs geëist. Schaalvergroting droeg verder bij aan de professionalisering en institutionalisering van de societies, omdat grotere groepen beter leiderschap vereisten en minder sociale cohesie tot gevolg hadden. Financiële zekerheid werd aldus gegarandeerd, maar deze onpersoonlijke(re) organisatie ging wel ten koste van de onderlinge solidariteit. In kleine groepen kon deze solidariteit wel gewaarborgd worden, maar de praktijk wees uit dat deze groepen vaker failliet gingen, wat weer tot gevolg

had dat gelieerde groepen die wel een groter ledenaantal nastreefden minder snel bereid waren om deze kleinere groepen te ondersteunen.

Ten opzichte van friendly societies bevatten Broodfondsen enkele voordelen. Door zich enkel te richten op arbeidsongeschiktheid kunnen de groepen kleiner gehouden worden, wat het opbouwen van sociale cohesie sneller in de hand werkt. Daarnaast zijn de alternatieven rondom sociale voorzieningen voor zelfstandig groter dan voor negentiende-eeuwse arbeiders uit Groot-Brittannië. Reguliere verzekeringsmaatschappijen zijn weliswaar duurder, maar het feit dat er alternatieven zijn zou een mogelijke verklaring kunnen bieden voor het gegeven dat Broodfondsen een vrij specifieke groep zelfstandigen aantrekken. Dat deze deelnemers een bewuste keuze moeten maken om lid te worden zal de motivatie en betrokkenheid op de groep naar alle waarschijnlijkheid alleen maar ten goede doen komen.

Daarbij moet wel bedacht worden dat Broodfondsen, in tegenstelling tot friendly societies, nog in ontwikkeling zijn. Een bredere bekendheid zou ook een bredere groep ondernemers aan kunnen trekken. Gezien het enthousiasme van de deelnemers is het daarnaast niet ondenkbaar dat Broodfondsen (of andere, nieuwe collectieven) vergelijkbare of andere diensten zullen gaan aanbieden op andere terreinen (pensioensregeling, vertegenwoordiging). Voor elk van deze collectieven en initiatieven geldt dat het belangrijk is om een afweging te maken tussen de voordelen van schaalvergroting en detaillistische voorwaarden (financiële zekerheid, meer inkomsten en dus meer mogelijkheden om verschillende diensten aan te bieden) en de nadelen van professionalisering en institutionalisering (afnemende solidariteit en sociale cohesie).

De vergelijking tussen friendly societies en Broodfondsen stelt ons in staat om de vraag te beantwoorden waarom en hoe burgers besluiten om zich onderling te verzekeren, maar ook wat de (gewenste) rol van de overheid hierin is. Beide collectieven vertonen niet alleen een drang naar financiële zekerheid, maar ook naar inspraak, transparantie, solidariteit en sociabiliteit. In de zoektocht naar financiële garanties voor zelfstandig ondernemers zou de overheid er dan ook goed aan doen om ook deze vragen mee te nemen in haar afwegingen. Het huidige beleid vertoont parallellen met het beleid van de Britse overheid voor 1817: de overheid staat niet onwelwillend tegenover Broodfondsen als collectieve arbeidsongeschiktheidsvoorziening, maar neemt daarbij geen interveniërende houding aan. De Britse overheid bood echter vanaf 1793 bepaalde privileges aan deelnemers van friendly societies aan om lidmaatschap te bevorderen, die stap heeft de Nederlandse overheid (nog) niet genomen. Gezien het feit dat een reguliere AOV wel aftrekbaar is van de belasting maar lidmaatschap van een Broodfonds niet, zou men zelfs kunnen beargumenteren dat reguliere

verzekeringsmaatschappijen bevoordeeld worden. Aangezien er met het Broodfonds een betaalbaar alternatief is bijgekomen, zou het interessant kunnen zijn om deze fiscale voordelen af te schaffen om ervoor te zorgen dat verzekeringen goedkoper worden. Als reguliere verzekeringsmaatschappijen hun klanten niet kwijt willen raken aan het Broodfonds, zouden ze dan met goedkopere opties moeten komen.

Tegelijkertijd geldt dus dat een te grote nadruk op het financiële aspect voorbij gaat aan de vraag naar solidariteit, inspraak en transparantie. Broodfondsen kunnen een interessant en goedkoop alternatief voor zowel de overheid als zelfstandig ondernemers vormen, maar indien deze principes gehandhaafd moeten worden dient het Broodfonds eerder als burgerinitiatief dan als verzekeringsinstituut beschouwd te worden. Hoewel Broodfondsen zelf (nog) geen spreekorgaan voor zelfstandig ondernemers richting de overheid vormen, wijst de vorm die zowel friendly societies als Broodfondsen hebben aangenomen op het feit dat verzekeringmaatschappijen voor veel zelfstandigen tekort schieten in hun huidige massale, onpersoonlijke en niet-transparante vorm. Broodfondsen tonen aan dat specifieke verzekeringen ook kleinschaliger georganiseerd kunnen worden, zonder dat dit ten koste hoeft te gaan van financiële stabiliteit. Wil de overheid dergelijke initiatieven een kans blijven gunnen, dan dient ze ook in de toekomst gepaste afstand te bewaren.



## Bijlagen

De bijlagen bij deze scriptie vormen tevens het stageproduct van mijn onderzoeksstage bij de BroodfondsMakers (zie voor verdere toelichting ook de inleiding op de scriptie). Bijlage 1 omvat een bespreking van de belangrijkste uitkomsten van de enquête die onder alle Broodfondsdeelnemers is uitgezet. Achtereenvolgens worden de representativiteit van de respondenten, de achtergrond van de deelnemers en de drijfveren van de leden besproken. Bijlage 2 bestaat uit twee onderdelen: een uitgebreide uitwerking van het interview met André Jonkers (één van de BroodfondsMakers) en vervolgens een kortere weergave van de individuele interviews met acht Broodfondsdeelnemers. Bijlage 3, tot slot, bevat de uitwerking van de twee gevalstudies.

## Bijlage 1: Enquête

### 5.1 Representativiteit

#### *Hoe groot is de respons?*

De enquête is naar alle Broodfondsdeelnemers van Broodfondsen die voor 1 februari 2014 zijn opgestart verstuurd. In totaal waren dat 2.422 mensen. De enquête is gestart door 889 mensen, 827 enquêtes zijn voltooid. Dit betekent dat 34,1% van alle Broodfondsdeelnemers de enquête heeft voltooid.

#### *Wie zijn de respondenten?*

Om te bepalen hoe betrouwbaar en representatief de uitkomsten van de enquête zijn is het zinnig om de persoonskenmerken van de respondenten af te zetten tegen die van alle Broodfondsdeelnemers die per 1 februari 2014 lid zijn.

#### *Geslacht*

Van de respondenten is 45,3% man en 54,7% vrouw. Deze verhouding komt niet helemaal overeen met de man-vrouw verhouding onder alle Broodfondsdeelnemers, aangezien 53,3% van de leden man en 46,7% van de leden vrouw is. Desalniettemin zijn beide groepen ruim vertegenwoordigd.

#### *Leeftijd*

De leeftijdsverhouding van de respondenten komen grotendeels overeen met de spreiding in leeftijd binnen de bestaande Broodfondsgroepen (zie tabel 5.1). De leeftijdsgroep 51-60 is enigszins oververtegenwoordigd, wat betekent dat alle andere leeftijdsgroepen iets ondervertegenwoordigd zijn.

	<b>Alle Broodfondsdeelnemers per 1-2-2014</b>	<b>Respondenten</b>
<b>0-30</b>	2,3%	1,6%
<b>31-40</b>	19,4%	18,4%
<b>41-50</b>	40,1%	38,8%
<b>51-60</b>	33,8%	37,0%
<b>61-70</b>	4,3%	4,2%

## Reflectie

Met een respons van 34,1% is het oorspronkelijke streven van 40% niet gehaald, maar zijn de uitkomsten van de enquête wel betrouwbaar. De persoonskenmerken van de respondenten met betrekking tot geslacht en leeftijdsspreiding komen behoorlijk goed overeen met de persoonskenmerken van alle Broodfondsdeelnemers samen.

## 5.2 Broodfondsdeelnemers en Nederlandse zelfstandigen

Om te bepalen of Broodfondsen vooral een specifieke groep Nederlandse zelfstandigen vertegenwoordigen, zijn er meerdere persoonskenmerken waarop beide groepen met elkaar vergeleken kunnen worden. Wanneer we de persoonskenmerken van de respondenten afzetten tegen de persoonskenmerken van alle zelfstandigen in Nederland in 2013, vallen enkele grote verschillen op.<sup>166</sup>

### Algemene persoonskenmerken

#### Geslacht

De man-vrouw verhouding onder alle zelfstandigen in Nederland was in 2013 veel minder in balans dan onder Broodfondsdeelnemers: 66,9% van de zelfstandigen was man en 33,1% vrouw.

#### Leeftijd

Ook de leeftijdsverhouding van de respondenten toont verschillen met die van alle zelfstandigen (zie tabel 5.2). Met name de 'jonge' ondernemers worden ondervertegenwoordigd binnen de Broodfondsen, terwijl de zelfstandigen van 45-55 jaar ruim oververtegenwoordigd zijn:

	<b>Zelfstandigen 2013</b>	<b>Respondenten</b>
<b>0-35</b>	18,7%	8,5%
<b>35-45</b>	28,4%	27,2%
<b>45-55</b>	32,1%	45,6%
<b>55-65</b>	20,7%	19,4%

<sup>166</sup> Cijfers geraadpleegd via [statline.cbs.nl](http://statline.cbs.nl) Laatst geraadpleegd op 9-5-2014. Zelfstandigen omvatten hier personen die werkzaam zijn in eigen bedrijf of praktijk, personen die werkzaam zijn in bedrijf of praktijk van hun partner of ouders en, tot slot, overige zelfstandigen (onder meer freelancers).

### *Opleidingsachtergrond*

De respondenten zijn gemiddeld veel hoger opgeleid dan alle zelfstandigen in Nederland (zie tabel 5.3). Maar liefst 86,4% van alle respondenten is hoog opgeleid, terwijl 'slechts' 38,9% van alle zelfstandigen hoog opgeleid is. Verhoudingsgewijs is het verschil in laag opgeleiden het grootst: 1,1% van de respondenten is laag opgeleid, terwijl 17% van alle zelfstandigen in 2013 laag opgeleid was.

	<b>Zelfstandigen 2013</b>	<b>Respondenten</b>
<b>Laag</b>	17,0%	1,1%
<b>Middelbaar</b>	42,3%	12,5%
<b>Hoog</b>	38,9%	86,4%

### *Nationaliteit*

Het overgrote deel van de respondenten bezit de Nederlandse nationaliteit: 98,1%. Deze cijfers zijn niet direct te vergelijken met alle zelfstandigen in Nederland, aangezien daar alleen de herkomst van is gedocumenteerd. Van alle zelfstandigen in 2013 was 81,7% van autochtone herkomst.

### *Overige persoonskenmerken*

#### *Bedrijfssector<sup>167</sup>*

Wat de professionele achtergrond betreft, valt vooral het hoge percentage respondenten op dat in de niet-commerciële dienstverlening werkzaam is: 74,1% (zie tabel 5.4). Onderstaande cijfers kunnen niet direct met elkaar worden vergeleken, aangezien respondenten veelvuldig gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om meerdere antwoorden in te vullen. Het CBS is strikter geweest in de verdeling, elke zelfstandige is maximaal in één sector geplaatst.

	<b>Zelfstandigen 2012</b>	<b>Respondenten</b>
<b>Landbouw, bosbouw en visserij</b>	9,4%	2,4%
<b>Nijverheid en energie (inclusief bouw)</b>	13,7%	10,0%
<b>Commerciële dienstverlening</b>	37,9%	51,6%
<b>Niet-commerciële dienstverlening</b>	39,0%	74,1%

<sup>167</sup> De gegevens voor zelfstandigen per bedrijfssector betreffen 2012, aangezien de gegevens voor 2013 op het moment van raadplegen nog niet beschikbaar waren.

### Vrijwilligerswerk

In vergelijking met alle zelfstandigen zijn Broodfondsdeelnemers zeer actief betrokken bij vrijwilligerswerk (zie tabel 5.5). Vergeleken met de hele Nederlandse bevolking zijn zelfstandigen al actiever op het gebied van vrijwilligerswerk. Waar iets meer dan de helft van alle zelfstandigen vrijwilligerswerk verricht, geldt dat echter voor driekwart van alle Broodfondsdeelnemers. Een deel voor de verklaring hiervan zou kunnen liggen in het opleidingsniveau van de deelnemers: uit onderzoek blijkt dat hoger opgeleiden vaker vrijwilligerswerk verrichten dan mensen die lager of middelbaar zijn opgeleid.<sup>168</sup> Van alle Nederlanders (dus niet enkel alle zelfstandigen) is 11% als vrijwilliger actief in de sport en 7% op het gebied van levensbeschouwing. In elk van de gebieden van gezondheid, recreatie/hobby en scholen is 5% van de Nederlandse betrokken als vrijwilliger. Opvallend is dat Broodfondsdeelnemers op het terrein van zorg en levensbeschouwing onder of maar net boven het landelijke gemiddelde zitten. Andere gebieden vertonen een verwacht (hobby) of veel hoger (sport, scholen) percentage (zie tabel 5.6).

**Tabel 5.5 Vrijwilligerswerk/verenigingsleven<sup>169</sup>**

	Zelfstandigen 2010	Alle Nederlanders 2010	Respondenten
<b>Vrijwilligerswerk of informele hulp</b>	58,6%	45,1%	75,1%

**Tabel 5.6 Vrijwilligerswerk/verenigingsleven naar categorie**

	Percentage reacties	Aantal reacties
<b>Niet van toepassing</b>	24,9%	198
<b>Cultuur</b>	21,3%	169
<b>Sport</b>	20,5%	163
<b>School</b>	17,5%	139
<b>Buurt</b>	16,1%	128
<b>Maatschappelijke dienstverlening</b>	13,1%	104
<b>Anders, namelijk:</b>	12,8%	102
<b>Duurzaamheid</b>	12,7%	101
<b>Jeugd</b>	11,1%	88
<b>Hobby</b>	7,5%	60

<sup>168</sup> Zie bijvoorbeeld: Marieke Houben-van Herten en Saskia te Rielen, 'Vrijwillige inzet 2010', Centraal Bureau voor de Statistiek (Den Haag, 2011), 10.

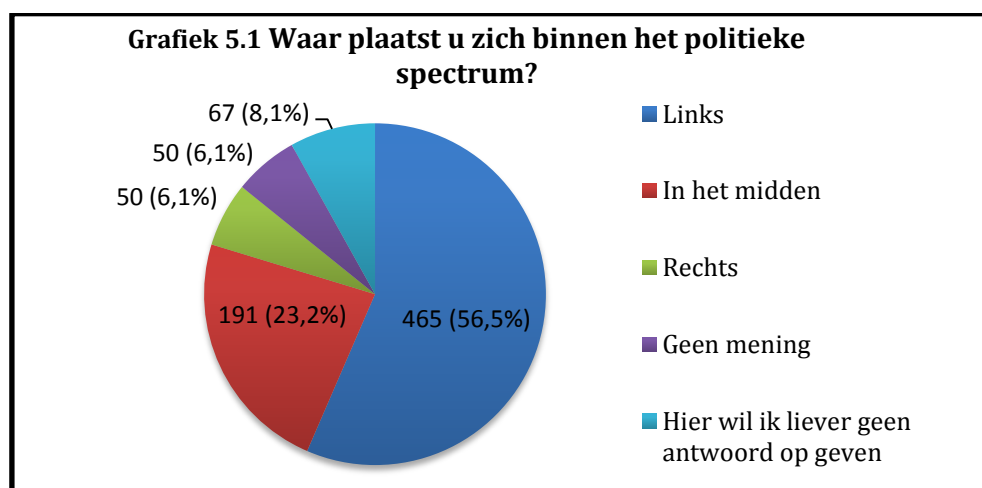
<sup>169</sup> De gegevens voor alle Nederlanders en alle zelfstandigen zijn afkomstig uit: Houben-van Herten, 'Vrijwillige inzet 2010', 8-11.

<b>Wonen</b>	5,9%	47
<b>Levensbeschouwing</b>	5,8%	46
<b>Politiek</b>	4,3%	34
<b>Verzorging</b>	4,2%	33
<b>Vakbond</b>	2,0%	16
<b>Rechtshulp</b>	1,0%	8

**Beantwoorde vraag: 795**

### *Politieke oriëntatie*

Wat betreft politieke oriëntatie plaatst een kleine meerderheid van de deelnemers zich links in het politieke spectrum (zie grafiek 5.1). Vooral het kleine percentage leden dat meer rechts georiënteerd is valt op: slechts 6,1% van de respondenten heeft die optie gekozen. Deze uitkomst is nog opvallender in het licht van een peiling onder zelfstandig ondernemers die ZZP Barometer in 2012 verrichtte. In die peiling kwam de VVD als grootste partij naar voren met 48 zetels, gevolgd door D66 met 37 zetels. De derde partij, PvdA, zou met 14 zetels de top-drie voltooien.<sup>170</sup> Hoewel het (recente) verleden heeft aangetoond dat politieke voorkeuren snel kunnen veranderen, lijkt het er sterk op dat Broodfondsdeelnemers in het algemeen meer links georiënteerd zijn dan andere zelfstandig ondernemers.



### *Inkomen*

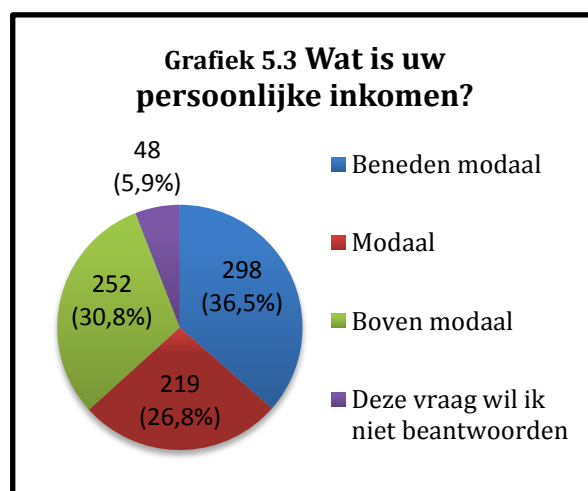
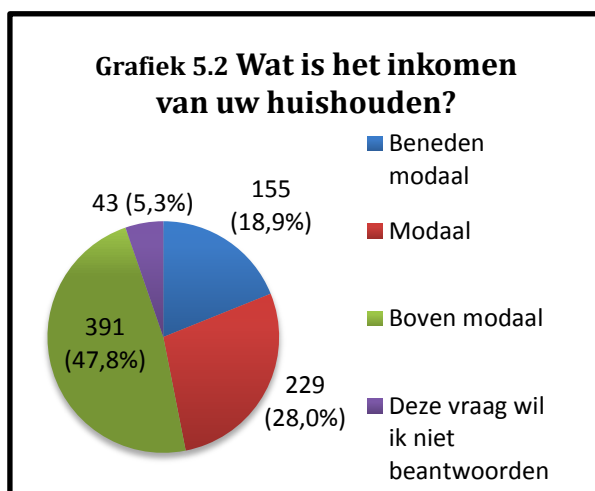
Een laatste typering van Broodfondsdeelnemers betreft hun inkomen. Zoals te zien is in grafiek 5.2 maakt bijna 20% van de leden deel uit van een huishouden met een inkomen dat beneden modaal is (gesteld op bruto €32.500). Voor een deel is dit te verklaren door de gezamenlijke

<sup>170</sup> Zie: 'Peiling ZZP Barometer: VVD en D66 grote winnaars, Rutte premier bij zzp-verkiezingen', (5 september 2012), website: <http://zzpbarometer.nl> Laatst geraadpleegd op 9-5-2014.

inkomsten van het huishouden: 36,5% van de respondenten heeft immers zelf een inkomen dat beneden modaal is. Het inkomen van zelfstandig ondernemers ligt overigens in het algemeen lager dan dat van werknemers (zie tabel 5.7). Op basis van de enquête valt moeilijk precies vast te stellen of Broodfondsen zelfstandigen aantrekken die een relatief hoog of laag inkomen hebben. Het lijkt er echter op dat een aanzienlijk deel van de Broodfondsdeelnemers een lager inkomen heeft dan de gemiddelde zelfstandige. Als we afgaan op het persoonlijke inkomen van de deelnemers heeft 63,3% van de Broodfondsdeelnemers een inkomen dat onder modaal of modaal is. Een groot deel hiervan, 42,3%, heeft echter een inkomen rond de €32.500, wat betekent dat ze niet ver onder het gemiddelde inkomen van zelfstandigen zitten (€35.400). Zoals gezegd is de groep Broodfondsdeelnemers die deel uitmaakt van een huishouden met een inkomen dat beneden modaal is nog kleiner (46,9% van alle respondenten).

**Tabel 5.7: Inkomen zelfstandigen en werknemers<sup>171</sup>**

	Zelfstandigen 2009/2010	Werknemers 2009/2010
<b>Inkomen</b>	€35.400 (uit onderneming)	€39.900 (uit arbeid)



<sup>171</sup> Zie: Moonen, 'Inkomen verklaard?', 20-24.

### 5.3 Verschuiving in achtergrond

Bij het bespreken van een eventuele verschuiving in de achtergrond van Broodfondsleden is het belangrijk om te beseffen dat we niet meer dan een zogenaamde *educated guess* kunnen doen. Om uitspraken zo aannemelijk mogelijk te maken kunnen we naar aanleiding van de enquête op twee manieren een scheiding aanbrengen tussen leden: we kunnen kijken naar de oprichtingsdatum van de groep waar ze lid van zijn en we kunnen kijken in welke fase iemand lid is geworden. Gezien de snelle groei van het aantal groepen na 1 juli 2013 (zie tabel 5.8) zullen we daar de grens trekken om leden met elkaar te vergelijken. Het feit dat Broodfondsen nog maar kort bestaan is in dit geval behulpzaam, aangezien het aantal leden dat zich later heeft aangesloten dan ook lager zal zijn bij nieuwe dan bij oudere groepen (zie tabel 5.9).

**Tabel 5.8 Oprichting nieuwe groepen**

	Aantal nieuwe groepen
Tot 1 juli 2012	8
1 juli 2012 - 1 januari 2013	11
1 januari - 1 juli 2013	16
Na 1 juli 2013	37
<b>Totaal</b>	<b>72</b>

**Tabel 5.9 Verhouding leden later aangesloten - vanaf de oprichting betrokken**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013
Later aangesloten	212 (44,8%)	70 (21,5%)
Vanaf begin	261 (55,2%)	256 (78,5%)
<b>Totaal</b>	<b>473</b>	<b>326</b>

Wat betreft de bedrijfssector hebben we eerder al geconstateerd dat het moeilijk is om harde uitspraken te doen, gezien het feit dat veel deelnemers in verschillende sectoren werkzaam zijn. Bij deelnemers van groepen die na 1 juli 2013 zijn opgericht lijkt het overigens minder vaak voor te komen dat men in verschillende sectoren werkzaam is: met uitzondering van de sector nijverheid en energie zie we in alle sectoren een afname van het aantal leden dat daarin werkzaam is (zie tabel 5.10).

Met betrekking tot het inkomen van de deelnemers lijkt er geen grote verschuiving te hebben plaatsgevonden (zie tabel 5.11). Het grootste verschil betreft een afname van het percentage leden met een boven modaal inkomen, maar dit verschil zou voor een deel verklaard



kunnen worden door de toename in het aantal respondenten die deze vraag niet wilde beantwoorden.

Hoewel het aantal hoogopgeleide Broodfondsdeelnemers dat lid is van een groep die na 1 juli 2013 is opgericht nog steeds ver boven het landelijke gemiddelde ligt, is dit aantal wel procentueel afgenomen ten opzichte van leden van groepen die voor deze datum zijn opgericht. Deze verschuiving valt nauwelijks toe te schrijven aan leden die zich in een later stadium aansluiten (zie tabel 5.12), wat betekent dat deze verschuiving voornamelijk heeft plaatsgevonden bij leden die na 1 juli 2013 betrokken waren bij de oprichting van hun groep.

De spreiding in leeftijd van de deelnemers is nauwelijks verschoven (zie tabel 5.13), maar de actieve betrokkenheid van leden bij vrijwilligerswerk of verenigingsleven buiten hun Broodfonds om wel degelijk (zie tabel 5.14). Leden van groepen die voor 1 juli 2013 zijn opgericht zijn vaker actief op deze terreinen buiten hun Broodfonds om. Dit verschil wordt nog groter wanneer we kijken naar het stadium waarin leden zich bij hun groep hebben aangesloten. Deelnemers die vanaf het begin betrokken waren zijn vaker actief in vrijwilligerswerk of verenigingsleven dan leden die zich later hebben aangesloten. Aangezien laatstgenoemde groep vaker sterker vertegenwoordigd wordt door respondenten van groepen die voor 1 juli 2013 zijn opgericht, lijkt het veilig om te stellen dat er een verschuiving plaatsvindt waarin leden steeds minder vaak actief zijn in vrijwilligerswerk of verenigingsleven. Daarbij moet wel gezegd worden dat ook 'nieuwe' Broodfondsleden nog steeds ruim boven het landelijk gemiddelde zitten.

**Tabel 5.10 Verschuiving in bedrijfssector**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013
<b>Landbouw, bosbouw en visserij</b>	8 (1,7%)	5 (1,5%)
<b>Nijverheid en energie</b>	28 (5,9%)	24 (7,4%)
<b>Commerciële sector</b>	191 (40,4%)	123 (37,7%)
<b>Niet-commercieel</b>	279 (60%)	173 (53,1%)
<b>Totaal</b>	<b>506</b>	<b>326</b>

**Tabel 5.11 Verschuiving in persoonlijk inkomen**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013
<b>Beneden modaal</b>	175 (37,4%)	114 (35,5%)
<b>Modaal</b>	120 (25,6%)	88 (27,4%)
<b>Boven modaal</b>	157 (33,6%)	89 (27,7%)
<b>Deze vraag wil ik niet beantwoorden</b>	16 (3,4%)	30 (9,3%)
<b>Totaal</b>	<b>468</b>	<b>321</b>

**Tabel 5.12 Verschuiving in opleidingsachtergrond**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013	Vanaf begin	Later aangesloten
<b>Lager beroepsonderwijs</b>	1 (0,2%)	7 (2,2%)	6 (1,1%)	1 (0,4%)
<b>Middelbaar beroepsonderwijs</b>	37 (8,1%)	51 (16%)	58 (11,1%)	34 (12,6%)
<b>Hoger beroepsonderwijs</b>	419 (92,3%)	261 (81,8%)	460 (87,8%)	236 (87%)
<b>Totaal</b>	<b>457</b>	<b>319</b>	<b>524</b>	<b>271</b>

**Tabel 5.13 Verschuiving in leeftijd**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013
<b>0-40</b>	97 (20,7%)	64 (20,4%)
<b>41-50</b>	185 (39,5%)	122 (38,9%)
<b>51-60</b>	167 (35,7%)	116 (36,9%)
<b>61+</b>	19 (4,1%)	12 (3,8%)
<b>Totaal</b>	<b>468</b>	<b>314</b>

**Tabel 5.14 Verschuiving in actief in vrijwilligerswerk/verenigingsleven**

	Voor 1-7-2013	Na 1-7-2013	Vanaf begin	Later aangesloten
<b>Wel actief</b>	354 (77,1%)	226 (72,9%)	405 (78,2%)	187 (69,3%)
<b>Niet actief</b>	105 (22,9%)	84 (27,1%)	113 (21,8%)	83 (30,7%)
<b>Totaal</b>	<b>459</b>	<b>310</b>	<b>518</b>	<b>270</b>

## 5.4 Drijfveren en betrokkenheid

### Motivatie

In de enquête zijn verschillende vragen gesteld met betrekking tot de motieven die mensen kunnen hebben om lid te worden van een Broodfondsgroep. Allereerst is er direct gevraagd naar de motivaties die een rol speelden voor de huidige deelnemers om lid te worden. Respondenten werden gevraagd verschillende motivaties een waardering te geven variërend van 1 (bijkomend voordeel) tot 3 (doorslaggevend). Motieven die geen rol speelden vertegenwoordigen ook geen waarde. Op deze manier kan niet alleen achterhaald worden welke motivaties meegewogen worden in het besluit om lid te worden, maar ook hoe zwaar elk van deze motieven mee heeft geteld.

Wanneer we naar de algemene uitkomsten op deze vraag kijken, zien we dat solidariteit en financieel voordeel de twee meest genoemde en zwaarst meewegende motieven zijn (zie tabel 5.15). Ook de motieven om iets voor anderen te kunnen betekenen in moeilijke tijden en deel uit te maken van een nieuwe ontwikkeling worden vaak genoemd en relatief hoog gewaardeerd. Andere motieven worden eventueel als bijkomend voordeel gezien, maar vooral vaak als niet van toepassing beschouwd. Wanneer we enkel kijken naar de gemiddelde waardering kunnen we concluderen dat financieel voordeel en solidariteit (zeker in combinatie met de mogelijkheid om iets voor anderen te kunnen betekenen) van doorslaggevend belang zijn in de afweging om lid te worden van een Broodfondsgroep.

**Tabel 5.15 Wat was uw motivatie om deel te nemen aan uw Broodfonds?**

	0	1	2	3	Gemiddelde waardering
<b>Mooie toevoeging CV</b>	552	239	23	11	0,39
<b>Nuttige besteding vrije tijd</b>	550	242	21	12	0,39
<b>Deel van een groep uitmaken</b>	423	216	132	54	0,78
<b>Mensen leren kennen</b>	377	267	140	41	0,81
<b>Inspraak krijgen</b>	375	168	166	116	1,03
<b>Iets voor anderen betekenen</b>	212	163	260	190	1,52
<b>Nieuwe ontwikkeling</b>	171	197	215	242	1,64
<b>Solidariteit</b>	156	114	229	326	1,88
<b>Financieel voordeel</b>	154	123	158	390	1,95
					<b>Beantwoorde vraag: 825</b>

Een vervolgvraag die meegenomen moet worden had betrekking op een eventuele verschuiving in motivatie van leden. Van alle respondenten waren er 56 (7%) die aangaven dat er inderdaad

een verschuiving in hun motivatie had plaatsgevonden. Veel van de gegeven antwoorden vormden een uitbreiding of toelichting op de vorige vraag, 17 respondenten benoemden een daadwerkelijke verschuiving. Met name het motief om deel uit te maken van een groep werd nu vaker naar voren geschoven (10 keer); anderen gaven aan dat solidariteit (2), de mogelijkheid om iets te kunnen betekenen voor anderen (2), het leren kennen van nieuwe mensen (2) en financieel voordeel (1) een grotere rol waren gaan spelen. De meeste verschuivingen lijken hiermee het gevolg te zijn van het hebben leren kennen en waarderen van de huidige groep en haar deelnemers.

### *Beloning*

Vervolgens is ook nog de vraag gesteld wat volgens de deelnemers de beloning vormt voor deelname aan het Broodfonds. De antwoordmogelijkheden konden dit keer gewaardeerd worden met een cijfer variërend van 1 (niet van toepassing) tot 5 (heel erg belangrijk). De beloning komt grotendeels overeen met de genoemde motivaties; ook hier scoren financieel voordeel, het bijdragen aan een betere samenleving en het helpen van andere leden hoog (zie tabel 5.16). Ook zien we hier de verschuiving terug die plaats vindt bij deelnemers: versterking van het gemeenschapsgevoel wordt relatief vaak genoemd en hoog gewaardeerd als beloning. Waar dit voor sommigen reden is om de motivatie inmiddels bij te stellen, wordt het door 721 respondenten (88%) benoemd als een beloning met een gemiddelde waardering van 3,19.

**Tabel 5.16 Wat is in uw ogen de beloning voor deelname aan uw Broodfonds?**

	1	2	3	4	5	Gemiddelde waardering
<b>Waardering van uzelf / uw familie</b>	492	132	109	64	24	1,78
<b>Waardering van andere deelnemers</b>	355	206	162	77	21	2,03
<b>Bijdragen aan de toekomst van uw kinderen</b>	417	134	144	81	45	2,03
<b>Gehoord worden/inspraak hebben</b>	286	192	183	105	55	2,33
<b>Goederen/diensten tegen relatief lage kosten</b>	307	141	152	120	101	2,47
<b>Uitbreiding netwerk</b>	185	219	228	148	41	2,56
<b>Bijdragen aan de leefbaarheid directe omgeving</b>	246	140	199	169	67	2,60

<b>Bijdragen aan continuïteit van bedrijven medeleden</b>	151	123	223	220	104	3,00
<b>Financiële zorg bij anderen wegnemen</b>	127	124	254	202	114	3,06
<b>Versterking gemeenschapsgevoel</b>	100	135	215	252	119	3,19
<b>Andere leden van uw Broodfonds helpen</b>	96	132	226	243	124	3,20
<b>Bijdragen aan een betere samenleving</b>	106	108	168	243	196	3,38
<b>Financieel voordeel</b>	104	88	146	235	248	3,53
<b>Beantwoorde vraag: 821</b>						

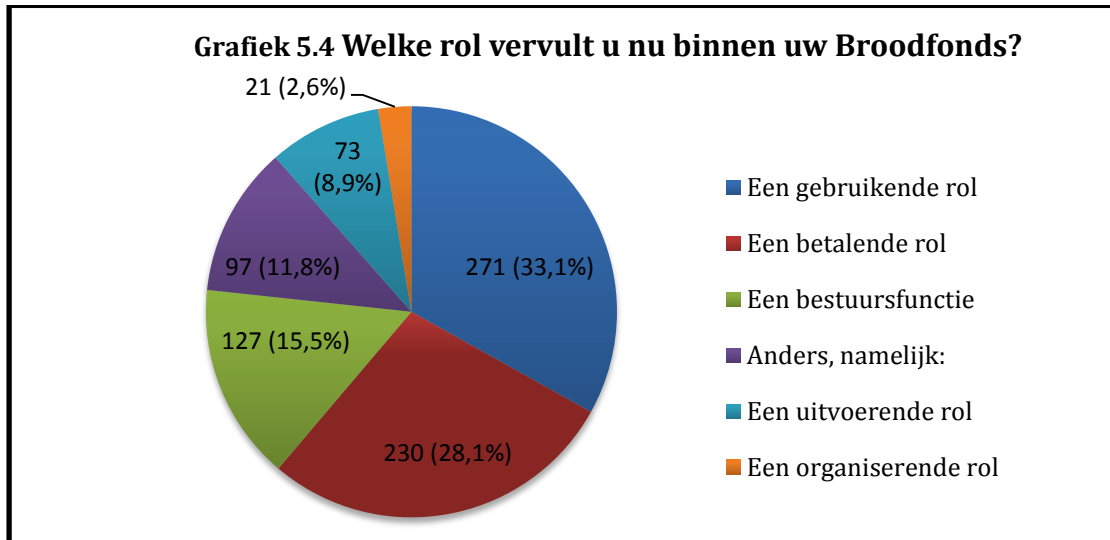
### *Betrokkenheid*

Hoewel betrokkenheid moeilijk te meten is, zijn er enkele indicatoren die aan kunnen geven hoe betrokken individuele leden zijn op hun Broodfondsgroep. De hoeveelheid tijd die men steekt in het Broodfonds is nauwelijks relevant, aangezien 689 respondenten (83,4%) aangeven dat ze minder dan een halve dag per maand aan de Broodfondsgroep besteden. Van de 137 deelnemers die aangaven meer dan een halve dag per maand aan het Broodfonds te besteden, zijn 100 mensen actief als bestuurslid in hun Broodfondsgroep. Deze beperkte tijdsinvestering heeft alles te maken met het concept van het Broodfonds: bijeenkomsten worden aangemoedigd en een jaarlijkse algemene ledenvergadering is verplicht, maar de groep is in eerste instantie niet opgezet om elkaar maandelijks of vaker te zien.

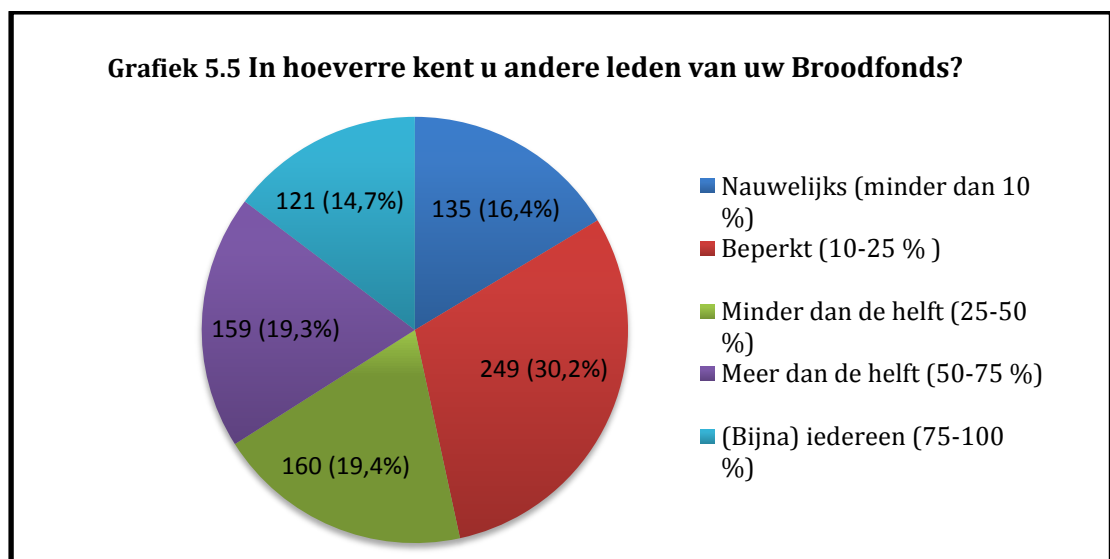
Indicatoren die wellicht wel wat kunnen zeggen over de betrokkenheid van deelnemers zijn de rol die deelnemers zichzelf toeschrijven binnen de groep, de hoeveelheid leden die elk individu (bij naam) kent en de kennis die men heeft van het reglement en het proces van besluitvorming binnen de groep.

De verschillende rollen die leden kunnen aannemen binnen hun Broodfondsgroep bestaan uit het bekleden van een bestuursfunctie, het organiseren van activiteiten (organiserende rol), het ondersteunen en uitvoeren van losse taken (uitvoerende rol), het aanwezig zijn bij activiteiten (gebruikende rol) en het voldoen aan de voorwaarden van lidmaatschap zonder actief deel te nemen aan activiteiten (betalende rol). In grafiek 5.4 is goed te zien dat het grootste deel van de leden (61,2%) zichzelf een rol toeschrijft die zich beperkt tot het voldoen aan de voorwaarden en het wel (33,1%) of niet (28,1%) bezoeken van de bijeenkomsten. Van de 97 mensen die aangaven een andere rol te bekleden, zijn er 73 die een

beschrijving geven die (grotendeels) overeenkomt met ofwel een gebruikende ofwel een betalende rol. Als we deze gegevens samenvoegen, schrijft 29,9% van de leden zichzelf een actieve en uitvoerende rol toe (bestuurlijk, organiserend of uitvoerend).



Een volgende indicator van betrokkenheid is de hoeveelheid leden die een individuele deelnemer bij naam kent. Elke Broodfondsgroep bestaat uit minimaal 20 en maximaal 50 deelnemers; hoeveel van deze leden kennen de deelnemers? In antwoord op deze vraag blijkt dat 66% van de leden minder dan de helft van de andere deelnemers bij naam kent (zie grafiek 5.5).



Opvallend is hierbij het verschillen tussen 'oudere' Broodfondsgroepen en 'jongere Broodfondsgroepen' (zie tabel 5.17). In groepen die voor 1 juli 2012 zijn opgericht zijn duidelijk meer leden die meer dan de helft van de deelnemers kennen dan in groepen die na 1 juli 2013 zijn opgericht.

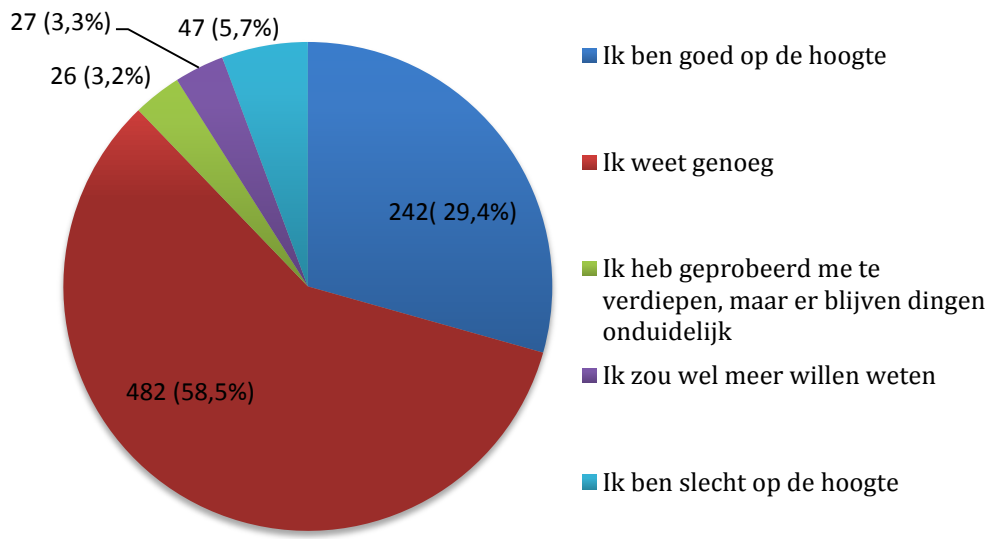
**Tabel 5.17 Lengte bestaan groep en kennis andere leden**

Oprichtingsdatum Broodfondsgroep	Meer dan de helft bij naam	Totaal aantal deelnemers	Percentage
Voor 1-7-2012	53	127	41,7%
Tussen 1-7-2012 en 1-1-2013	55	157	35,0%
Tussen 1-1-2013 en 1-7-2013	69	189	36,5%
Na 1-7-2013	96	326	29,4%
<b>Totaal</b>	<b>273</b>	<b>799</b>	<b>34,2%</b>

De vraag roept zich hierbij natuurlijk op waar dit verschil door te verklaren valt. Allereerst is de oprichtingsdatum van de groep zelf een logische verklaring: hoe langer de groep bestaat, hoe meer tijd er is geweest om andere leden bij naam te leren kennen. Het verschil tussen de oudste twee groepen lijkt bovendien deels te verklaren door het hogere percentage leden dat zich later heeft aangesloten bij groepen die in de tweede helft van 2012 zijn opgericht. Van de 157 respondenten die lid zijn van een Broodfondsgroep uit deze categorie, heeft 49% zich in een later stadium aangesloten. Bij groepen die voor 1 juli 2012 zijn opgericht ligt dit percentage op 43% (55 van de 127 respondenten). Het feit dat slechts 15,2% van alle respondenten die zich later hebben aangesloten aangegeven heeft meer dan de helft van de deelnemers te kennen, lijkt bovenstaande redenering te onderschrijven.

De derde en laatste indicator om betrokkenheid te meten is de kennis die leden zeggen te hebben van het reglement en het proces om tot besluitvorming te komen. Het overgrote deel van de deelnemers (87,9%) geeft aan voldoende of goed op de hoogte zijn (zie grafiek 5.6). Van de overige 100 respondenten heeft 63% zich later aangesloten bij een bestaande Broodfondsgroep aangesloten, waarmee gelijk een belangrijke verklaring lijkt te zijn gevonden. Het verschilt per Broodfonds hoe nieuwe leden geïntroduceerd worden. Bij de oprichting van nieuwe groepen is het gebruikelijk dat er één of twee avonden zijn waarop een van den BroodfondsMakers langs komt om uitleg te geven van het concept en een deel van het proces van opstarten te begeleiden. Leden die zich later aansluiten hebben deze avonden niet meegemaakt en zijn voor hun informatievoorziening afhankelijker van hun eigen zoektocht en de overdracht die vanuit de bestaande groep plaatsvindt.

**Grafiek 5.6 Hoeveel kennis denkt u te hebben?**





## Bijlage 2: Interviews

Voor aanvang van dit onderzoek heb ik een interview gehouden met BroodfondsMaker André Jonkers. Dit interview was er op gericht om te achterhalen hoe en waarom het concept van het Broodfonds is ontwikkeld en naar buiten is gebracht, maar ook wat de huidige stand van zaken is en wat de verwachtingen voor de toekomst zijn. Deze driedeling in oorspronkelijke motivatie, huidige situatie en toekomstverwachtingen is ook aangehouden bij de interviews van acht verschillende deelnemers. Deze interviews hadden als doel een verdieping aan te brengen op de uitkomsten van de enquête; de respondenten zijn op basis van verschillende kenmerken geselecteerd (zie tabel 6.1).

**Tabel 6.1** Overzicht interviews

	<b>Datum Interview</b>	<b>Broodfonds</b>	<b>Plaats</b>	<b>Oprichtingsdatum groep</b>	<b>Geslacht</b>	<b>Aangesloten</b>	<b>Rol binnen Broodfonds</b>
<b>#1</b>	27-3-2014	Broodje Brumbeek	Brummen	Voor 1-7-2013	Man	Vanaf oprichting	Gebruikende rol
<b>#2</b>	2-4-2014	Broodje Brumbeek	Brummen	Voor 1-7-2013	Man	Initiatiefnemer	Bestuursfunctie
<b>#3</b>	4-4-2014	Broodje Brumbeek	Brummen	Voor 1-7-2013	Vrouw	Initiatiefnemer	Gebruikende rol
<b>#4</b>	14-4-2014	Tollentijn	Utrecht	Voor 1-7-2012	Vrouw	Later aangesloten	Uitvoerende rol
<b>#5</b>	24-4-2014	Tollentijn	Utrecht	Voor 1-7-2012	Vrouw	Later aangesloten	Betalende rol
<b>#6</b>	23-4-2014	Knipfonds	Zwolle	Voor 1-7-2013	Vrouw	Vanaf oprichting	Organiserende rol
<b>#7</b>	29-4-2014	Casino	Amsterdam	Voor 1-7-2012	Man	Later aangesloten	Betalende rol
<b>#8</b>	29-4-2014	De Werkplaats	Den Haag	Na 1-7-2013	Man	Later aangesloten	Gebruikende rol

## 6.1 Interview André Jonkers, Utrecht 11-2-2014

### Inleiding/achtergrond

#### 1. Kan je kort iets vertellen over je werkervaring voor de opstart van de BroodfondsMakers?

Ik ben eind jaren negentig gaan werken bij De Verandering (VOF), een collectief adviesbureau waar we groepen burgers ondersteunen die maatschappelijke meerwaarde creëren. Dergelijke samenwerkingsverbanden heb ik geadviseerd. Wat ik ook veel heb gedaan is kraakpanden helpen legaliseren. Ik fungeerde dan als intermediair tussen overheid en krakers, daar heb ik zelf ook mee te maken gehad dus ik ken beide talen, dan kan je ook een brug leggen. Wat we verder hebben gedaan is groepen burgers begeleiden die bijvoorbeeld meer zeggenschap in de buurt wilden, maar dan ook verantwoordelijkheid gingen dragen. Meepraten is mooi, verantwoordelijkheid is nog beter; anders kan je dingen afschuiven op anderen. Daar heb ik ook modellen voor ontwikkeld hoe je bijvoorbeeld een deel van het budget van een gemeente of een coöperatie aan buurtbewoners kan geven op voorwaarde dat ze zelf plannen gaan opstellen en uitvoeren. Dat is wel op voorwaarde dat ze geen enkele groep mogen uitsluiten. Hoe kun je meer stimuleren dat mensen meer betrokken zijn, ook op de rest van de buurt? We deden dit op aanvraag van woningcoöperaties. We hebben ook onderzoek gedaan vanuit de Europese Unie naar de *social enterprise*, hoe je als onderneming maatschappelijke meerwaarde zichtbaar kan maken. We hebben studies gedaan in een vijftal Europese landen hoe dat georganiseerd wordt. Mijn achtergrond bestond dus uit het doen van onderzoek naar waar mensen kunnen samenwerken. Kunnen ze dat ook op een goede manier doen, krijgen ze daar de middelen voor? Het gaat dan niet alleen om samenwerking om zoveel mogelijk geld te verdienen, het gaat ook om andere maatschappelijke waarden.

#### 2. Hoe zijn jullie met elkaar in contact gekomen?

De Verandering is lid van de vereniging Solidair, een samenwerkingsverband dat ontstaan is in de jaren zestig. De vereniging is langzaam uitgegroeid tot een samenwerkingsverband van non-profit organisaties en bedrijven die samen op zoek gaan naar alternatieven voor het huidige economische systeem. Niet met het idee om overal tegenaan schoppen omdat het slecht is, maar juist om te gaan kijken hoe je kan laten zien dat dingen ook anders kunnen. Je hoeft je niet altijd neer te leggen bij wat normaal is. We zijn bijvoorbeeld al begonnen met micro-krediet voordat het echt bekend werd in Nederland. Ook regelen we opvang van mensen die een tijd in een psychiatrische opvang hebben gezeten en daarna weer hun plek in de samenleving moeten vinden. We hebben een pand waar vrouwen opgevangen worden die geen papieren hebben maar niet uitgezet kunnen worden en die een tijd kunnen nadenken wat ze nu gaan doen. Op deze manieren proberen we mensen te ondersteunen die het zelf lastig kunnen. Door

samenwerking in plaats van concurrentie willen we laten zien hoe dingen anders kunnen. Concurrentie is op zich niet verkeerd, maar je hoeft elkaar niet dood te concurreren; je kan ook kijken hoe je elkaar aan kan vullen. Het gaat ook niet om winstmaximalisatie; ergens is het genoeg. Als je genoeg omzet of winst draait kun je de rest gebruiken om anderen te ondersteunen. Wat jij teveel hebt kun je gebruiken om anderen te helpen of dingen mogelijk te maken.

Biba Schoenmaker is ook lid van de vereniging, en zo zijn er nog meer mensen die daar actief zijn.

**3. Waar komt het idee van een Broodfondsgroep vandaan? Wat was jullie motivatie om een dergelijke groep op te zetten en hoe hebben jullie dat praktisch uitgewerkt?**

In dat samenwerkingsverband is ook het idee van het Broodfonds ontstaan. Veel zelfstandig ondernemers waren onverzekerd en er gebeurde wel eens wat. Bijvoorbeeld iemand die een klusbedrijf had en haar vingers in de machine kreeg. Toen we keken hoe we haar konden ondersteunen, hebben we geld bij elkaar gebracht en van daaruit is het idee gekomen dat we dit ook structureler konden gaan doen. Daar is het eerste Broodfonds inmiddels acht jaar geleden begonnen. Het idee was om als groep elkaar te ondersteunen. Het ging ook toen al alleen om arbeidsongeschiktheid. Het idee om bijvoorbeeld een pensioen op te bouwen was meer voor de lange termijn. Eerst maar eens arbeidsongeschiktheid, van daaruit kunnen we dan gaan kijken wat nog meer mogelijk is.

**4. Instituties voor collectieve actie worden door Tine De Moor omschreven als initiatieven van onderop georganiseerd om bepaalde noden concreet aan te pakken met de ambitie om dit langdurig te doen. Samenwerking, zelfregulering en zelfbeheer zijn daarbij belangrijke gemeenschappelijke factoren. Broodfondsen worden regelmatig als voorbeelden van dergelijke instituties aangehaald. Hebben jullie het Broodfonds bewust als een burgercollectief opgezet?**

Ook binnen Solidair zijn we altijd bezig geweest om de zeggenschap altijd bij de opzetters te leggen. Ook ons idee van directe democratie is dat je dat niet weg moet halen bij de mensen, maar dat je die zeggenschap bij de deelnemers moet laten. Dat is wel makkelijker gezegd dan gedaan, want samenwerken is ontzettend lastig. Het was de uitdaging om te kijken hoe je dat het beste doet. Hoe gaat dat dan, dat samenwerken? Uitgangspunt was altijd om te kijken hoe je zo optimaal mogelijk kan samenwerken, zodat het zelfbeheer blijft, betrokkenheid blijft en mensen niet achterover gaan leunen en denken dat het bestuur het wel doet. Dat is ook de grote uitdaging van alle burgerinitiatieven, dat ze niet verworden tot instituties waar het bestuur het

beleid bepaalt en de deelnemers steeds verder afstand krijgen omdat er bij het bestuur steeds verregaande professionalisering is waardoor mensen niet meer mee kunnen praten. Energiecoöperaties krijgen ook te maken met enorm ingewikkelde regels waar maar een paar mensen echt genoeg kennis hebben; daar zitten wel valkuilen.

We proberen het zo eenvoudig en transparant mogelijk te houden om de betrokkenheid vast te houden. We krijgen regelmatig de vraag: kunnen we niet ook dit gaan doen en kunnen we ook niet dat gezamenlijk doen. Dat kan allemaal wel, maar dat betekent ook dat je steeds meer moet gaan regelen en dat het steeds complexer gaat worden. Je krijgt steeds meer afspraken waardoor het onoverzichtelijker wordt. Richt je eerst op de arbeidsongeschiktheid, zorg dat dat goed geregeld wordt. Voor andere zaken kan je misschien weer een nieuw samenwerkingsverband beginnen. We zeggen ook altijd tegen groepen dat ze vooral niet teveel regels vast moeten gaan leggen. Je kan van alle *worst case scenario's* uitgaan en die gaan uitwerken in regels, maar dat is niet nodig. Je moet ook vertrouwen op het collectief en de kennis en ervaring die aanwezig is. En mocht zich ergens iets voordoen wat niet in de regels staat dan kan je het er gezamenlijk over hebben. Je hoeft niet alles vast te leggen, want daarmee ga je het weer bureaucratiseren terwijl dat eigenlijk niet nodig is. Het gaat dan over uitzonderingen op uitzonderingen. Dat doen verzekeraars omdat ze risico's willen vermijden. Maar je bent allemaal zelfstandig ondernemer, dus je weet dat je als ondernemer risico's neemt. Dat kan hier ook, we zijn verstandige mensen en je kan over dingen gewoon praten als je het op tijd signaleert.

### **Betekent dat ook dat het concept alleen toepasbaar is voor zelfstandig ondernemers?**

Niet per se, maar het vergt wel wat van de mensen. Je moet samenwerken en daar moet je echt open voor staan en daar moet je energie in steken. Ik denk dat er bij burgerinitiatieven best wel wat van mensen wordt gevraagd en daarom zal het in heel veel gevallen uiteindelijk niet lukken, want het vergt commitment en je moet blijven nadenken over ontwikkelingen. In het begin is alles nieuw en leuk, maar als het lastiger wordt haken mensen af, dat moet je zien te voorkomen.

### **Als de overheid zelfstandig ondernemers gaat verplichten zich te verzekeren vormt het Broodfonds wellicht een leuk alternatief voor velen. Is deze verplichting niet ook een gevaar voor Broodfondsgroepen als het op motivatie aankomt?**

Dat zou inderdaad een gevaar kunnen zijn. Dat je dan mensen dwingt een bepaalde keuze te maken en dat is dan niet een vrije keuze. Nu kan je die vraag ook stellen, de verzekering is nodig. Is de motivatie alleen financieel bepaald? Op welke schaal is dat? Ik vrees dat dit gaat verschuiven als je mensen gaat verplichten zich te verzekeren. Dan kijken ze wat het goedkoopst is. Nu denk ik dat de meesten ook het sociale aspect meetellen, dan wordt dat misschien minder.

Dan moeten we kritischer zijn over de mensen die we toelaten. Ik kan me voorstellen dat er andere bedrijven gaan inspringen die dat weer gaan regelen. Ze mogen dan geen Broodfonds heten, maar het kan vergelijkbaar zijn waarin dan een stichting alles gaat regelen. Uitvoerende taken worden dan uitbesteed aan bedrijven; mensen willen dan niet actief zijn, niet in een bestuur. Dan krijg je dat je toch moet gaan controleren, dat er toch een doktersverklaring moet komen en dan schuif je toch weer richting de verzekeringsmaatschappijen. De sociale component kan dan toch verloren gaan, dan worden groepen weer geïnstitutionaliseerd en vervalt het sociale controlemechanisme. Mensen willen niet meer investeren en dus komen er andere controles.

**5. Waarom hebben jullie ervoor gekozen om het concept van de Broodfondsgroepen naar buiten te brengen? Wat was jullie verwachting? Hebben jullie een specifieke doelgroep die jullie willen bereiken?**

De Telegraaf had van onze groep vernomen en had een paar mensen geïnterviewd. Daar kwamen allemaal reacties vanuit het land op. Mensen vonden het interessant en vroegen of ze niet ook mee konden doen. Dat kon niet; je moest lid van het netwerk zijn. Er kwam wel meer belangstelling, dus toen vroegen wij ons af: waarom ook niet? Het was een goed idee dat werkte zoals we hadden bedacht. Toen zijn Haiko, Biba en ik met elkaar gaan zitten om te kijken of we dit niet ook anderen aan konden bieden. Het was een oplossing voor het probleem dat inkomen weg kan vallen door arbeidsongeschiktheid terwijl reguliere verzekeringen te duur of niet transparant zijn. In eerste instantie zijn Biba en Haiko in april 2010 gaan nadenken, ik ben daar iets later bijgekomen. In oktober zijn we plannen gaan uitwerken door middel van een bedrijfsplan. Eind 2010 zijn we met de eerste groep gestart om te kijken of we iets op konden zetten, maar dat ging allemaal niet zo snel. We dachten toen ook wel: gaat het lukken om mensen te laten zien dat het ook allemaal kan? In maart 2011 zijn we met een persbericht via ANP naar buiten getreden, dat werd behoorlijk opgepikt. In eerste instantie door het Parool, daarna door de Volkskrant met Pieter Hilhorst die er allemaal dingen over is gaan schrijven en twitteren. En toen is het echt gaan rollen met allemaal kranten, radio, tv. In juli 2011 was het eerste nieuwe Broodfonds hier in Utrecht gestart, Tollentijn. Januari 2012 ging Wikistad, de groep van Jos van der Lans en Pieter Hilhorst van start in Amsterdam en daarna is het gewoon heel hard gegaan. 1 Januari 2013 zaten we op 22 groepen, nu zitten we op 72 en in maart komen er drie bij en april een stuk of acht. We zijn nu met Broodfonds nummer negentig bezig. Dus we halen dit jaar de honderd wel.

### **Zijn er nog veranderingen opgetreden in het concept vanaf het moment dat jullie het Broodfonds naar buiten wilden brengen?**

Het huidige concept komt ook door de Belastingdienst. In eerste instantie wilden we alle mensen hun maandelijkse bijdrage op één rekening laten overmaken, dat konden we dan oormerken. Als iemand ziek is krijgt hij dan vanuit de gezamenlijke rekening een bedrag overgemaakt. Toen zei de Belastingdienst dat al dat geld, ookal is het geormerkt, van één rekening wordt verstuurd en de ontvanger krijgt het van één partij, dus dan ben je snel over de belastingvrije gift heen. Dus toen bedachten we dat we verschillende rekeningen nodig hadden. Daar is toen het idee ontstaan dat iedereen een eigen rekening krijgt waar schenkingen van worden gedaan. Daar moesten we toen weer van alles voor gaan regelen dat dat wel centraal geregeld kon worden, dat niet iedereen zelf geld moet overmaken of dat Haiko op al die rekeningen moet inloggen.

Dat bleek een hele goede zet, omdat de schenkingen veel persoonlijker zijn. Een zieke ziet nu elke maand 30-40 namen langskomen met een bedrag daarachter op internetbankieren. Het is nu te zien wie de zieke ondersteunen.

### **Wat was jullie verwachting toen jullie het Broodfonds naar buiten brachten?**

Volgens ons bedrijfsplan: tien Broodfondsen in drie jaar tijd. We hadden alle drie het idee 'dit gaan we er bij doen'. Dat veranderde heel snel, eind 2011 werd al duidelijk dat er erg veel vraag naar was. In 2012 hebben we alle drie besloten om op te houden met onze eerdere bedrijven en ons te richten op het Broodfonds.

### **Is groei een doel?**

Nee, maar de vraag is gewoon heel groot. We zien het enthousiasme van de mensen, dat maakt het leuk om er mee bezig te gaan. Hoe kunnen we zorgen dat die mensen een Broodfonds kunnen starten? Nu het goed loopt wil je het ook in stand houden, dus kijk je ook naar plekken in Nederland waar nog niet zoveel groepen zitten. Daar kan je dan bijvoorbeeld informatieavonden houden.

Mensen moeten zich in eerste instantie bewust zijn van wat er gaat gebeuren als ze arbeidsongeschikt worden. Hebben ze een probleem? Hoe ga ik dat oplossen? Kan ik dat zelf, of via mijn partner? Heb ik dat niet, dan moet ik misschien iets anders gaan regelen. Het Broodfonds is dan een van de dingen die je kan gebruiken. Het moet een keuze van de mensen zelf zijn. Het wordt niet voor je geregeld, het vergt wel wat van je. Je moet het niet erg vinden dat anderen weten dat je ziek bent, en je moet van anderen willen weten dat ze ziek zijn zodat je ze kan ondersteunen. Je moet geld durven te vragen van anderen, dat blijkt in de praktijk best lastig; vooral voor de eerste mensen die ziek worden in een Broodfonds.

## **Zijn er op dit moment eigenlijk vergelijkbare initiatieven in Nederland?**

Ik ben ze nog niet tegengekomen. Je ziet wel dat mensen nadenken over alternatieven naar aanleiding van het Broodfonds, ook in andere sectoren. Je ziet nu ook veel mensen in de zorg of andere gebieden die gedwongen ontslagen zijn en voor zichzelf beginnen. Zij willen niet echt zelfstandig ondernemers zijn; het werk is wel leuk maar de acquisitie en administratie doen ze liever niet. Er ontstaan nieuwe vakorganisaties die deze taken overnemen en zo krijg je nieuwe vormen tussen werknemers en zelfstandig zijn. Het is grappig dat zowel vakbewegingen als werkgeversorganisatie daar moeilijk mee om kunnen gaan, het gewoon nog niet begrijpen. Er wordt heel erg vanuit één idee gekeken dat de overheid alles moet regelen, terwijl je ook mensen kan stimuleren om het zelf te regelen.

Een sociaal vangnet is niet erg, maar het is de vraag voor wie dat nodig is. Er is een groep die altijd opgevangen moet worden door de maatschappij. Maar dat kan je op verschillende manieren regelen. Niet iedereen kan het zelf opzetten, dus dan is een vangnet van de overheid nodig. Maar je moet niet te snel denken dat de overheid het maar moet regelen. De overheid is er voor mensen die anders buiten de boot vallen, als maatschappij ben je ook verplicht om voor die groep te zorgen. Je moet een goede balans hebben tussen marktwerking en de overheid. In het verleden is de marktwerking ook wel doorgeschoten, daardoor vielen er mensen buiten de boot. Aan de andere kant zag je toen ook dat mensen dachten de staat regelt het niet meer, de markt regelt het niet dus dan ga ik het zelf maar regelen. Er moet een samenspel zijn tussen markt, overheid en civil society. Daar moet je kijken naar wie pakt wat op. De overheid moet toezicht houden dat er niemand buiten valt, ook de civil society kan mensen buitensluiten. Deze balans kan wel verschuiven, soms doet de markt meer en soms de overheid.

## **Onderzoek**

### **6. Waarom hebben jullie besloten mee te werken aan het onderzoek naar hedendaagse en historische voorbeelden van burgercollectieven?**

Eigenlijk omdat Tine De Moor zo aandrong.. We hebben vaker meegedaan aan allerlei onderzoeken, ook door studenten, maar daar waren we nooit zo tevreden over. Dit vonden we wel interessant, Tine was altijd al geïnteresseerd in de Broodfondsen. Zeker omdat het dit jaar over de motivatie van deelnemers gaat, daar kunnen we wel wat mee.

### **7. Jullie hebben ook een eigen onderzoeksvraag opgesteld, gericht op de achtergrond van jullie leden en de eventuele samenhang met hun motivaties en betrokkenheid op de groep. Wat hopen jullie dat dit onderzoek zal toevoegen? Hebben jullie bepaalde verwachtingen van de uitkomsten?**

We zouden graag willen weten of er een verschuiving in motivatie is. Is die er, dan moeten wij daar rekening mee houden in de presentatie en begeleiding. Misschien moeten we dan de besturen extra gaan begeleiden. Nu is het nog een vaag gevoel dat er een verschuiving plaatsvindt, maar dat weten we niet zeker. Misschien is het wel een vooroordeel van ons, dat mensen die minder gewend zijn samen te werken ook minder succesvol zijn in de Broodfondsen.

**8. Is het voor jullie problematisch als blijkt dat veel leden overwegend financiële motieven hebben en/of weinig betrokkenheid op hun groep hebben? Zijn bepaalde motivaties beter dan anderen?**

Dat kan uiteindelijk problematisch zijn. Als financiën de enige redenen vormen dan denk ik dat mensen achterover gaan leunen en willen dat het voor ze geregeld wordt. Mensen komen dan niet meer naar bijeenkomsten, de groepen verliezen dan hun speciale karakter. Mensen kennen elkaar dan niet of minder en dat levert wantrouwen op. Mensen die ook een netwerk op willen bouwen die beseffen denk ik meer dat ze moeten samenwerken. Zij zullen meer moeite doen voor de groep.

### **Toekomst Broodfonds**

**9. Wat zijn jullie verwachtingen voor de verspreiding en continuering van het Broodfondsconcept? Is het voor jullie bespreekbaar om de vergoeding en/of doelgroep uit te breiden (pensioen, werkloosheid, mensen in loondienst)?**

Dat is wel bespreekbaar, je kan geld dat je niet stort apart zetten. Maar de groep is daarvoor eigenlijk te klein. Je hebt ook spreiding in leeftijd binnen de groep zitten. Broodfondsen zijn daarvoor te klein, je moet ook op langere termijn zekerheid bieden. Dan zou je met alle Broodfondsgroepen samen iets regelen. Dat zou wel bespreekbaar zijn als daar vraag naar komt.

Op dit moment zijn we daar nog niet mee bezig. Dat brengt extra problemen, ik wacht nu eerst liever het voorstel van *PZO, ZZP-Nederland en FNV zelfstandigen*. Die komen binnenkort met een pensioenverhaal voor zelfstandigen. Je kan dan per jaar bekijken hoeveel je inlegt als zelfstandige. Dat pensioenfonds moet flexibel zijn, is door en voor ondernemers en je hoeft dan niet je spaargeld aan te tasten als je failliet gaat of in de bijstand moet. Op dit moment moet je dan eerst je spaargeld opmaken, voor werknemers geldt dat niet; die bouwen hun pensioenfonds gewoon op. Het geld kan ook gebruikt worden voor langdurige arbeidsongeschiktheid, dan zou het een aanvulling kunnen zijn op het Broodfonds. Een dezer maanden zou er meer informatie over dit initiatief komen. Zelf vind ik dat ze ook verder moet kijken. Dit gaat alleen over geld, terwijl je uiteindelijk wil kijken hoe je mensen het grootste deel van hun leven dingen wilt kunnen laten doen die ze graag willen doen. Dat kan door betaalde arbeid, maar ook door vrijwillige arbeid. Het gaat er om mensen een invulling aan hun leven te



geven waar ze zo blij mogelijk van worden. Dat moet zo min mogelijk beperkt worden door geldzorgen, maar je kan ook een zorgruilsysteem bieden en noem maar op. Dat soort zaken kan je ook combineren. Zelfstandigen doen vaak weinig aan scholing, een deel van het spaargeld zou ook ingezet kunnen worden voor scholing en omscholing. Als je werk hebt waarvan je denkt dat je de 65 niet gaat halen, dan kan je omscholing krijgen waardoor je werk kan doen dat je wel langer vol kan houden. Dan wordt het een breder pakket, waarbij het niet alleen om de periode na je 67<sup>e</sup> gaat maar om je hele leven.

Het is wel ingewikkeld om te regelen. Je hoeft ook niet alleen in geld te denken, je kan ook in ruilsystemen ga denken. Ook dan krijg je problemen, hoe is de garantie dat je punten van lang geleden kan indienen? Dat soort zekerheden moet je ook kunnen bieden.

### **10. Weten jullie hoe de overheid en/of reguliere verzekeringsmaatschappijen aankijken tegen het toenemend aantal Broodfondsgroepen? Wat is voor jullie de ideale houding die de overheid ten opzichte van jullie aan kan nemen?**

Sommige belangenorganisaties vinden het allemaal prachtig, anderen vinden het maar niks. Die vinden eigenlijk dat het allemaal veel groter moet. Het probleem van de vakbonden is dat ze in massa denken, ze zitten nog op het oude spoor. Ze denken niet aan maatwerk maar juist aan één groep, één regeling omdat je dan sterker zou staan. Dat past niet echt meer in de huidige tijd. Ook zelfstandigen vormen toch een brede groep mensen met veel verschillende achtergronden en beroepen, ik denk dat je daar veel meer op in moet spelen. Dat oude vakbondsidee werkt gewoon niet meer. Ze leveren nog wel goed werk, maar ze denken toch teveel vanuit het oude denken.

Er is ook minder behoefte aan organisatie in vakbondsbewegingen, ook onder zelfstandig ondernemers. Nog geen 100.000 zelfstandigen zijn lid van een bond, op een groep van 1,1 miljoen. Dat is wel een flink aantal, maar ook heel erg versnipperd.

De meeste politieke partijen vinden het allemaal prima. Van links tot rechts. De ene kant vindt het goed dat zelfstandigen wat regelen, daarmee lopen ze minder kans dat ze in de bijstand komen en is de rol van de overheid kleiner. Aan de andere kant wordt ook het sociale karakter geroemd. Bij partijen als GroenLinks, PvdA, CDA en CU wordt dit als belangrijke waarde gezien, om elkaar te ondersteunen. SP vindt het ook wel oké, maar die zitten meer op de zielige zelfstandigen. Die zoeken de beste manier om gedwongen zelfstandigen te helpen. Veel Broodfondsmensen vallen daar niet onder. Er zitten wel gedwongen zelfstandigen onder, maar die vinden zichzelf niet zielig. Dat partijen zich zorgen maken om zelfstandigen die het moeilijk hebben is logisch, maar je moet niet zeggen dat alle zelfstandigen zielig zijn, dat is gewoon niet zo. Ook daarin moet meer maatwerk geleverd worden. Je moet mensen niet in één hokje stoppen. Er zijn verschillende behoeftes, daar moet rekening mee worden gehouden.

### **11. Wat zijn jullie belangrijkste doelen voor de korte en langere termijn?**

Er is nog steeds vraag, wat dat betreft zal het aantal Broodfondsen zeker blijven groeien. Voor ons is de grote uitdaging om ervoor te zorgen dat de kwaliteit ook gewaarborgd blijft. Dat Broodfondsen voldoende middelen en ondersteuning krijgen als dat nodig is om goed te blijven draaien. Ik denk dat we daar nu meer tijd in moeten gaan stoppen, in het begeleiden van draaiende groepen. Dat kan ook door groepen onderling beter te laten communiceren; het is niet de bedoeling dat BroodfondsMakers dat allemaal zelf moeten regelen. Het is toch een zelfbeherende organisatie, wij kunnen wel sturing geven maar we moeten niet continu alleen maar de kern vormen. Je moet jezelf niet onvervangbaar maken. Organisaties moeten het zelf kunnen regelen. Idealiter zou je zelf overbodig moeten worden. Voorlopig is er nog wel vraag naar nieuwe groepen en moeten wij ook de kwaliteit bewaken. Als groepen regels willen veranderen moeten ze dat wel met ons overleggen. Je kan jezelf ook niet zomaar uitroepen tot een Broodfonds, dat is toch een beschermdde naam. Er blijven verder ook allerlei ontwikkelingen mogelijk, wellicht ook in het buitenland. We worden nu al wel eens gevraagd om langs te komen. Wie weet wordt het daar nog eens opgepakt.

## 6.2 Diepte-interviews

### #1: Deelnemer Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 27-3-2014

#### 1. Drijfveren

##### 1.1 Aanleiding

Ik was verzekerd bij een reguliere maatschappij, toen kwam het Broodfonds mij ter oren. Eerst hoorde ik in de media een gerucht over het bestaan van het Broodfonds. Toen ik me er nader in verdiepte klonk het heel aantrekkelijk, alsof het echt iets voor een zelfstandige is. Vervolgens ben ik naar een voorlichtingsavond in Brummen gegaan, zo is het begonnen. Ik was eigenlijk meteen enthousiast.

Het Broodfonds klonk letterlijk en figuurlijk dichterbij en ik had het gerucht gehoord dat je ook spaart bij een Broodfonds, dat je geld niet direct weg is. En heel belangrijk: ik ben een keer ziek geweest toen ik bij een andere verzekeraar zat. Ik zat psychisch niet helemaal lekker in elkaar en kon mijn draai niet meer vinden in mijn werk. Opdrachten mislukten, dus ik concludeerde dat er iets niet klopte; ik moest gewoon even ziek thuis zijn. Toen kwam ik bij een bedrijfsarts, die stuurde me door naar een psychiater. Daar kreeg ik 150 vragen op me afgevuurd, dat was een lachwekkende vertoning met rare vragen. Ik werd niet ziek genoeg bevonden, dus ik kon niet van die arbeidsongeschiktheidsverzekering gebruik maken. Die man vond mij niet ziek genoeg. Het was onvoorstelbaar. Ik vond het schrijnend: ik kon niet ziek zijn. Dan heb je daar wel de buik vol van. Bij het Broodfonds gaan ze er van uit dat wanneer je de groep klein houdt en elkaar ook kent of bekend met elkaar bent, je bij ziekmelding ook echt ziek bent. De controle vindt plaats door mede-Broodfondsleden. Overigens vind ik dat wel en niet leuk, dat heeft duidelijk twee kanten. Ik kan nu niet anoniem ziek zijn. Er wordt nu middels de mail gemeld aan andere leden dat je ziek bent en ik denk zelfs dat ze melden wat je hebt; daar ben ik niet blij mee. Voor mij hoeft dat niet. Dat vind ik één van de grote minpunten van deze constructie. Anonimiteit is er niet, maar dat neem ik dan voor lief. Het is totaal niet een blokkade om me ziek te melden, maar als je met een gebroken been rondloopt vindt niemand daar wat van, terwijl er misschien anders gereageerd wordt bij psychische ziekte. Ik vind het ook niet nodig om van anderen te weten wanneer ze ziek zijn; ik ga er van uit dat zelfstandig ondernemers ook echt ziek zijn wanneer ze zich ziek melden. Dat blijkt ook bij andere Broodfondsen, het is gewoon anders dan wanneer je in loondienst bent. Er moet wel echt iets ernstigs met me aan de hand zijn wil ik thuis blijven; het lijkt me dat dat ook voor andere zelfstandig ondernemers geldt.

##### 1.2 Motivaties

Het motief deel uit te maken van een nieuwe ontwikkeling gaat me niet zozeer om de *nieuwe* ontwikkeling, maar het lijkt me een hele *zinvolle* ontwikkeling. Het voorziet in een grote

behoefte. Mijn partner kwam tot voor kort bijvoorbeeld volstrekt niet in aanmerking voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Ik denk dat er nog steeds massa's zelfstandig ondernemers niet verzekerd zijn. Wil je je voor een minimum uitkering verzekeren, dan betaal je al een flinke premie. Ik probeer mijn partner dan ook aan te praten om van een Broodfonds gebruik te maken, omdat je je toch voor een behoorlijk bedrag kan verzekeren voor wanneer dat nodig is.

Een van de leukere dingen van een Broodfonds vind ik dat je een spaarpotje heb. Die kan wel leeg raken bij ziekte, maar vooralsnog is hier in Brummen niemand ziek geweest en heb ik toch al wat geld gespaard. En ik vind het ook heel mooi dat ik er makkelijk uit kan stappen en dat je het geld mee kan nemen, dan is het niet verloren. Ik vind het een heel mooi collectief. Het financiële voordeel is dus vooral dat het geld in eigen bezit blijft. Ik denk dat een heleboel mensen zich niet verzekeren omdat het geld weg is als je geen gebruik maakt van de verzekering. Je zet het geld in praktijk ook niet zelf weg. Dan is zo'n Broodfonds echt een uitkomst. Het klinkt alsof het om geld gaat, maar dat brengt toch financieel voordeel en zekerheid, zeker vergeleken met mijn oude verzekering. Daar betaalde ik meer premie maar kreeg ik minder uitgekeerd. Dat was één van de goedkoopste verzekeringen.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

De grootste beloning is geruststelling. Ik vind het echt een geruststelling dat als ik nu ziek wordt, ik ook echt ziek kan zijn. Dat ik dan niet naar een of andere idiote psychiater hoef en eerst voor gek verklaard moet worden. Dat is eigenlijk nog veel belangrijker dan het geld.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Ik ken de andere leden van gezicht, maar 10% ken ik iets beter. Ik hoef helemaal niet per se te weten wie de anderen zijn. Misschien zou dat wel anders zijn als de pot elke keer leeg is, dat je je gaat afvragen wat er allemaal gebeurt. Op dit moment heb ik die behoefte nog niet gehad. Ook wat betreft nieuwe leden ga ik er van uit dat iedereen van goede wil is, vooralsnog vertrouw ik iedereen op zijn blauwe ogen. Het lijkt me afschuwelijk om iemand in de gaten te gaan houden, daar ga ik me niet mee bezig houden.

### **2.2 Kennis concept en reglementen**

Na de voorlichtingsavond heb ik nog wel even nodig gehad om het hele concept te snappen. Zo ingewikkeld is het niet, maar het klinkt eigenlijk best wel revolutionair. Dan is het geld toch wel belangrijk, dat je geld niet opeens verdwijnt. Ik heb toen wel de intentie geuit om deel te nemen maar ik wilde wel eerst te rade gaan bij mijn toenmalige verzekering of dat wel beëindigd kon worden.

Ik ben eigenlijk helemaal niet bezig met het reglement. Ik weet wel waar en hoe ik het reglement na kan slaan maar ben er verder niet mee bezig. Ik weet niet precies hoe vaak er een algemene vergadering moet zijn, maar ik vind het wel goed dat die er zijn. Dan kan ik ook weer even bij gepraat worden. Ik vind het wel belangrijk om goed op de hoogte te zijn, maar ik vind het ook prima als dat middels een mail gebeurt. Ik hoef niet per se naar zo'n avond. Ik moet zelf wel kunnen weten hoeveel leden we hebben, maar hoe het landelijk gaat en wat de financiële toestand is vind ik ook interessant. Voor deze informatie over landelijke ontwikkelingen zijn de BroodfondsMakers volgens mij verantwoordelijk. Het gaat dan over hoeveel groepen er zijn, gewoon hoe het met ons gesteld is. Doen we het goed? Ik weet ook niet precies wat ik hiermee bedoel, maar ik vind het wel prettig om op de hoogte te worden gesteld van wat er gaande is. Ik voel er toch een andere betrokkenheid mee dan bij een andere verzekering. Het is voor een ondernemer gewoon belangrijk dat je bedrijf draaiende kan blijven. Dat is dan wel het kneuterige van een Broodfonds, het voelt gewoon dichterbij. Dat is positief.

### **3. Aanbevelingen**

#### **3.1 Grootte**

Er zijn nu maximaal 50 leden vanwege de overzichtelijkheid. Omdat ik niet per se hoef te weten wie er allemaal lid zijn mag de groep van mij wel groter worden. Dat is puur gevoelsmatig, ik weet verder niet wat dat voor eventuele consequenties zou hebben.

#### **3.2 Naam/presentatie**

Misschien roept de naam Broodfonds nog wel wat rare weerstand op bij ondernemers die er nog niet meer van weten. Ik vind het een beetje een geitenwollensokkennaam, Broodfonds. Een beetje een armoedige naam. Aan de andere kant voelt het wel heel dichtbij, daar gaat het uiteindelijk ook om; het is een beetje dubbel. Het zou ook niet goed zijn als ze nu de naam gaan veranderen.

Volgens mij kan er in ieder geval iets verbeteren aan hoe het Broodfonds zich naar buiten toe presenteert. Ik ben er heilig van overtuigd dat er veel meer Broodfondsgroepen opgezet zouden kunnen worden. Ik vind het gewoon een heel goed initiatief, daar mogen er wel meer van komen. Ik zou niet precies weten hoe de presentatie beter kan, maar als er binnen de organisatie capaciteit is om meer groepen op te richten dan is er zeker genoeg vraag naar. Ik ben nu doordrongen van wat het me brengt, daar mag wel meer campagne voor gevoerd worden. Ik weet niet of dat de doelstelling van de BroodfondsMakers is, misschien willen ze wel klein blijven. Ik weet ook niet hoeveel dit van de BroodfondsMakers vraagt.

### **3.3 Inhoudelijk**

Ik heb wel geprobeerd anderen enthousiast te maken. Met veel enthousiasme vertel ik over het Broodfonds en dan zie je ze toch nog huiverig zijn. Met name dat het na twee jaar ophoudt is soms wel een struikelblok of een reden om ook bij een oude verzekering te blijven. Ik weet ook niet waarom het twee jaar is. De wachttijd van een maand mag van mij wel korter zijn. We hebben samen besloten om een maand vast te stellen, maar veertien dagen is ook goed. Binnen veertien dagen raak je wel van een griepje af, terwijl ik na een maand ziek zijn al een financieel probleem heb.

### **3.4 Delen voorbeelden misbruik**

Ik ben wel nieuwsgierig of er voorbeelden van misbruik zijn. Als daar ervaringen van zijn dan zou ik het wel interessant vinden om dat te horen.

## *#2: Deelnemer Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 2-4-2014*

### **1. Drijfveren**

#### **1.1 Aanleiding**

Ik ben zelf drie jaar geleden begonnen als zelfstandig ondernemer en heb met toen aangesloten bij een collectief voor zelfstandig ondernemers (Brumbeek Professionals). Daar werd door één van de leden gevraagd of het Broodfonds niet iets voor ons was. Toen ben ik aangewezen om de zaak te gaan onderzoeken. Ik heb toen met name via internet informatie gezocht, dat was genoeg om een eerste presentatie te kunnen geven. Ik heb nog wel contact gezocht met de BroodfondsMakers voor deze eerste presentatie met het verzoek om nog wat informatie op te sturen.

Ik kom uit de financiële wereld, dus mijn eerste reactie was: waar zit het addertje onder het gras? Dat is inherent aan verzekeringsproducten. Ik heb er een tijdje over nagedacht, toen kwam ik tot de conclusie dat er geen addertje onder het gras zit als je maar de juiste mensen bij elkaar zoekt. In dit geval allemaal zelfstandig ondernemers uit de omgeving die hun werk doen omdat ze het heel leuk vinden. Heel commercieel gedreven mensen hebben daar minder belang bij denk ik, die willen hier geen aandacht aan besteden. Deze mensen zijn toch vaak bezig met de vraag 'wat kan ik er aan overhouden?', dat moet je bij een Broodfonds nou juist niet hebben. Het mooie van een Broodfonds is juist de gedachte dat je het samen doet, dat je samen verantwoordelijkheid draagt.

Vervolgens heb ik de eerste presentatie gegeven bij Brumbeek Professionals, daar waren meteen 10 mensen die er heel enthousiast van werden. Toen was ik om. We hebben toen snel besloten dit te gaan opzetten, maar we wilden het niet vastbinden aan de Brumbeek Professionals, we hebben alleen de naam overgenomen. De kraamkamer was Brumbeek Professionals, maar nu zijn we los en hoef je geen lid te zijn van de ene groep om lid te worden van de andere groep. Wel zie je gebeuren dat een aantal mensen die lid worden van de Broodfondsgroep later ook lid worden van Brumbeek Professionals, daar komen ze toch dezelfde mensen tegen.

#### **1.2 Motivaties**

Met name het bijdragen aan een nieuwe ontwikkeling is voor mij belangrijk; laten zien dat het kan. Op het moment dat ik het idee van het Broodfonds uitleg aan mijn oude netwerk in de financiële wereld, krijg je altijd sceptische vragen. Hoe weet je nou of iemand ziek is? Het mooie vind ik juist dat vertrouwen zo belangrijk is. Ik wil graag dat het zichtbaar wordt dat dat best wel kan. Ik merk dat mensen, op het moment dat ze door hebben hoe het werkt, het toch een heel mooi idee vinden. De anonimiteit die een verzekering heeft wordt hier weer weggenomen.

Zolang ik werkzaam blijf als zelfstandig ondernemer blijf ik aangesloten. Ik zie geen reden om te stoppen, alleen bij een onoverkomelijk conflict zou ik daar over nadenken.

Na anderhalf jaar lid te zijn ben ik nog steeds heel positief. Ik vind het goed dat het Broodfonds groeit en veel aandacht krijgt. Ik kom hier alleen maar enthousiaste en leuke mensen tegen. Deze positief ingestelde mensen moeten de maatschappij gaan kantelen. Hoe kan het anders? Deze mensen zijn minder bezig met materie; ze hoeven geen grote Mercedes. We hebben geleerd dat we niet zo afhankelijk hoeven te zijn van grote bedrijven. De mensen die hier aan mee doen zijn toch vaak mensen die bewust leven, gelukkig wordt die groep steeds groter. Ik denk dat in deze omgeving ook een goede voedingsbodem is, met veel verenigingsleven.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Een groot netwerk is voor mij de grootste beloning, dat is voor mij ook belangrijker dan de arbeidsongeschiktheidsvoorziening. Het netwerk is niet de reden dat ik ermee begonnen ben, ik doe mee omdat ik graag wil dat het lukt. Ik ben niet afhankelijk van een Broodfonds op het moment dat ik arbeidsongeschikt raak. Het is voor mij een leuke aanvulling maar ik ben er niet afhankelijk van. Mijn motivatie is dus dat ik wil dat het werkt, het neveneffect is dat ik er een groot netwerk van heb gekregen. De media aandacht die ons Broodfonds heeft gekregen heeft daar ook bij geholpen.

### **1.4 Schaduwzijde**

Wat lastig was als bestuur, was toen iemand niet toegelaten kon worden. Bij de start waren er een aantal leden die aangaven niet met deze persoon in de groep te willen. Dat is als bestuur erg lastig, wij moesten toen toch contact met de betrokken partijen op gaan nemen. Het lastige was dat de persoon die niet lid kon worden een mail naar iedereen had gestuurd, dat moesten we dus bespreken op de eerste vergadering. Volgens mij moet dat ook voor die persoon zelf lastig zijn, aangezien die zich daarmee bekend heeft gemaakt. Ik heb verder niet gehoord van leden dat er nu nog negatieve gevoelens over zijn in de groep, maar toen was het wel lastig om daar als bestuur mee om te gaan. Ook nu er iemand niet betaald ligt er weer een uitdaging voor ons als bestuur.

De sociale context van een Broodfonds is erg positief, maar heeft ook een klein nadeel. Op het moment dat iemand zich ziek meldt vertrouw ik dat wel. Als iemand niet toegelaten kan worden omdat anderen hun twijfel uitspreken of als een lid niet betaald is het echter vervelender, omdat je die persoon ook in je sociale context kent.



## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Ik vind het heel belangrijk dat mensen elkaar kennen, dat er geen anonimiteit is. Daarmee ontstaat er draagvlak, krijgen mensen een collectiviteitsgedachte. Dat heeft een positief effect voor de werking van het Broodfonds, maar ook in het zakenleven. Binnen zo'n groep gunt men elkaar wat en helpen leden elkaar aan opdrachten. In dit licht is diversiteit van de groep ook een voordeel. Statistisch is het misschien een nadeel dat je mensen in je groep hebt met een meer risicovol beroep, een verzekeraar maakt daar ook onderscheid in. Wij doen dat niet, dat levert in de praktijk ook geen spanningen of moeilijkheden op. Ik heb zelfs ervaren dat er mensen waren die wilden toetreden, dat toch niet hebben gedaan omdat ze nog geopereerd moesten worden en ze zich dan niet ziek zouden durven melden. De sociale context speelt hierin dat toch een grote rol, zeker in een dorp als Brummen.

Ik vind het belangrijk dat iedereen weet wie er in de groep zit. Zeker bij een ziekmelding is dat belangrijk, maar ook voor het opbouwen van een netwerk is dat belangrijk. Dat laatste is toch een leuke afgeleide. Het bestuur dat er nu zit vindt met name de sociale context erg belangrijk. Wij proberen daar ook veel aandacht aan te besteden door elk jaar twee vergaderingen te houden en die te koppelen aan een groepsactiviteit. De opkomst is relatief groot, mensen die echt niet kunnen melden zich ook af. Je hoeft niet per se iedereen te kennen, maar iedereen moet wel door een paar mensen gekend worden.

### **2.2 Kennis concept en reglementen**

Op het moment dat ik de eerste presentatie voorbereidde kon ik nog niet voldoende informatie vinden om al een goed besluit te kunnen nemen. Inmiddels is de site aangepast, nu kan je de meeste informatie wel vinden. Toen we besloten hadden dat we verder wilden hebben we één van de BroodfondsMakers uitgenodigd, toen konden ook meer vragen gesteld en beantwoord worden. Hij heeft het toen goed uitgelegd en inmiddels staat er ook meer informatie op de site, nu vind ik het een heldere site. Toen was er wel voldoende informatie om een besluit te nemen. Zeker op het moment dat we het huishoudelijk reglement hadden gekregen konden we de meeste vragen ook beantwoorden. Voor de praktische vragen hadden we wel degelijk een ervaren persoon van de BroodfondsMakers nodig om te horen hoe we nou verder moesten.

Ik denk dat de andere leden van de groep die niet in het bestuur zitten iets minder kennis hebben van de regels. Men kent het principe, maar weet niet per se wat er in het huishoudelijk reglement staat. Dat is ook niet zo belangrijk, de basiskennis is meer dan voldoende. Pas als er iets speelt zullen mensen zich in de regels gaan verdiepen.

### **3. Aanbevelingen/toekomst**

#### **3.1 Ideale groep**

We hebben onszelf ten doel gesteld om tot 40 leden door te groeien, daar zitten we nu bijna aan. We zijn gestopt met het werven van leden maar leden kunnen nog wel in hun eigen omgeving rondkijken, we laten het nog organisch groeien. Bij 40 leden is de groep nog overzichtelijk en kunnen mensen nog makkelijk uittreden en toetreden. Bij 50 leden kan er meteen niemand meer bij. We zijn nu heel tevreden met onze situatie. Er zijn twee mensen uitgetreden, maar dat is omdat ze in loondienst gingen.

#### **3.2 Administratie**

Inhoudelijk is het een heel goed systeem. Wat betreft de administratie is er wel veel nodig om lid te worden, leden moeten veel stappen zetten. We hebben als bestuur gemerkt dat er toch veel energie zit in het zorgdragen dat alle leden de administratieve handelingen uitvoeren die nodig zijn bij het opzetten van een groep. Het opzetten van een groep heeft men goed in de hand, maar het proces van instromen is nu te ingewikkeld. Mensen met minder ervaring met administratie hebben daar moeite mee. Op het moment dat we vastlopen, merk ik dat het administratieteam van de BroodfondsMakers het druk heeft; dan duurt het allemaal toch wat langer. Je moet binnen veertien dagen je rekening bij de Triodos legitimeren door geld over te maken, maar als je dat niet doet zet de bank je rekening op slot. Dan komt je inleg niet binnen terwijl wij de rekening vast krijgen. Het duurt lang voordat dat allemaal rechtgetrokken wordt; wij zijn nu na een jaar bijna recht getrokken. Concreet zouden er dus betere afspraken met de Triodos bank gemaakt moeten worden. Op zich is het een handig proces, maar je vraagt nu te veel van de deelnemers.

### *#3: Deelnemster Broodfonds Broodje Brumbeek, Brummen 4-4-2014*

#### **1. Drijfveren**

##### **1.1 Aanleiding**

Een vriendin van mij vertelde mij op een gegeven moment dat ze iets had gezien dat echt iets voor ons was. Wij hadden hier al een groep ondernemers om ons heen verzameld (Brumbeek Professionals) omdat we nieuw waren in de regio en geen andere ondernemers kenden. We hebben nu een coöperatieve vereniging. Die vriendin wees me op een artikel over het Broodfonds. Ik dacht toen: dit is hartstikke leuk, ik was meteen enthousiast. Maar de anderen kennen mij nu een beetje, die weten dat ik altijd barst van de ideeën. Toen dacht ik: ik moet iemand vragen die dit heel gedegen kan onderzoeken. Namens het bestuur hebben we toen iemand uit Brumbeek Professionals gevraagd het concept te onderzoeken. Hij werd toen net zo enthousiast als ik, maar hij kon dat veel objectiever brengen en goed verwoorden. Door zijn enthousiasme heeft hij mensen meegekregen, daar was ik ook erg blij mee.

Ik sta 100% achter dit concept, ik vind het een fantastisch concept. Juist omdat iedereen deel kan nemen die door iemand uit de groep gekend wordt vind ik het mooi. Er zijn geen toelatingseisen, niemand wordt uitgesloten omdat ze te oud of te zwak zijn. Dat vind ik een heel goede zaak, anders gaan we weer de kant op van een gewone verzekeraar waar alles uitgesloten wordt. In de praktijk wil je elkaar niet onnodig belasten, we zijn allemaal kleine zelfstandigen. Mensen in loondienst hebben allemaal voorzieningen, voor zelfstandigen zijn de consequenties veel groter wanneer je ziek bent. Ziek zijn heeft grote gevolgen voor je bedrijf. Zelfstandig ondernemers nemen dit risico zelf natuurlijk, voor mij is het regelen van een arbeidsongeschiktheidsvoorziening ook niet de belangrijkste motivatie.

##### **1.2 Motivaties**

Ik ben altijd al een voorstander geweest van lokale initiatieven en kleinschaligheid. Ik heb mijn hele leven al gevonden dat we een grootschalige kant op gaan waar totaal geen verbinding meer is. In lokale initiatieven is dat er wel, daar is verbinding en speelt het sociale aspect een veel grotere rol. Ook het feit dat we onszelf als zelfstandig ondernemers geen arbeidsongeschiktheidsverzekering kunnen permitteren speelde natuurlijk een rol. Maar ik had me al neergelegd bij het feit dat ik me niet kon verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid, ik leef heel erg bij de dag. Die voorziening was dan ook niet de belangrijkste motivatie. Het belangrijkste was echt het sociale aspect, om dit met elkaar te doen en om gewoon te laten zien in de maatschappij dat wij uit vertrouwen leven. Verzekeringen zijn allemaal gebaseerd op angst en wantrouwen.

Het nemen van eigen verantwoordelijkheid staat heel hoog in mijn vaandel. Doe het zelf, wacht niet tot de overheid iets regelt. Dat was voor mij ook een motivatie om me aan te sluiten

bij het Broodfonds. Ik weet niet of deze motivatie ook door andere deelnemers wordt gedeeld. Het sociale aspect en het vormen van een alternatief voor een AOV speelt zeker wel ook een grote rol voor andere deelnemers. Een van de deelnemers had uitgerekend hoeveel hij heeft uitgegeven aan zijn AOV, hij had nu kunnen rentenieren. Bij het Broodfonds weet je bij wie het geld terecht komt, maar je hoeft ook niet eindeloos te betalen. Dat vind ik ook heel prettig, dat ik niet veel te veel betaal.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Voor mij is de belangrijkste beloning dat ik al die mensen heb leren kennen, dat ik ze ook op straat tegenkom en kan begroeten. Het sociale aspect is dus ook de belangrijkste beloning. Bij deze mensen kan je ook zaken en diensten afnemen. Er zit ook een stukje handel in. Niet heel erg veel, maar toch wel.

### **1.4 Schaduwzijde**

Bij de opstart was er een van de geïnteresseerden die een veto kreeg van een aantal leden, er was echt een groot wantrouwen. Dat was wel een beetje problematisch bij de opstart. Als nu iemand lid wil worden, dan wordt nagevraagd of iemand bezwaren heeft. Nu was het echter bij de opstart, dat heeft wel tot vervelende onderlinge spanningen geleid. Hij is ook een ondernemer hier uit de buurt, dus we komen hem nog wel tegen. Voor hem was het ook wel vervelend, hij had het idee dat hij een slechte naam kreeg. Spanningen waren er al, maar die zijn een beetje geëscaleerd door het opstarten van dit Broodfondsgroep. Voor de werking van het Broodfonds heeft het verder geen echte consequenties gehad.

Hij wilde voor €3000,- instappen, dat paste ook niet echt met de anderen. Als er allemaal mensen zijn die zo hoog willen zitten dan moeten ze vooral een eigen Broodfonds maken, maar hier zijn gewoon echt hele kleine zelfstandigen bij. Er is al een scheiding tussen rijken en minder rijken in de maatschappij, die scheiding moet je niet ook in een Broodfonds hebben. Je zou wel verschillende Broodfondsen op kunnen zetten, maar de meeste gaan erbij vanwege financiële redenen. Die kunnen ook niet zelf sparen.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Volgens mij ken ik iedereen bij naam, er kunnen een paar nieuwe mensen bij zijn die ik nog niet ken. Ik vind het ook heel erg belangrijk dat iedereen gekend wordt. Dat gebeurt ook wel van zelf, omdat mensen toch bij de bijeenkomsten komen. Als mensen nooit naar de bijeenkomsten komen, dan zou ik me toch gaan afvragen of die persoon wel lid moet blijven. Het doel is niet alleen een financiële pot te vormen, maar het doel is om voor elkaar te zorgen. Dan wil ik ook

weten voor wie ik zorg. Ik wil iedereen kunnen kennen en ik wil graag weten wat ze (bedrijfsmatig) doen. Ik zou het erg jammer vinden als andere deelnemers een andere insteek hebben, het hoort voor mij toch bij het doel van het Broodfonds.

Er is bij ons ook een grote overlap met Brumbeek Professionals, ik vind dat wel een voordeel. We konden het niet besloten houden tot Brumbeek Professionals, maar er is toch wel veel overlap. Er zijn een paar mensen die iets verder weg wonen, je merkt dat ze meer moeite moeten doen om er bij te kunnen horen en dat ook zo te voelen. Lokale verbondenheid is toch heel belangrijk voor de werking van het Broodfonds. Bij Brumbeek Professionals moet je echt in de gemeente wonen om lid te worden, bij het Broodfonds hebben we het iets verder opengesteld.

## **2.2 Kennis concept en reglementen**

Ik had zelf al allemaal informatie verzameld door op het internet te kijken en toen was er ook een programma op televisie. Toen hoorde ik een econoom zeggen dat dit concept absoluut niet kon werken, toen dacht ik: hoezo econoom? Er is hele goede informatie gegeven door de BroodfondsMakers. Ik wist er al wel het een en andere van, maar ik heb wel gemerkt dat de meeste mensen het nog even op een rijtje moesten krijgen. Het heeft even tijd nodig voordat iedereen dat op een rijtje heeft. Dat is niet negatief, maar daardoor loopt het voor een bestuur wel eens mis. Het duurt een jaar voordat het een beetje soepel loopt. De BroodfondsMakers kunnen tegen nieuwe besturen zeggen dat het een jaar kan duren voordat het loopt.

Ik vind het uitermate belangrijk dat mensen goed op de hoogte zijn, mensen moeten weten waar ze aan beginnen. Ze moeten niet denken dat ze zomaar bij een verzekering komen, het is juist niet anoniem. Dus vind ik dat mensen zich moeten realiseren dat er enige sociale activiteit van ze wordt verwacht. Iedereen moet de kracht van het concept kennen, anders werkt het veel minder goed.

Het concept zoals dat nu is, sta ik volledig achter. Ik zou pas stoppen met mijn lidmaatschap als de groep onpersoonlijk wordt maar ik denk niet dat dat gaat gebeuren met dit concept.

## **3. Aanbevelingen/toekomst**

### **3.1 Ideale groep**

Onze groep is al redelijk ideaal eerlijk gezegd: lokaal, misschien nog iets meer betrokken. We zouden vier vergaderingen per jaar mogen hebben in plaats van twee. Het zou ook mogelijk zijn dat je binnen je Broodfondsgroep ook andere dingen met elkaar organiseert. Dat mensen elkaar ook binnen elkaars bedrijven ontmoeten. Dan leer je elkaar nog beter kennen en kan je ook eerder ingrijpen als mensen bijvoorbeeld tegen een burn-out aanlopen. Ik zou me kunnen

voorstellen dat je in een ideaal Broodfonds ook lezingen voor en met elkaar organiseert. Op dit moment heb ik daar alleen niet zo'n behoefte aan, omdat we dat al bij Brumbeek Professionals hebben. Daar mogen ook alle anderen komen, daarvoor hoef je niet per se lid te zijn.

### **3.2 Administratie**

De hele opstartperikelen. Het Broodfonds is nu zo'n booming business dat dingen nog wel eens fout kunnen lopen, onze penningmeester kan daar wel meer over vertellen. Iedereen accepteert dat ook wel. Af en toe heeft ons bestuur daar wel hoofdbreken over, maar wij merken daar niet zoveel van.

De Broodfondsrekeningen zijn allemaal gewone betaalrekeningen, met daaraan gekoppeld een spaarrekening. Toen bedachten mijn man en ik dat we niet meer bij het ING aangesloten wilden zijn, maar bij de Triodos bank. Vervolgens kwam alles op zijn naam, het duurde heel lang voordat we in de gaten hadden dat de bank dacht dat ik al een rekening had, maar dat was mijn Broodfondsrekening. Eigenlijk zou dit losgekoppeld moeten worden, maar ik weet niet of dat kan. Dat schepte veel verwarring, ik dacht: ik heb nog helemaal geen rekening. Mensen die daar al een rekening hebben krijgen dus ook geen nieuwe rekening, die wordt gekoppeld aan de bestaande. Het zijn wel twee verschillende rekeningen, maar ze zijn gekoppeld op de persoon. Ik vind dat dit gescheiden zou moeten worden, maar ik weet dus niet of dat kan. Ik denk dat dit niet te veranderen is, maar het is wel onhandig.

### **3.3 Capaciteit/werkzaamheden BroodfondsMakers**

Een aanbeveling is dat de BroodfondsMakers zich niet over de kop gaan werken. Ze moeten heel erg alert zijn dat ze vroegtijdig mensen inwerken. Dit concept gaat misschien nog wel even door, hopelijk. Kijk vroegtijds naar capabele mensen die je in kan zetten, zowel voor administratie als voor presentatie. Ik heb nu het idee dat ze zich drie slagen in de rondte werken, dat de capaciteit eigenlijk te klein is. Dat gevoel is gebaseerd op het feit dat het soms zo lang duurt voordat het goed loopt, het kan soms lang duren voordat je contact kan maken wanneer het fout gaat. Nou heeft iedereen daar geduld mee, maar er gaan ongetwijfeld nog meer groepen komen. Dat moet je allemaal wel kunnen behappen, anders ga je te gronde aan je eigen grootheid. Vaak gaan organisaties daar aan te gronde, aan de plotselinge groei.

Het is ook heel belangrijk dat je met de politiek kan blijven communiceren, dat is een totaal andere wereld dan de ondernemingswereld. Het is misschien wel nodig dat je iemand vindt die het spel van de politiek kent, die voor je kan lobbyen.

#### *#4: Deelnemster Broodfonds Tollentijn, Utrecht 14-4-2014*

### **1. Drijfveren**

#### **1.1 Aanleiding**

Ik had nog geen verzekering maar ik had me al wel verdiept in de mogelijkheden. Daarbij kwamen alle schrikbeelden naar boven: belachelijk hoge bedragen en verhalen dat de verzekering er alles aan doet om niet te betalen wanneer je ziek bent. Vanaf toen heb ik het hele onderwerp voor me uitgeschoven. Toen kwam het Broodfonds in het nieuws, dat vond ik heel interessant. Het Broodfonds leek toch een antwoord op de vraag die ik al een tijdje voor me uit had geschoven, ik had er meteen een goed gevoel bij. Ik vond namelijk wel dat ik iets moest regelen. Tegelijkertijd kwam er via Twitter een initiatief van Pieter Hilhorst, waarmee op één dag een Broodfonds oprichting begonnen werd. Ik hoorde daar ook bij. Toen begon het via de mail steeds concreter vorm te krijgen. Ik dacht toen al meteen: eigenlijk klopt het niet wat we hier aan het doen zijn. Ik ken jullie helemaal niet, jullie kennen mij niet. Ik vond dat toch iets vreemds hebben, maar zij vonden dat ik er wel bij hoorde.

In diezelfde tijd van oprichting werd ik hier in Utrecht benaderd voor Broodfonds Tollentijn door iemand die ik al kende en daar lid was. Uit praktische overwegingen was dat wel handiger, dat is toch hier om de hoek. Hier heb ik ook wel een connectie, hier werd ik geïntroduceerd door een zittend lid. Toen heb ik in korte tijd besloten om me hier aan te sluiten.

Alles wat ik over het Broodfonds las maakte me heel enthousiast, ik vond het bijna te mooi om waar te zijn. Ik vind het mooi dat je met 50 mensen elkaar vertrouwen geeft, zonder dat je daarbij allemaal regels en clausules opstelt. Ik vind dit zo'n helder en eenvoudig format, ik geloof daar echt in.

#### **1.2 Motivaties**

Voor mij voelde het toch als rust om bij een Broodfonds lid te worden. Als me nu iets overkomt, dan heb ik wat geregeld. Het is maar voor twee jaar, maar dat vind ik goed. Als je langer ziek bent dat moet je weer iets anders verzinnen. Je moet ook niet alles tot de kist verzekerd hebben, er moet toch wat spanning in het leven blijven. Voor mij geldt nu vooral de korte termijn, dat is nu afgedekt. In twee jaar kan ik wel een list verzinnen hoe het verder moet.

Deze motivatie wordt duidelijk gedeeld door andere deelnemers, dat komt in discussies heel erg naar voren. Wij zijn wars van 'wat als' discussies. We gaan niet over mogelijke situaties discussiëren. Wij zitten er allemaal maar voor één reden: we moeten iets geregeld hebben voor als het mis gaat. Je zit hier niet als je enorm veel geld op de rekening hebt staan. We zijn allemaal serieus ondernemers, het moet niet aantrekkelijk zijn om aanspraak te maken op de schenking. Als je je premie betaalt heb je natuurlijk recht op een schenking. De sociale cohesie in onze groep

is echter zo groot, dat daar geen misbruik van wordt gemaakt. Er zijn veel verbindingen. Je wilt niet iets uithalen, in verband met gezichtsverlies. We zitten toch in elkaars sociale netwerk.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Mensen leren kennen en contacten opbouwen is secundair zeker wel een beloning. Daarvoor zit je niet in eerste instantie bij een Broodfonds, maar het is wel een leuke bijkomstigheid. Ik heb kennis gemaakt met een hele leuke groep mensen, ik maak daar eigenlijk nog steeds kennis mee. Het is een leuke club om lid van te zijn. Vanuit dezelfde achtergrond begin je zo'n groep, dat scheidt al een band. Maar je hebt ook allemaal dezelfde kijk op het leven, niet iedereen stapt zomaar in een Broodfonds. Voor mij voelt dit veel zekerder. Wij zijn allemaal zzp'ers, we willen allemaal dingen zelf in de hand nemen en zijn eigenwijs. Tegelijkertijd voelen we de verantwoordelijkheid en hebben we een bepaald sociaal gevoel, dat onderscheidt ons weer van andere zzp'ers.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Ik vind het heel belangrijk om mensen te kennen, dat heeft met sociale cohesie te maken. Interesse in elkaar is wel de insteek waarmee je bijeenkomsten bezoekt. We zorgen voor elkaar, je moet dan ook op elkaar betrokken zijn. Je kan niet nooit je neus laten zien, dat past niet bij het idee van het Broodfonds. Je moet betrokken zijn op de gang van zaken door aanwezig te zijn op de vergaderingen. Je ziet nu ook dat als mensen niet komen, dat ze zich netjes afmelden en een goede reden geven. Zo belangrijk vindt men deze vergaderingen, dat ze zich serieus afmelden.

### **2.2 Kennis concept en reglementen**

Ik heb vooral via de website en door te googelen informatie gezocht. Ik zag dat er ook iemand van een zzp-club waarschuwde voor het Broodfonds, maar hij onderbouwde zijn verhaal niet met feitelijke cijfers. Hij had het over 'wat als', dat proberen wij nou juist te voorkomen. Als zzp'er ben je nooit ziek, je gaat alleen niet werken als het echt niet gaat. Ik zag geen redenen tegen het Broodfonds die echt waar waren.

Ik had voldoende kennis van het reglement, maar ik wist dat er toen nog niet voldoende ervaring op de lange termijn was om het concept te testen. Maar je tekent niet je doodvonnis als je lid wordt, je kan er altijd mee stoppen. Ik vond het toen zo betrouwbaar dat ik er wel voor wilde kiezen, ik was ook wel nieuwsgierig genoeg om hier deel van uit te maken. Hoe zou het er uit zien? Zou het niet een raar elite clubje worden met ingewikkelde vergaderingen? Het blijkt gewoon een prettige club te zijn die voldoet aan mijn behoeftes.



Ik ga naar alle bijeenkomsten, ik lees alle stukken, ik praat erover mee. Het is belangrijk om goed op hoogte te zijn, dat is je plicht. Ik ben iemand die misschien gebruik gaat maken van de voorziening, ik betaal ook voor de voorziening van anderen; dan moet je toch goed op de hoogte zijn. Op de hoogte blijven doen we samen. We hebben een bestuur, een feestcommissie, een kascommissie. We krijgen keurig alle stukken en bereiden ons goed voor op de vergaderingen. We voeren ook wel leuke en belangrijke discussies. Er komt altijd wel een punt ter sprake waar discussie over is. We hebben het nu bijvoorbeeld twee keer gehad over de leeftijd; zijn oudere mensen vaker ziek, is het dan nog behapbaar als we vergrijzen enzovoort. Moeten we daar beleid op schrijven? Mensen zijn daar juist weer tegen, omdat het niet bij het Broodfonds hoort. We zoeken het dan wel serieus uit, we willen het liefst dat iedereen het er mee eens is. We hebben nu besloten dat we geen ander beleid nodig hebben. We zijn niet vergrijsd, misschien gaat dat ook nooit gebeuren. Oudere mensen zijn niet vaker ziek, wel langer. Maar dat onderzoek is nooit gedaan naar Broodfondsleden of zzp'ers. Bij ons zijn de ouderen nooit ziek.

### **3. Aanbevelingen/toekomst**

#### **3.1 Afweging lidmaatschap**

Ik blijf voorlopig lid bij Tollentijn. Ik zou gaan twifelen als er besluiten worden genomen waar ik niet achter kan staan, bijvoorbeeld zo'n leeftijdsgrens zou ik echt ingewikkeld vinden. Dat gaat tegen mijn idee van het Broodfonds in. Als wij een clubje worden met zware regels zou ik dat lastig vinden, als we controles in gaan voeren of iets dergelijks. Ik zie dat nu helemaal niet gebeuren hoor, het wordt nu alleen maar leuker. De discussies zetten je aan het nadenken over de vraag wat ik er van vind.

#### **3.2 Ideale groep**

Mijn ideale groep is een groep van betrokken van mensen die dezelfde kijken hebben hoe het leven van de groep eruit ziet. De toegevoegde waarde is dan dat het leuke en interessante mensen zijn, dat ervaar ik echt als een cadeautje.

#### **3.3 Toekomst Broodfonds**

Ik vraag me wel af hoe het verder zal gaan met allerlei verschillende groepen, of er groepen zijn die zich gaan ontwikkelen tot losse groepen. Wij hebben die behoefte helemaal niet, het advies vanuit de BroodfondsMakers is nog steeds relevant. Ik zou het niet speciaal kwalijk vinden als groepen zich los willen ontwikkelen van het Broodfonds. Ik ben dan wel benieuwd wat hun beweegredenen zijn. Ik denk alleen dat de meeste Broodfondsen niet zoveel verschillen van elkaar. Het zijn wel andere mensen, maar ik denk dat de groepen best wel op elkaar lijken. We

zouden haast wel een politieke partij met elkaar kunnen oprichten, zeker in het licht van het toenemend aantal zzp'ers.

De grootste potentiële bedreiger is de Belastingdienst denk ik. Nu past het schenkingsysteem binnen het belastingsysteem, misschien dat ze op den duur toch de schenking gaan belasten. Ik zou dat echt flauw vinden, ik kan het me nu ook nog niet voorstellen. Maar het zou wel een bedreiging zijn, je moet in Nederland natuurlijk overal belasting over betalen.

### **3.4 Aanbevelingen**

Ik denk dat de BroodfondsMakers lekker aan de weg moeten blijven timmeren. Ik vind het superslim dat ze zich bijvoorbeeld aansluiten bij zo'n onderzoek als dit. Wij zijn natuurlijk de bedreiging voor de grote kantoren, maar ik vind het goed dat dit onder de aandacht wordt gebracht als alternatief. De hoge bedragen, de clausules en voorwaarden vind ik echt schandaleus, daar irriteer ik me mateloos aan. Het Broodfonds is een goed en betaalbaar alternatief.

## *#5: Deelnemster Broodfonds Tollentijn, Utrecht 24-4-2014*

### **1. Drijfveren**

#### **1.1 Aanleiding**

Ik werd benaderd door één van de leden om mee te gaan naar een kennismakingsbijeenkomst, al ruim een jaar voordat ik lid werd. Er was toen ook een tweede bijeenkomst waar ik naartoe ben gegaan. Je moet alleen voldoen aan een aantal voorwaarden om lid te zijn. Je moet een jaarrekening presenteren en een van de voorwaarden van Tollentijn is ook dat je een minimaal bedrag, iets van €12.000, verdient. Je moet kunnen laten zien dat je al langer zelfstandig bent. Ik had nog niet een volledig jaar zelfstandig gedraaid en kon dus nog geen jaarrekening laten zien. Nu ben ik op stoom, dus nu kon ik gewoon lid worden.

Ik vond het concept erg interessant, maar ik vind het ook goed dat er een lange aanlooptijd is zodat je er even in kan verdiepen. Voor mij is het fijn dat het een groep is van mensen die ook concullega's van mij zijn. Aan de ene kant ben je misschien concurrent op sommige gebieden, aan de andere kant leer je ook van elkaar. Andere zelfstandig ondernemers snappen ook waar je mee bezig bent.

#### **1.2 Motivaties**

Het sprak me aan dat het voor een groep is, dat je voor elkaar dingen kunt doen. Ook het bedrag speelde mee natuurlijk, bij een normale arbeidsongeschiktheidsverzekering ben je veel meer geld kwijt. Ik vind het gewoon een goed initiatief. Ik vind het idee van zelforganisatie mooi, dat je zelf dingen organiseert waar je met elkaar nut van hebt. Het is direct helder waar het voor is, bij heel veel normale arbeidsongeschiktheidsverzekeringen kan je niet direct zien waar het geld naartoe gaat. Hier is het inzichtelijk, krijg je ook een jaarrekening. Als iemand ziek is stuur je ook met 49 man een mailtje, dat vinden mensen toch heel fijn. Dat hoor je niet bij een normale arbeidsongeschiktheidsverzekering, dit is toch persoonlijker. Ik denk dat dit een gevolg is van het feit dat er sprake is van zelforganisatie, er is ook de wil om het zelf te organiseren en dat kan binnen de wet. In het begin heb je een paar bijeenkomsten nodig om over barrières heen te stappen, het gaat ook om vertrouwen. Het vertrouwen gaat van twee kanten uit: er is een toelatingsfase met toelatingsgesprekken. Het kost even tijd voordat je snapt hoe het werkt, maar die tijd moet je jezelf ook geven. Ik vind dat niet erg.

#### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Je komt mensen uit je groep opeens overal tegen, ook in mijn werk. Het heeft nog niet direct werk opgeleverd, maar het is wel positief voor je netwerk om hier lid te zijn. Ik ken nog niet iedereen uit mijn groep, maar ik ben nu al mensen tegengekomen uit mijn Broodfonds. Vooraf heb je natuurlijk geen idee waar je lid van wordt, je kent nog lang niet iedereen. Langzamerhand

leer je gewoon steeds meer mensen kennen. Zo zijn er nieuwe manieren om mensen te leren kennen uit je eigen stad.

Je leert dus mensen kennen die op dezelfde manier bezig zijn als jij, die ook ondernemer zijn. Daarnaast levert deelname ook een beetje zekerheid op voor de eerste twee jaar als je arbeidsongeschikt bent. Dat geeft een veilig gevoel. Als ik dat aan mensen vertel dan vragen ze ook altijd of ze ook lid kunnen worden, je ziet ook dat het Broodfonds snel groeit.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Ik ken nog steeds niet alle andere leden, maar ik vind het wel belangrijk om andere leden te leren kennen. Je leert ook iets meer kennen over je stad, over activiteiten die in de stad gaande zijn. Het zijn allemaal mensen die actief zijn als ondernemer dus die staan ook echt in de samenleving. Er is een maximum van 50 aan de groep, dat is ook goed. Stel je voor dat er 100 mensen lid zijn, dan weet je niet meer wie er allemaal lid zijn. Als je iedereen wilt kennen is 50 een goed aantal.

### **2.2 Kennis concept en reglementen**

Ik heb vooral informatie gekregen via de mensen die mij wilden voorstellen aan de groep. Tijdens de laatste vergadering zijn de reglementen nog een keer besproken omdat er iets aangepast moest worden, het blijft in ontwikkeling. Dit keer ging het over de vraag of er meer schenkniveau's toegevoegd zouden worden. Dat is interessant om te weten, het proces is nog niet klaar. Ik vind het interessant om dat te weten, voor mij is het ook goed om te weten of je bijvoorbeeld een hoger schenkbedrag kan hebben.

Ik vind het ook belangrijk dat leden op de hoogte zijn. We hebben nu een goede voorzitter die landelijke ontwikkelingen ook deelt met de groep. De voorzitter ligt toe wat de nieuwe mogelijkheden zijn. Ik heb nog niet iets van een nieuwsbrief voorbij zien komen, ik weet niet of er zoiets is.

## **3. Aanbevelingen/toekomst**

### **3.1 Ideale groep**

De groep waar ik nu in zit is redelijk divers, volgens mij is dat ideaal. Een ideale groep heeft mensen met een diverse achtergrond. Het is interessant om mensen uit andere sectoren te spreken. Ook de verhouding man/vrouw moet ongeveer gelijk zijn, ik heb het idee dat dat nu ook het geval is bij Tollentijn. De grootte van 50 vind ik ook prima. We hebben nu twee ontmoetingen per jaar, dat vind ik ook goed. Je zou nog een activiteit kunnen verzinnen waarin

je iets van elkaar kan leren. Er is ook besproken of we niet een LinkedIn moeten starten. Volgens mij is het zo wel goed, netwerken kan overal waar je komt.

### **3.2 Groei en vertegenwoordiging**

Ik vind de groei van het Broodfonds positief, daarmee wordt het aandeel van zelfstandigen in de maatschappij ook groter. Je ziet dat de hele maatschappij aan het veranderen is, er is een nieuwe manier van werken en je leven organiseren. Daar hoort ook bij dat je dingen regelt voor wanneer je ziek wordt. Voor zelfstandigen is er niet per definitie iets geregeld voor arbeidsongeschiktheid, het is fijn als er dan een collectief alternatief is. Je hoeft je niet te verzekeren als je dat niet wilt, ik vind het wel fijn dat er een alternatief is waarbij je in een groep met collega ondernemers zit. Het is een soort van participatiesamenleving op het gebied van arbeidsongeschiktheid, ze noemen het niet voor niks een schenkring.

Het Broodfonds begint nu bekend te worden, dat zal alleen maar toenemen. Inmiddels hebben mensen al wel eens gehoord van het Broodfonds als je er over begint. Als er meer kringen komen dan zal de bekendheid ook alleen maar groter worden. Als je met meer mensen bent kan je ook mensen landelijk afvaardigen, dan kan je ook meer namens mensen spreken. Als je iets op de agenda wilt zetten kan dat makkelijk als je namens heel veel Broodfondsgroepen spreekt. Als er bepaalde onderwerpen zijn die uit lokale groepen naar voren komen dan is het goed als dat op de agenda gezet kan worden van de nationale politiek of vakbewegingen.

## **1. Drijfveren**

### **1.1 Aanleiding**

Ik werk inmiddels veertien jaar voor mezelf en heb ook al een aantal jaren zelf een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Ik ben als zelfstandige ook betrokken bij een netwerk van professionals netwerk in de wijk Zwolle-Zuid en heb vrij veel contacten in het Zelfstanding Professional (ZP)-netwerk, ook bij De Netwerk Onderneming (DNO). Zwolle kent drie DNO ondernemingen, van de meesten ken ik de bestuurders. De initiatiefnemer van het Broodfonds Knipfonds kende ik ook. In eerste instantie wilden ze een broodfonds oprichten voor DNO-leden, maar daar kregen ze niet de eerste twintig deelnemers mee rond. Toen heb ik gezegd: ik heb het zelf niet direct nodig, maar ik wil het initiatief wel graag in de benen helpen. Ik vind het een belangrijk initiatief, want ik geloof niet meer zo in allerlei landelijke concepten. In de landelijke politiek is er een heel specifiek beeld van ZP'ers, ze hebben het dan vaak over de categorie bouwvakkers. Ik bedoel dat niet denigrerend, maar het beeld heerst een beetje dat ZP'ers voormalig werklozen zijn. Die categorie bestaat, maar dat zijn niet de echte ZP'ers. Er is een hele grote groep zelfstandige professionals die daar niet onder vallen. Sommigen zijn echte ondernemers die zo groot mogelijk willen worden. Anderen zijn vakprofessionals, daar reken ik mezelf ook onder, die niet de behoefte hebben om personeel te hebben.

Door de crisis bleek de afgelopen jaren dat sommige ZP'ers het heel moeilijk kregen omdat ze ook geen voorzieningen hadden. Dan krijg je de discussie over inkomenszekerheid en een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering. Volgens mij maken de ZP'ers echter hele bewuste afwegingen. Degenen die echt langdurig zelfstandig willen zijn maken een afweging: of ik neem een verzekering, of ze nemen bewust geen verzekering omdat ze het te duur vinden of omdat ze het risico willen nemen om bijvoorbeeld zelf te sparen. Ook in vakbewegingen zien ze ZP'ers als een soort werknemersgroep, terwijl dat helemaal niet zo is. Ik merk dat er nu wel langzamerhand een beweging komt dat men ziet dat ZP'ers er toe doen op de arbeidsmarkt, ze zijn een blijvend fenomeen. Ik zie ZP'ers als de hoger opgeleide of gespecialiseerde mensen die zichzelf aanbieden en dat niet via een detacheerder of uitzendbureau doen.

Di initiatiefneemster van Knipfonds Zwolle had zelf in haar omgeving te maken gehad met een ZP'er die ziek werd en niet was verzekerd. Voor haar was de drive dat ze voor dat soort situatie een oplossing wilde bieden. Ik was geen lid van een DNO club, maar ik heb ze toen geholpen om aan de eerste twintig te komen. Ik heb het niet gelijk nodig, maar als het goed loopt overweeg ik wel om mijn arbeidsongeschiktheidsverzekering aan te passen zodat ik voordeliger uit ben.

## **1.2 Motivaties**

Ik vind het economisch een mooi concept, het geld gaat niet weg maar blijft op je rekening of gaat naar een zieke. En ik vind het solidariteitsprincipe mooi, we zorgen voor elkaar als dat nodig is.

Ik merk dat deze motieven ook gedeeld worden, tijdens discussies komt dit naar voren. Tijdens een bijeenkomst voor belangstellenden kwam het principe van solidariteit ook naar boven tijdens de discussie, je doet het voor elkaar.

## **1.3 Beloning betrokkenheid**

Ik ben nu nog te kort lid om te kunnen zeggen wat de beloning is. Je doet wel wat contacten op. Ik merk dat vaak gedacht wordt dat ZP'ers behoefte hebben aan onderlinge contacten en netwerk, maar voor ZP'ers zijn juist contacten met middelgrote en grote bedrijven interessant. Grote bedrijven moeten zo leren om ZP'ers in te schakelen. Voor mij is het Broodfonds dan ook niet per se geschikt om te netwerken.

Naast dat je het prettig vindt om iets te kunnen doen voor iemand die ziek is, hoop ik ook economisch voordeel te hebben. Wanneer de groep groot genoeg is ga ik wel serieus kijken of ik mijn arbeidsongeschiktheidsverzekering anders in kan richten zodat ik goedkoper uit ben. Het Knipfonds had nog niet zoveel leden, dan is het even de vraag hoe het eerste halfjaar gaat.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Inmiddels hebben we 50 leden en ken ik niet iedereen, maar dat komt nog wel. Het heeft even tijd nodig om iedereen te leren kennen. Wil je de solidariteit en gezamenlijkheid handen en voeten geven dan zal je elkaar op een bepaalde manier moeten leren kennen. Anders is de bereidheid om dingen voor elkaar te betalen als de nood aan man komt weg. Het is niet sociale controle, maar de sociale contacten maken dat je solidair met elkaar bent en elkaar niet bij de neus neemt. Ik zou me kunnen voorstellen dat je wilt stoppen met het Broodfonds wanneer je het gevoel hebt dat er gebruik gemaakt wordt van het Broodfonds, als er geen feeling meer is met het solidariteitsprincipe.

We hebben vier bijeenkomsten per jaar, waarvan één vergadering. Er is een dringende oproep van het bestuur om te komen, je wordt eigenlijk wel geacht daar te zijn. Ik vind dat ook goed. Het is goed om contact met elkaar te houden, om elkaar te leren kennen. Het is niet een fonds waar je even lid van wordt, bij dit concept past dat je wat voor elkaar wilt doen. We hebben nu ook één zieke, dan is het ook goed om te weten wie het is.

## **2.2 Kennis concept en reglementen**

Ik heb het verhaal over het Broodfonds in eerste instantie van een initiatiefnemer gehoord, die gaf een presentatie bij ons netwerk. Vervolgens heb ik via de website van de BroodfondsMakers en de nieuwsbrief informatie gezocht. Toen had ik voldoende informatie om een goed besluit te nemen. Iets wat voor mij nog steeds niet helemaal duidelijk is, is waarom je niet als BV lid kan worden. Ik heb een BV, maar moet me als privé persoon inschrijven. Wanneer je de inleg via de BV kan laten verlopen kan je het als bedrijfskosten vermelden, personeel moet nu ook privé lid worden. Bedrijven met meerdere personeelsleden zou je dan de mogelijkheid kunnen geven om hun personeel ook op deze manier te verzekeren en het solidariteitsconcept binnen het bedrijf toe te passen. Ik geloof er wel in dat ook een bedrijf het wij-gevoel kan bevorderen. Waarom zou dat alleen onder ZP'ers kunnen? Voor een bedrijf is dat financieel ook aantrekkelijk. Ik heb deze vraag via het bestuur ook wel bij de BroodfondsMakers neergelegd, maar het was me nog steeds niet helemaal duidelijk. Ik heb het toen ook laten liggen, moet ik toegeven.

Ik vind het belangrijk als het concept bekend wordt, omdat je ziet dat het aanslaat wanneer mensen er van horen. Het is een mooi concept en een goede tegenhanger van het verzekeringsconcept. Ik kan me ook voorstellen dat je dergelijke verzekeringsconcepten op andere onderwerpen toepast.

## **3. Aanbevelingen/toekomst**

### **3.1 Ideale groep**

Een gemengde groep qua opleidingsniveau en leeftijd, ook gemêleerd qua soort bedrijven. Lekker verschillend. Ik kan me voorstellen dat je ook een stukje spreiding moet hebben wat betreft leeftijd, als je alleen 50plussers hebt valt de groep misschien om omdat mensen stoppen.

Een frequentie van drie tot vier ontmoetingen per jaar vind ik prima, er is een wereld van netwerken buiten het Broodfonds om. Er is op dit moment een overkill aan netwerkbijeenkomsten, daar moet je niet mee concurreren. Netwerken is niet het primaire doel van een Broodfonds.

### **3.2 Groei/uitbreiding diensten**

Ik hoop dat het Broodfonds zoals dat nu is gestaag zal uitbreiden. Het straalt ook iets af op de organisatiekracht van ZP'ers. Grote bedrijven hebben vaak een continuïteitsangst bij ZP'ers, wat volgens mij helemaal onterecht is.

Ik denk dat het concept misschien ook wel in bedrijven zou kunnen werken. Huidige voorzieningen werken met een premiestelsel en het geld verdwijnt in een grijze pot, niemand weet waar het blijft. Mensen gaan dan toch denken dat ze het geld beter zelf kunnen beheren, het



is niet transparant. Ik ben wel benieuwd of de BroodfondsMakers plannen hebben voor verdere ontwikkelingen. Misschien dat het concept ook bij bedrijven kan werken, of dat er andere diensten worden aangeboden zoals een pensioensregeling. Dergelijke initiatieven zijn nodig om de oude concepten te vervangen, die gaan het op de lange termijn niet redden. Je ziet dat het vertrouwen in die oudere concepten afneemt.

## *#7: Deelnemer Broodfonds Casino, Amsterdam 29-4-2014*

### **1. Drijfveren**

#### **1.1 Aanleiding**

Ik vind het een geweldig initiatief, ik ben er zelf heel blij mee. Ik heb jaren een arbeidsongeschiktheidsverzekering gehad, maar ik wilde graag mijn kosten naar beneden krijgen en toch nog het risico afdekken. Ik ging dus onderzoeken wat ik eigenlijk kreeg voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Toen kwam het idee van een Broodfonds langs, dat vond ik eigenlijk wel een goed initiatief. Een vriendin vroeg me of het niet iets voor mij was. Ik ben toen bij een informatiebijeenkomst geweest voor mensen die een groep wilden starten en vond het inderdaad wel heel interessant. Ik ben wel vanaf het begin betrokken geweest bij de opstart van Casino, maar mijn AOV liep nog door dus officieel ben ik iets later lid geworden. Ik ben wel bij alle bijeenkomsten geweest vanaf de oprichting.

#### **1.2 Motivaties**

Wat mij over de streep trok waren twee dingen. Een collega van mij heeft een aantal jaar geleden een ongeluk gehad met een snowboard. Ze heeft toen bijna een jaar plat moeten liggen met een rugblessure en kon haar werk dus niet doen. Zij kon in haar huis blijven wonen omdat mensen geld voor hebben geschoten, de verzekering weigerde uit te keren. Dat heeft meer dan een jaar geduurd. Toen de verzekering toch ging uitkeren kreeg ze maar een bepaald percentage. Je wordt voorgespiegeld dat je je voor een bepaald bedrag verzekerd maar in de praktijk blijkt het zo niet te werken. Er gaat nog belasting van af, vervolgens krijg je maar een bepaald percentage en dan doen ze dus ook nog lastig met uitbetalen.

Toen ik hoorde van het Broodfonds heb ik een tussenpersoon van de verzekeringsmaatschappij gebeld met de vraag hoe het zat met de opzegtermijn. Dat bleek mee te vallen, in de wet was aangenomen dat je per jaar je verzekering op kan zeggen. Toen zijn die meneer dat hij me een nieuwe aanbieding wilde doen, want zij geloofden niet in het Broodfonds. Ik was wel benieuwd, dus nodigde hem uit wat op te sturen. Twee weken later kreeg ik een voorstel, ik voelde me toen eigenlijk beledigd. Ik had meer dan twaalf jaar teveel betaald en toen ik de verzekering afsloot waren een heleboel dingen onmogelijk omdat ik in een bepaalde risicogroep viel. Ik moest bijvoorbeeld drie maanden wachten voordat de uitkering van start ging. Alle voorwaarden werden nu opeens veel beter, ook de wachttijd ging van drie maanden naar dertig dagen en het scheelde me meer dan €1000,- per jaar. Ik zei tegen die meneer: 'wat een fantastisch aanbod, maar volgens mij kan dit nog wel scherper'. Hij begon te lachen en zou onderzoeken wat hij nog kon doen. Twee dagen later kreeg ik een nog veel scherper aanbod. Hij belde toen met de vraag wat ik er van vond. Ik vertelde hem dat dit me over de streep trok om de verzekering op te zeggen, omdat er opeens heel veel mogelijk bleek wanneer je weg gaat.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Ik vind het mooi dat ik weet waar het geld naartoe gaat, dat er niet een CEO is die in een Audi A8 rijdt of dat er aandeelhouders zijn die winst uitgekeerd moeten krijgen. Onze groep bestaat al een tijdje en is nu zo groot dat er jaarlijks geld terug wordt gestort omdat de buffer is bereikt.

Een van de voordelen is dat het geld van mij blijft. Als ik besluit te stoppen kan ik mijn inleg terugkrijgen. Dat vind ik op zich een mooi gegeven, maar ik vind het ook niet heel belangrijk. Een Broodfonds is bovendien veel goedkoper per jaar. Bij de verzekering kon ik €3000,- gaan betalen bij het nieuwe aanbod, bij het Broodfonds betaal ik €1200,- per jaar. De verzekeringsmaatschappij verteld dan dat het uiteindelijk ongeveer gelijk is aangezien je de verzekering kan aftrekken van de belasting en lidmaatschap van een Broodfonds niet. Dat klopt, maar aan de andere kant hoeft er niemand in een Audi A8 te rijden van het geld dat ik nu stort.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Er is regelmatig discussie bij ons Broodfonds, er is een groep mensen die graag iedereen wil leren kennen. Zij spreken bij wijze van spreken het liefst elke maand af. Ik wil dat juist liever niet, ik hoef ook niet naar die gezellige avonden toe. Het wordt toch wel op prijs gesteld als je daar bent maar van mij hoeft dat niet. Dat levert wel discussie op, er wordt bijvoorbeeld vanuit gegaan dat je je afmeldt.

Voor mij draait het vooral om het idee dat je een collectief risico deelt. Ik hoop dat ik daar zelf nooit gebruik van hoef te maken, maar ik vind het prima als iemand anders dat wel doet. Ik hoef daar geen gezicht bij te hebben. Ik wil me ook niet bezig houden met controle of de ziekte van anderen. Ik hoorde een tijdje geleden een heel mooi voorbeeld. Tijdens de oprichtingsbijeenkomst van een nieuwe Broodfonds, toen iedereen zijn lidmaatschap moest ondertekenen, was er iemand die een mededeling wilde doen. Zij was al vanaf het begin betrokken geweest, maar zij had nu net te horen gekregen dat er bij haar kanker was geconstateerd. Zij zou daarmee de eerste zijn die gebruik ging maken van wat ze aan het oprichten waren. Er ontstond toen discussie of dat wel kon, of ze wel lid kon worden. Uiteindelijk is ze erbij gekomen. Ik was daar zelf eigenlijk wel trots op, bij een verzekeringsmaatschappij zou je er nooit bij komen. Dit is waar het om draait, dat zij toch hulp kreeg. Het mooie van een Broodfonds is juist dat je niet gekeurd wordt, maar dat het op basis van vertrouwen gaat.

Ik heb het wel over anonimiteit, maar het is toch wel fijn om te weten bij wie het geld terecht komt. Je weet dat het geld goed terecht komt. Ik vertrouw deze mensen meer dan de aandeelhouders en een Raad van Bestuur van een verzekeringsmaatschappij. Dat het ook zelfstandig ondernemers zijn helpt wel mee. Mensen in loondienst melden zich toch sneller ziek

dan zelfstandig ondernemers, bij de laatste groep gaat ziek zijn ten koste van je klantenbestand. Ik ga er van uit dat mensen echt ziek moeten zijn willen ze aanspraak maken op een gift.

## **2.2 Kennis concept en reglementen**

Ik ben zelf bij informatiebijeenkomsten geweest, omdat wij een van de eerste groepen waren was er nog minder centrale informatievoorziening. Mensen die toen in ons bestuur zaten namen vragen mee en stelden die aan de BroodfondsMakers, een paar weken later kregen we dan de antwoorden te horen bij een nieuwe vergadering. Ook nu komen er nog vragen naar voren waaruit blijkt dat er leden zijn die niet alle informatie hebben gelezen. Laatst was er bijvoorbeeld een vraag over mantelzorg, terwijl we dat juist hadden uitgesloten, anders moet de premie weer omhoog.

Bij het besluit om lid te worden heb ik dezelfde overwegingen gemaakt als wanneer je een arbeidsongeschiktheidsverzekering afsluit. Je weet niet alles, er kunnen regels zijn waarvan je niet wist dat ze bestonden. Je leest niet alle kleine lettertjes, dat zal met het Broodfonds ook wel zijn. Het Broodfonds is wel transparanter. Als ik bel om ziek te melden dan weet ik wie er opneemt, ik kom niet in contact met mensen die andere belangen hebben dan dat ik beter wordt. Uiteindelijk draait het om vertrouwen, ik ga er van uit dat het Broodfonds opgezet is vanuit een noodzaak en niet vanuit een risicoberekening om winst te kunnen maken. Ik ga er hier van uit dat als ik ziek wordt, dat er dan wat geregeld is waar ik wat aan heb, dat ik zo goed mogelijk geholpen wordt.

## **3. Aanbevelingen/toekomst**

### **3.1 Ideale groep**

Bij de eerste informatiebijeenkomst waren ook wel mensen uit mijn beroepsveld aanwezig, dat groepje mensen dat ook in de film werkt is toen met een eigen Broodfonds begonnen. Ze vroegen of ik daar ook bij wilde komen, ik heb bewust gekozen om dat niet te doen. Als ik op de set sta, waar ik werk, en daar zijn ook mensen uit mijn Broodfonds dan vind ik het heel vervelend om hen de hele tijd in de gaten te houden. Van mij mag het anoniem zijn.

### **3.2 Toename aantal zzp'ers**

Ik vind het een heel goed initiatief geweest, ik vind het ook leuk om te horen dat er meer dingen kunnen ontwikkelen. Als je kijkt naar de beroepsbevolking in Nederland: er zijn meer dan 800.000 zzp'ers. De overheid heeft van alles in het werk gesteld om het aantal zzp'ers te doen toenemen en nu komen er opeens allemaal strenge regels, bijvoorbeeld in de zorg. Volgens mij vormen zzp'ers veel meer de toekomst dan loondienst. Ik vind het goed dat het Broodfonds een particulier initiatief is, maar ik zou zeker zeggen dat de overheid het wel mag toejuichen en

coulanter moet zijn. Het FNV was natuurlijk bezig met het vertegenwoordigen van zelfstandigen, maar dat hebben ze nu al een tijdje laten liggen.

Er zouden meer initiatieven als het Broodfonds opgezet kunnen worden. Misschien een soort van collectieve pensioenvoorziening. Het Broodfonds heeft mij wel de ogen doen openen dat het ook goedkoper kan. Het belastingvoordeel dat grote maatschappijen hebben heeft het Broodfonds niet eens. De prijs lijkt alleen maar omhoog te gaan door het belastingvoordeel, zo ontstaat er een markt die de overheid zelf gecreëerd heeft.

### **3.3 Groei Broodfonds**

De volgende stap is het uitbreiden van de verzekering naar langer dan twee jaar. Dat maakt reguliere verzekeringen natuurlijk zo duur, maar daar zou binnen het Broodfonds misschien wat op bedacht kunnen worden. We zijn met meer dan honderd Broodfondsen, als iedereen net iets meer dan de huidige inleg betaalt dan kan daar een centrale pot van worden gemaakt. Vanuit een collectief hoeft het misschien helemaal niet zoveel geld te kosten. Met een grote groep kan je zo'n risico misschien afkopen, omdat een groeiende organisatie ook steeds efficiënter wordt. Maar er zijn ook leden die dit onzin vinden, die vinden dat dit de verantwoordelijkheid van het individu is.

Van mij mogen de BroodfondsMakers veel dingen blijven proberen, er mag ook best wat mislukken. Omdat het nu echt een grote groepering aan het worden is zou er bijvoorbeeld een stem gevormd kunnen worden naar de overheid toe. Als ze de stem van de gemene deler kunnen vinden dan vind ik het prima als ze ons vertegenwoordigen. Als individu wordt je nu eenmaal minder goed gehoord dan als groep. Wanneer je nu een slechte ervaring hebt met een opdrachtgever heb je vaak geen poot om op te staan, als collectief kan je veel meer afdwingen. BroodfondsMakers vertegenwoordigen zelfstandigen veel beter dan het FNV. Ze zouden bijvoorbeeld hun best kunnen doen om de slechte betalingscultuur van opdrachtgevers aan te pakken, door de overheid regels te laten opstellen. Ik weet zeker dat de helft van mijn Broodfondsgroep dit belachelijk zou vinden, maar ik denk dat dit zou kunnen.

## **1. Drijfveren**

### **1.1 Aanleiding**

De concrete aanleiding was dat ik gevraagd werd om lid te worden door iemand die ik goed kende. Zij was voorzitter van de groep en ik kende haar via een congres dat ik had georganiseerd. Toen zij dat vroeg was ik al uitgenodigd om me bij een Broodfondsgroep in Utrecht aan te sluiten, die heb ik toen afgebeeld. Ik wilde me al een tijdje bij een Broodfonds aansluiten, maar in Den Haag kwam dat nog niet heel erg van de grond. De informatiebijeenkomsten waren al geweest, die ik heb ik dus niet meegemaakt. Ik ben gelijk in contact gebracht met de initiatiefnemer, daar heb ik via de mail contact mee gehad. Ik wist al vrij veel van het concept omdat ik me er zelf al in verdiept had, ik had al besloten dat ik bij een Broodfonds wilde.

Voor mijn werk heb ik veel te maken met allerlei sociale burgerinitiatieven, dus ik had al een tijd geleden gehoord van het Broodfonds. Dat vond ik direct heel interessant, maar er was toen nog geen groep in Den Haag en ik had zelf even niet de tijd om een nieuwe groep op te zetten. Ik had een combinatie van een arbeidsongeschiktheidsverzekering met een pensioenregeling. Dat kostte mij iets van €1500,- per maand. Daar ging nog wel wat vanaf met de aftrek van de belasting, maar dan betaalde ik alsnog €750,- per maand. Ik was natuurlijk niet zelfstandig ondernemer geworden om iedere maand dusdanige hoge lasten te hebben dat ik een hoeveelheid uren moest gaan draaien waar ik niet blij mee was. De AOV hebben we toen opgezegd, mijn accountant vroeg me ook of ik het wel nuttig vond voor die hoeveelheid geld. Je krijgt sowieso pas na een jaar uitgekeerd en dan ook maar 70% van je laatste omzet. Dan heb je ook nog eens heel veel gedoe en randvoorwaarden, dus ik vond het eigenlijk ook niks. Toen heb ik anderhalf jaar zonder AOV rondgelopen, maar het idee om onverzekerd rond te lopen was ook niet prettig. Ik wilde dus werk gaan maken van het Broodfonds, toen kwam deze vraag voorbij.

### **1.2 Motivaties**

Een Broodfonds is echt waar ik voor sta: dat je met elkaar voor elkaar zorgt op het moment dat dat nodig is. We zijn allemaal in dezelfde stad werkzaam en doen wat we mooi vinden, we willen geen geld aan elkaar verdienen maar wanneer iemand het niet zo goed heeft willen we die persoon ondersteunen.

Voor elkaar zorgen in tijden van nood, dat is voor mij een verzekering. Geld verdienen over de rug van een klant is voor mij geen verzekering. Toen ik mijn verzekeringsmaatschappij eerlijk vertelde dat ik ooit rugklachten had gehad maar dat ik daar van was genezen, kon ik me vervolgens overal voor verzekeren behalve mijn rug. Op het moment dat je dus eerlijk bent naar een verzekeringsmaatschappij wordt je beloond met uitsluiting. Dat was voor mij de druppel.

### **1.3 Beloning betrokkenheid**

Het is hartstikke leuk om nieuwe mensen te leren kennen, om een nieuw netwerk in je eigen stad op te bouwen. Ik vind het ook mooi om over dit concept te praten met andere mensen, ik adviseer ze ook om lid te worden. Het is een mooie beloning dat je het ook weer kan delen met anderen. Wat ik er verder fijn aan vindt is dat je weet dat als er wat gebeurt, er mensen voor je klaar staan. Dus niet: er staat geld voor je klaar, maar er zijn mensen die bereid zijn om je te steunen.

## **2. Kennis/betrokkenheid**

### **2.1 Kennis andere leden**

Op een groep van vijftientig ken ik er momenteel een stuk of vijf, dat is ook voldoende. Op die basis werkt het ook, op basis van vertrouwen. Ik hoef niet iedereen te kennen als ik weet dat het bij die vijf goed zit. Het is wel prettig als mensen elkaar leren kennen, ik vond het wel jammer dat ik niet bij de eerste borrel kon zijn. Als er nu iemand ziek wordt dan ken ik haar niet, dan ga ik misschien wel overwegen om even langs te gaan. Het mooie is dat het verder gaat dan geld overmaken, er zit toch collectiviteit in. Je krijgt ook een netwerk in je eigen stad.

### **2.2 Kennis concept en reglementen**

Het is natuurlijk wel belangrijk dat mensen weten waar ze lid van zijn. Wat ik zelf bijvoorbeeld niet wist, is dat er een weging wordt gemaakt op basis van je inkomen wat je maximaal kan inleggen en ontvangen. Er wordt dus gekeken naar wat je nodig hebt per maand en wat je in kan leggen, dat is hartstikke duidelijk. Voor mij is het belangrijk dat iedereen dezelfde waarden deelt, maar wat dan de precieze motieven zijn maakt verder weinig uit.

## **3. Aanbevelingen/toekomst**

### **3.1 Ideale groep**

Ik vind het leuke van dit Broodfonds dat er allerlei beroepsgroepen door elkaar zijn. Het is een illusie dat een meubelmaker meer risico heeft dan ik, ik kan hier ook zo van de trap afvallen. Die risicoweging is ook fictief. Het risico is voor iedereen gelijk, terwijl verzekeringsmaatschappijen alles gaan classificeren. Terwijl de meeste ongelukken nog gewoon thuis gebeuren.

Hier zitten vijf mensen in die ik goed ken, dat vind ik prettig. Verder vind ik het juist leuk als mensen anders zijn en uit andere beroepsgroepen komen, dan kan je juist wat van elkaar leren.

### **3.2 Administratie**

Ik vond het persoonlijk wel een heel gedoe om je inschrijving te regelen. Je kreeg een formulier van de Triodos bank, maar die moest je dan vervolgens niet invullen. Ik had ook niet in de gaten dat ik niet contact had met de Triodos bank, maar met de BroodfondsMaker die contact had met de bank. Ik snap dat dat moet, omdat de Triodos bank niet gewend is met dergelijke collectieve samen te werken. Voor mij was het wel even verwarrend. Als het makkelijker en anders kan is dat fijn. Verder is het allemaal hartstikke helder.

### **3.3 Groei Broodfonds**

Ik vind het te gek dat het Broodfonds zo'n succes is. In de huidige transitie van de maatschappij mogen verzekeringsmaatschappijen ook wel eens een transitie ondergaan. In het begin had iedereen natuurlijk zijn twijfels: dit is wel heel klein, heeft het wel voldoende slagkracht, gaat het wel goedkomen met de uitkering. De opstart heeft misschien wat langer geduurd, maar nu ken ik in mijn eigen omgeving alleen al meerder zzp'ers die lid zijn van een Broodfonds. Voor mijn part sluiten alle 800.000 zelfstandig ondernemers zich aan bij een Broodfonds. Van mij mag het allemaal nog wel groter, ik ben altijd verbaasd dat er in het begin zo weinig aandacht voor is geweest. Inmiddels is er wel meer aandacht voor, maar volgens mij heeft iedere zzp'er hier baat bij. Dat is tegelijk wel lastig, want als je andere zzp'ers wilt bereiken dan moet je misschien andere marketing voeren. Dat past wellicht niet bij de waarden van het Broodfonds. Als je puur op de waarde van geld zou communiceren dan trek je een andere groep aan, alleen dat willen ze niet omdat je dan andere waarden kwijt raakt. Maar ik weet zeker dat als je met een tv-campagne start je binnen no-time een verdubbeling van het aantal leden meemaakt.

De vraag bij collectieven is altijd hoe lang het collectieven blijven; voor je het weet ben je een instituut. Dat zou voor mij een afhaak moment zijn. Stel dat de BroodfondsMakers de ambitie hebben om van alle losse collectieven een grote groep te maken en alle collectieven in een regio samen te voegen. Dat je niet meer met 20 maar misschien wel 500 bent, omdat de BroodfondsMakers hebben bedacht dat dat goed voor ons is. Dan zou ik afzwaaien, de kleinschaligheid is juist de kracht. Natuurlijk moet je wel voldoende slagkracht hebben, maar het moeten geen grote clubs worden.



### Bijlage 3: Gevalstudies

<b>Vereniging Broodfonds Broodje Brumbeek</b>	
<b>Soort institutie voor collectieve actie</b>	Broodfondsgroep
<b>Naam/omschrijving institutie</b>	Vereniging Broodfonds Broodje Brumbeek. Het doel van de vereniging is het faciliteren van een arbeidsongeschiktheidsvoorziening, in de vorm van een schenkring voor leden van de Vereniging Broodfonds Broodje Brumbeek. Om dit doel te bereiken worden leden geworven (maximaal 50), wordt contributie geïnd en worden schenkingen gedaan aan leden ingeval van ziekte (maximaal 2 jaar).
<b>Land</b>	Nederland
<b>Regio/Provincie</b>	Gelderland
<b>Naam stad/eenheid</b>	Zetel: Brummen Adres: Zutphen
<b>Eventuele nadere specificatie locatie (bv. Straat, wijk)</b>	Stokebrand 570 (Zutphen)
<b>Oppervlakte en begrenzing (enkel in geval van grondgebonden instituties)</b>	Gemeente Brummen (ondernemers met een sociaaleconomische binding met deze gemeente)
<b>Ontstaan/stichting, jaar</b>	2013
<b>Stichtingsjaar: met zekerheid of enkel jaar van eerste vermelding? Motiveer!</b>	Met zekerheid. Statuten vereniging opgesteld op 12-1-2013, Broodfonds gestart op 1-2-2013.
<b>Stichtingsdocument aanwezig?</b>	Ja
<b>Omschrijving stichtingsdocument (Vermeld deze ook bij de bronnen!)</b>	Statuten (opgesteld op 12-1-2013)
<b>Jaar van beëindiging of opheffing?</b>	N.v.t.
<b>Jaar van beëindiging of opheffing absoluut of ongeveer?</b>	N.v.t.

<b>Document m.b.t. beëindiging of opheffing aanwezig?</b>	N.v.t.
<b>Beschrijf document beëindiging of opheffing (Vermeld bij de bronnen!)</b>	N.v.t.
<b>Oorzaak van opheffing?</b>	N.v.t.
<b>Erkenning door lokale overheid?</b>	N.v.t.

#### **Beknopte geschiedenis van het collectief**

Het opzetten van een Broodfondsgroep in de gemeente Brummen is in eerste instantie geïnitieerd door Brumbek Professionals, een collectief van zelfstandig ondernemers uit de regio Brummen Eerbeek. John Coopmans, inmiddels voorzitter van de Broodfondsgroep, presenteerde in februari 2012 de mogelijkheden om een Broodfonds in Brummen op te zetten aan een groep geïnteresseerden. Vanuit deze groep is op 1 februari 2013 Broodfonds Broodje Brummen van start gegaan met 24 deelnemers. Dit Broodfonds staat vanaf de oprichting los van Brumbek Professionals; ook niet-leden van Brumbek Professionals kunnen deelnemen aan de Broodfondsgroep.

Het eerste Broodfonds is in 2006 opgezet door zelfstandig ondernemers in Utrecht. Toen het Broodfonds een goed werkend concept bleek te zijn, zijn ze vanaf 2011 begonnen met het naar buiten brengen en opzetten van nieuwe groepen. Het Broodfonds in Brummen was het vierentwintigste Broodfonds in Nederland. Hoewel deze Broodfondsgroep niet tot de eerste lichter behoort, hebben ze wel redelijk veel media aandacht gekregen. Het Klaverblad, een regionale krant, besteedde op 7 februari 2013 al een artikel aan de oprichting van de groep. In NRC Next verscheen op 6 maart 2013 een uitgebreid artikel over het Broodfonds in het algemeen. In dat artikel werd ook John Coopmans aangehaald met betrekking tot zijn ervaringen met het Broodfonds in Brummen. In april 2013 publiceerde ook AMplus, een verzekeringsblad gericht op professionals in de financiële dienstverlening, een uitgebreid artikel over Broodfondsen. Het Broodfonds uit Brummen werd als voorbeeldgroep aangehaald en ook hier werd John Coopmans uitgebreid geïnterviewd. Een opvallende overeenkomst tussen de artikelen uit NRC Next en AMplus is dat in beiden melding wordt gemaakt van één of twee leden van Broodfonds Brummen die in verband met een op handen zijnde operatie hun lidmaatschap van de groep uitstelde tot na de operatie.

Zoals gebruikelijk is voor Broodfondsgroepen, kunnen elk half jaar nieuwe leden toetreden of huidige leden hun lidmaatschap opzeggen bij Broodfonds Brummen. Sinds de start zijn er twee van deze momenten geweest. Op 8 juli 2013 zijn acht nieuwe deelnemers toegetreden, op 6 februari 2014 zijn er nog eens twee leden bijgekomen. Op dit moment bestaat Broodfonds

Brummen dan ook uit 34 leden.
<b>Specifieke hoogte- en/of dieptepunten? Specifieke problemen?</b>
<b>Lidmaatschap</b>
<i>Aantallen (zo specifiek mogelijk)</i>
34
<i>Lidmaatschap bereikbaar voor alle klassen/afkomsten?</i>
Ja. De voorwaarden betreffen de professionele achtergrond, niet op klasse of afkomst.
<i>Specifieke voorwaarden verkrijgen lidmaatschap? Proeve van bekwaamheid, inleggeld etc.</i>
Om lid te worden van welke Broodfondsgroep dan ook moet je zelfstandig ondernemer zijn en moet je je inkomen hoofdzakelijk uit je bedrijfswinst halen. Je onderneming moet minimaal een jaar bestaan (jaarcijfers moeten overlegd worden). Daarnaast moet iedereen een eenmalige bijdrage van €275,- overmaken naar de gemeenschappelijke rekening van het Broodfonds.
Specifiek voor Broodfonds Brummen geldt dat alleen zelfstandig ondernemers met een sociaaleconomische binding met de gemeente Brummen lid kunnen worden.
<i>Specifieke redenen voor royeren leden vermeld?</i>
Voor elke Broodfondsgroep gelden de volgende redenen om over te gaan tot het royeren van leden: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Bij betalingsachterstanden (na een waarschuwing heeft men één maand de tijd om de achterstand in te lopen);</li> <li>- Als blijkt dat iemand onterecht heeft aangegeven ziek te zijn;</li> <li>- Als leden hun Broodfondsrekening zonder toestemming van andere deelnemers voor eigen gebruik inzetten;</li> <li>- Als leden weigeren mee te werken aan eventuele controles in geval van ziekmelding.</li> </ul>
<i>Voordelen van het lidmaatschap?</i>
De voorziening is opgezet om ondernemers in hun eerste levensbehoefte te kunnen voorzien ingeval van langdurige ziekte of arbeidsongeschiktheid. De schenking is bedoeld als basisvoorziening, niet als vervanging van het eerder genoten inkomen.
<i>Verplichtingen van leden?</i>
De verplichtingen van leden bestaan uit: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Het openen van een rekening bij Triodos bank en het geven van een machtiging aan het landelijke administratiekantoor van de BroodfondsMakers;</li> <li>- Een maandelijks periodieke overboeking van een privérekening naar deze rekening. Deze overboeking bestaat uit de contributie (€10,-) en een van tevoren gekozen vast bedrag. De hoogte van dit bedrag bepaalt ook de hoogte van de schenking wanneer men daar aanspraak op maakt;</li> <li>- Het schriftelijk melden van ziekte en herstel aan het bestuur van de vereniging. Deelnemers verklaren bereid te zijn mee te werken aan eventuele controles.</li> </ul>

**Literatuur over gevalstudie**

Akkermans, Adinda, 'Waarom zou je elkaar ook níét vertrouwen?', in: *NRC Next*, 6 maart 2013.

Klein, Alex, 'Broodfondsen: 'Een risico met een gezicht'', in: *Amplus* (3), 22 maart 2013, 18-20.

Klein, Marita, 'Brumbeek Broodfonds begonnen', in: *Klaverblad*, 7 februari 2013.

Website Broodfonds Brumbeek: [www.broodfondsbrumbeek.nl](http://www.broodfondsbrumbeek.nl)

**Bronnen over gevalstudie**

*Concept Lidmaatschapsovereenkomst Broodfonds Broodje Brumbeek*, opgesteld op 31 januari 2013.

*Reglement Broodfonds Broodje Brumbeek*, versiedatum: 1 november 2012.

*Statuten Broodfonds Broodje Brumbeek*, aangenomen op 12 januari 2013.

<b>Vereniging Broodfonds Tollentijn</b>	
<b>Soort institutie voor collectieve actie</b>	Broodfondsgroep
<b>Naam/omschrijving institutie</b>	Vereniging Broodfonds Tollentijn. Het doel van de vereniging is het faciliteren van een arbeidsongeschiktheidsvoorziening, in de vorm van een schenkring voor leden van de Vereniging Broodfonds Tollentijn. Om dit doel te bereiken worden leden geworven (maximaal 50), wordt contributie geïnd en worden schenkingen gedaan aan leden ingeval van ziekte (maximaal 2 jaar).
<b>Land</b>	Nederland
<b>Regio/Provincie</b>	Utrecht
<b>Naam stad/eenheid</b>	Utrecht
<b>Eventuele nadere specificatie locatie (bv. Straat, wijk)</b>	Kapelweg 7
<b>Oppervlakte en begrenzing (enkel in geval van grondgebonden instituties)</b>	N.v.t.
<b>Ontstaan/stichting, jaar</b>	2011
<b>Stichtingsjaar: met zekerheid of enkel jaar van eerste vermelding? Motiveer!</b>	Met zekerheid. Statuten vereniging opgesteld op 26-6-2011, Broodfonds gestart op 1-7-2011.
<b>Stichtingsdocument aanwezig?</b>	Ja
<b>Omschrijving stichtingsdocument (Vermeld deze ook bij de bronnen!)</b>	Statuten (opgesteld op 26-6-2011)
<b>Jaar van beëindiging of opheffing?</b>	N.v.t.
<b>Jaar van beëindiging of opheffing absoluut of ongeveer?</b>	N.v.t.
<b>Document m.b.t. beëindiging of opheffing aanwezig?</b>	N.v.t.
<b>Beschrijf document beëindiging of opheffing (Vermeld bij de bronnen!)</b>	N.v.t.

<b>Oorzaak van opheffing?</b>	N.v.t.
<b>Erkenning door lokale overheid?</b>	N.v.t.
<b>Beknorte geschiedenis van het collectief (max. 500 woorden)</b>	
<p>Het eerste Broodfonds (Solidair) is in 2006 opgezet door zelfstandig ondernemers in Utrecht. Toen het Broodfonds een goed werkend concept bleek te zijn, zijn ze vanaf 2011 begonnen met het naar buiten brengen en opzetten van nieuwe groepen. Broodfonds Tollentijn is de eerste groep die hier uit voort is gekomen, op 1 juli 2011 is de groep officieel gestart met 21 deelnemers (voornamelijk uit Utrecht en omstreken).</p> <p>Hoewel Tollentijn de eerste Broodfondsgroep is die is opgericht nadat het concept naar buiten is gebracht, heeft het veel minder media aandacht genoten dan menig andere groep. Broodfondsgroep Wikistad (Amsterdam), geïnitieerd door onder andere Pieter Hilhorst, heeft bijvoorbeeld veel meer aandacht gekregen.</p> <p>Desalniettemin heeft de Broodfondsgroep na bijna drie jaar 48 leden. Aangezien een Broodfondsgroep maximaal 50 leden mag hebben zal de groep niet veel groter worden.</p>	
<b>Specifieke hoogte- en/of dieptepunten? Specifieke problemen?</b>	
<b>Lidmaatschap</b>	
<i>Aantallen (zo specifiek mogelijk)</i>	
48	
<i>Lidmaatschap bereikbaar voor alle klassen/afkomsten?</i>	
Ja. De voorwaarden betreffen de professionele achtergrond, niet op klasse of afkomst.	
<i>Specifieke voorwaarden verkrijgen lidmaatschap? Proeve van bekwaamheid, inleggeld etc.</i>	
<p>Om lid te worden van welke Broodfondsgroep dan ook moet je zelfstandig ondernemer zijn en moet je je inkomen hoofdzakelijk uit je bedrijfswinst halen. Je onderneming moet minimaal een jaar bestaan (jaarcijfers moeten overlegd worden). Daarnaast moet iedereen een eenmalige bijdrage van €275,- overmaken naar de gemeenschappelijke rekening van het Broodfonds.</p> <p>Specifiek voor Broodfonds Tollentijn geldt dat nieuwe leden aangedragen moeten worden door ten minste één huidig lid. Voor geïnteresseerden wordt een informatiebijeenkomst georganiseerd, waarbij ook ruimte zal zijn om enkele leden te ontmoeten. Daarnaast vindt een digitale kennismaking plaats (vragen die per mail beantwoord moeten worden); aspirant-leden moeten akkoord worden bevonden door alle leden voor toetreding mogelijk is.</p> <p>Tot slot heeft het Broodfonds nog toelichtingen op de algemene voorwaarden geformuleerd: Er worden periodes van uitzondering toegestaan waarin leden tijdelijk minder dan 50% van hun</p>	

<p>inkomen uit hun onderneming halen. In zo'n periode kan alleen worden deelgenomen voor het laagste schenkingsniveau;</p> <p>Iemand die weet dat hij/zij arbeidsongeschikt is en niet in staat om inkomen uit zijn/haar onderneming te halen, of iemand die ten tijde van toetreding van plan is zich te laten behandelen kan geen aanspraak maken op schenkingen uit het Broodfonds. Hierbij is de gezondheidssituatie van de inschrijfdatum het uitgangspunt.</p>
<p><i>Specifieke redenen voor royeren leden vermeld?</i></p>
<p>Voor elke Broodfondsgroep gelden de volgende redenen om over te gaan tot het royeren van leden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Bij betalingsachterstanden (na een waarschuwing heeft men één maand de tijd om de achterstand in te lopen);</li> <li>- Als blijkt dat iemand onterecht heeft aangegeven ziek te zijn;</li> <li>- Als leden hun Broodfondsrekening zonder toestemming van andere deelnemers voor eigen gebruik inzetten;</li> <li>- Als leden weigeren mee te werken aan eventuele controles in geval van ziekmelding.</li> </ul>
<p><i>Voordelen van het lidmaatschap?</i></p>
<p>De voorziening is opgezet om ondernemers in hun eerste levensbehoefte te kunnen voorzien ingeval van langdurige ziekte of arbeidsongeschiktheid. De schenking is bedoeld als basisvoorziening, niet als vervanging van het eerder genoten inkomen.</p>
<p><i>Verplichtingen van leden?</i></p>
<p>De verplichtingen van leden bestaan uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Het openen van een rekening bij Triodos bank en het geven van een machtiging aan het landelijke administratiekantoor van de BroodfondsMakers;</li> <li>- Een maandelijkse periodieke overboeking van een privérekening naar deze rekening. Deze overboeking bestaat uit de contributie (€10,-) en een van tevoren gekozen vast bedrag. De hoogte van dit bedrag bepaalt ook de hoogte van de schenking wanneer men daar aanspraak op maakt;</li> <li>- Het schriftelijk melden van ziekte en herstel aan het bestuur van de vereniging. Deelnemers verklaren bereid te zijn mee te werken aan eventuele controles.</li> </ul>
<p><b>Literatuur over gevalstudie</b></p>
<p>Website: <a href="http://www.broodfonds.nl">www.broodfonds.nl</a></p>
<p><b>Bronnen over gevalstudie</b></p>
<p><i>Concept Lidmaatschapsovereenkomst Broodfonds Tollentijn, geldig per 1 juli 2011.</i></p> <p><i>Reglement Broodfonds Tollentijn, versiedatum: 13 november 2011.</i></p> <p><i>Statuten Broodfonds Tollentijn, aangenomen op 26 juni 2013.</i></p>

## Literatuurlijst

### Bronnen

#### Friendly societies

Brabrook, E.W., *Provident societies and industrial welfare* (Londen, 1898).

Hardwick, Charles, *The history, present position, and social importance of friendly societies* (Manchester, 1859).

#### Broodfondsen

*Concept Lidmaatschapsovereenkomst Broodfonds Broodje Brumbeek*, opgesteld op 31 januari 2013.

*Concept Lidmaatschapsovereenkomst Broodfonds Tollentijn*, geldig per 1 juli 2011.

*Reglement Broodfonds Broodje Brumbeek*, versiedatum: 1 november 2012.

*Reglement Broodfonds Tollentijn*, versiedatum: 13 november 2011.

*Statuten Broodfonds Broodje Brumbeek*, aangenomen op 12 januari 2013.

*Statuten Broodfonds Tollentijn*, aangenomen op 26 juni 2013.

### Literatuur

Asscher, Lodewijk, 'Brief van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid' nr. 512 (3 april 2014).

Berg, Esther van den, Joep de Hart en Pepijn van Houwelingen, *Informele groepen. Verkenning van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011).

Birchall, Johnston, *Co-op: the people's business* (Manchester, 1994).

Birchall, Johnston, 'The Big Society and the 'Mutualisation' of Public Services: A Critical Commentary', in: *The Political Quarterly* 82 (September 2011), 145-157.

Camps, Maarten, 'Sturen op de toekomst' in: *ESB* 99, vol. 4676 (10 januari 2014) 6-9.



Cordery, Simon, *British Friendly Societies, 1750-1914* (Hampshire 2003).

Crouch, Colin, *Industrial Relations and European State Traditions* (Oxford 1993), part III. Economic Organizations and Political Space (295-350).

De Moor, Tine, *Homo Cooperans: Instituties voor collectieve actie en de solidaire samenleving* (Utrecht, 2013).

Downing, Arthur M., *The friendly planet: friendly societies in the English speaking world and Australia in the long nineteenth century*, (MA thesis, 2012).

Ende, van der, Martin, Margaret Chotkowski, Nick van der Lijn en Vincent Thio, 'Bbz 2004: uit het startblok', Rapport voor Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ecorys (Rotterdam, 2011).

Es, van F., en D. J. van Vuuren, 'A decomposition of the growth in self-employment', *Applied Economics Letters* 18:17 (2011) 1665-1669.

Gorsky, Martin, 'Mutual aid and civil society: friendly societies in nineteenth-century Bristol' in: *Urban History* 25, 3 (December 1998) 302-322.

Grijpstra, Douwe, Simon Broek, Bert-Jan Buischool, Mirjam Plooi, *The role of mutual societies in the 21st century* (Brussel, Europees Parlement, 2011).

Hopkins, Eric, *Working-class self-help in nineteenth-century England. Responses to industrialization* (Londen, 1995).

Houben-van Herten, Marieke en Saskia te Rielen, *Vrijwillige inzet 2010*, Centraal Bureau voor de Statistiek (Den Haag, 2011).

Hurenkamp, Menno, Evelien Tonkens, Jan Willem Duyvendak, *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgercollectieven* (Amsterdam, 2006).

Huygen, Astrid, Erik van Marissing, Hans Boutellier, *Conditioes voor zelforganisatie* (Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2012).

Ismay, Penelope Gwynn, 'Trust among strangers: securing British Modernity 'by way of friendly society,' 1780s-1870s' (Dissertation, 2010).

Jones, Stewart, en Max Aiken, 'Laissez-faire, collectivism and nineteenth-century companies legislation: a response to Walker (1996)', *British Accounting Review* (1999) 85-96.

Moonen, Linda, 'Inkomen verklaard? Het inkomen van werknemers en zelfstandigen nader bekeken', *Sociaaleconomische trends* 2<sup>e</sup> kwartaal 2012 (Centraal Bureau voor de Statistiek) 16-27.

Muldrew, Craig, *The economy of obligation: the culture of credit and social relations in Early Modern England* (Londen, 1998).

Ostrom, Elinor, *Understanding institutional diversity* (Princeton, 1993).

Porter, Bruce D., *War and the rise of the state: the military foundations of modern politics* (New York 1994).

Stam, Erik, 'De Nederlandse ondernemerschap paradox. Arbeidsmarktregulering en ondernemerschap in Nederland', in: *TPEdigitaal* 7:4 (2013) 21-40.

Veldheer, Vic, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cock Vrooman, *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012).

Vuuren, van, Daniel, *De fiscale behandeling van zelfstandigen: een kritische blik*, CPB Policy Brief (Den Haag, 2012).

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Publieke zaken in de marktsamenleving* (Amsterdam, 2012).

## **Media**

Akkermans, Adinda, 'Waarom zou je elkaar ook níét vertrouwen?', in: *NRC Next*, 6 maart 2013.

Hensema, Kamilla, 'Vangnet voor zieke zzp'er', in: *Financieel Dagblad* (5 november 2011).

Klein, Alex, 'Broodfondsen: 'Een risico met een gezicht', in: *AMplus* (3), 22 maart 2013, 18-20.

Kraaijeveld, Kees, 'Zzp'ers verzekeren zich onvoldoende', in: *Vrij Nederland* (29 januari 2011).

Klein, Marita, 'Brumbeek Broodfonds begonnen', in: *Klaverblad*, 7 februari 2013.

NRC, 'Kamer: verzekering voor zelfstandigen zonder personeel', in: *NRC* (13 maart 2008).

NRC, 'Veel zelfstandigen zijn niet verzekerd', in: *NRC* (17 maart 2006).

Volkskrant, 'Wiegel: Schrap verplichte verzekering zzp'er', in: *Volkskrant* (13 januari 2014).

### **Websites**

[statline.cbs.nl](http://statline.cbs.nl)

[www.broodfonds.nl](http://www.broodfonds.nl)

[www.broodfondsbrumbeek.nl](http://www.broodfondsbrumbeek.nl)

[www.collective-action.info](http://www.collective-action.info)

[www.friendlysocieties.co.uk](http://www.friendlysocieties.co.uk)

[www.ica.coop](http://www.ica.coop)

[www.movisie.nl](http://www.movisie.nl)

[www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl)

[www.zzpbarometer.nl](http://www.zzpbarometer.nl)